

หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย

อ่านอย่างไรให้ได้รส

ระดับมัธยมศึกษา

DCID LIBRARY

0000008919

ค 895.91 น:ท

อ 546 น

ด.5

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย

อ่านอย่างไรให้ได้รส

ระดับมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย
เรื่อง อ่านอย่างไรให้ได้ผล ระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

(นายทองคุณ หงส์พันธุ์)
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

วันที่	18 ต.ค. 2544	ท. 5
เลขทะเบียน	ค 06422	
ราคา	895.91 บาท	

๖ 546 ๘

คำนำ

วรรณคดีหรือกวีนิพนธ์แสดงถึงภูมิปัญญาอันสูงมุ่มลึกของกวีไทยในการนำภาษามาร้อยเรียงและปรุงแต่งให้ไพเราะงดงาม เป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรือลิลิต ตามรูปแบบที่นิยมแตกต่างกันในแต่ละสมัย ศิลปะในการประพันธ์ของกวีที่สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินเจริญใจหรือเกิดความสะเทือนอารมณ์นั้น เรียกว่าวรรณศิลป์ การอ่านวรรณคดีหรือกวีนิพนธ์หากอ่านในใจ ผู้อ่านก็จะได้รับรสวรรณศิลป์เฉพาะตนเองในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ด้วยความสามารถของบรรพบุรุษไทยที่คิดประดิษฐ์ลีลาการอ่านทำนองเสนาะให้หลากหลายและเหมาะสมกับฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆ ทำให้เรามีโอกาสได้รับรสวรรณศิลป์ทั้งในด้านความไพเราะ ความรู้สึกซาบซึ้ง และมีอารมณ์ร่วมไปกับวรรณคดีหรือกวีนิพนธ์ที่ได้อ่านหรือได้ฟังนั้น สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและการฝึกฝนของผู้อ่านทำนองเสนาะนั้นด้วย

การที่ไทยเรามีวรรณศิลป์ในวรรณคดีหรือกวีนิพนธ์และมีกลวิธีการอ่านทำนองเสนาะที่ไพเราะซาบซึ้งอันถือเป็นศิลปะลึกซึ้งควรแก่การยกย่อง คนไทยทุกคนจึงควรภาคภูมิใจและอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติอันมีค่าของชาติสืบไป

เนื่องจากปัจจุบันครูที่มีความรู้ความสามารถด้านการอ่านทำนองเสนาะได้อย่างถูกต้องและไพเราะมีน้อยมาก กรมวิชาการจึงเสนอกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งให้มีหน้าที่จัดทำรายการโทรทัศน์ ชุด เสนาะวรรณศิลป์ จำนวน ๑๖ ตอน ความยาวตอนละ ๓๐ นาทีเพื่อเผยแพร่ให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของ

วรรณคดีไทยและรู้จักกลวิธีการอ่านทำนองเสนาะฉันทลักษณ์ประเภทต่าง ๆ อันได้แก่ กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ และร่าย นอกจากนั้นคณะกรรมการยังได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง อ่านอย่างไรให้ได้รส เนื้อหาแสดงให้เห็นความสำคัญของวรรณคดีไทย รู้จักฉันทลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ตลอดจนกลวิธีการอ่านทำนองเสนาะ ซึ่งกรมวิชาการได้จัดพิมพ์แจกให้แก่โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วประเทศแล้ว

อนึ่ง เพื่อให้ผู้สนใจต้องการมีสื่อการเรียนการสอนดังกล่าวใช้ กรมวิชาการจึงได้มอบให้องค์การค้ำของคุรุสภาผลิตวีดิทัศน์ ชุด เสนาะกรรณวรรณศิลป์ จำนวน ๑๖ ตอน พร้อมคู่มือการใช้วีดิทัศน์ รายการเสนาะกรรณวรรณศิลป์ และหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง อ่านอย่างไรให้ได้รส จำหน่ายต่อไปด้วย

กรมวิชาการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง อ่านอย่างไรให้ได้รส และวีดิทัศน์ ชุด เสนาะกรรณวรรณศิลป์ จะเป็นประโยชน์ต่อครูอาจารย์ประชาชนทั่วไปตามสมควรและขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนร่วมให้สื่อการเรียนการสอนชุดนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีไว้ ณ ที่นี้

อ. ร. ๑

(นายอำรุง จันทวานิช)

อธิบดีกรมวิชาการ

๙ สิงหาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑	วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย
	๑
บทที่ ๒	อ่านอย่างไรให้ได้รส
	๒๔
บทที่ ๓	บทกลอนชวนอ่านเพลิน
	๓๖
บทที่ ๔	เชิญอ่านภาพยักรงโลงใจ
	๕๘
บทที่ ๕	โคลงไฟเราะเสนาะสาร
	๘๒
บทที่ ๖	ชวนอ่านว่าขรึนรมย์
	๑๑๖
บทที่ ๗	ชื่นชมฉันทน์รมณีย์
	๑๔๐

บทที่ ๑

วรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย

ความนำ

วรรณคดีไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความไพเราะงดงามของภาษาไทย ทั้งนี้ด้วยความสามารถและภูมิปัญญาของกวีไทยที่มีศิลปะในการสร้างสรรค์วรรณศิลป์แต่ละสมัยไว้เป็นสมบัติของชาติไทยนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

วรรณคดีไทยสัมพันธ์กับระบบชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไทย ทั้งยังสะท้อนความเจริญของสังคมไทยในด้านต่างๆ ได้แก่ การศึกษา ศิลปวิทยาการ ศาสนา การปกครองของประเทศ ขนบธรรมเนียม ประเพณี อาชีพของพลเมือง ตลอดจนกิจกรรมนันทนาการเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานในท้องถิ่นต่างๆ อีกด้วย

วรรณคดีเป็นแกนกลางที่ก่อให้เกิดศิลปะแขนงต่างๆ ได้แก่ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

ภาษาไทยเป็นภาษาดนตรี มีรูปและเสียงวรรณยุกต์กำกับ ถ้อยคำในภาษา อันทำให้เกิดความไพเราะเมื่ออ่านบทร้อยกรองเป็นทำนองเสนาะของคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ได้แก่ กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย ซึ่งอยู่ในตำรา “ฉันทลักษณ์” การที่ไทยเรามีวิธีอ่านทำนองเสนาะอย่างหลากหลายเช่นนี้ เป็นเอกลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะอนุรักษ์ไว้ โดยจัดให้มีการสอนทำนองเสนาะในโรงเรียนเพื่อสืบทอดศิลปะแขนงนี้ไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป

ประเทศไทยเจริญถึงขั้นที่มีวรรณคดีอันแสดงถึงอัจฉริยภาพ

ของภาษา (คือลักษณะดีเด่นเป็นที่น่าอัศจรรย์) ประเทศนั้นย่อมได้รับการยกย่องว่ามีกวีและนักประพันธ์ชั้นเยี่ยม ควรแก่การประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏแก่สังคมโลก ดังที่องค์การยูเนสโกได้ประกาศยกย่องบุคคลสำคัญของไทยหลายพระองค์และหลายท่าน คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กวีเอกสุนทรภู่ พระยาอนุমানราชชนมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

แม้เราจะมีกวีและนักประพันธ์ผู้สร้างสรรค์วรรณคดีและผลงานยอดเยี่ยมเพียงไร หากไม่มีตัวอักษรที่ใช้เขียน เราก็คงไม่มีมรดกทางปัญญาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหงมหาราชผู้ทรงเริ่มสร้าง “ลายสือไทย” จึงขอเสนอบทราชสดุดีพระบิดาแห่งลายสือไทยดังต่อไปนี้

ขอน้อมนบศิระอภิวาท	แต่พระมหาราชผู้ทรงศักดิ์
พ่อขุนรามคำแหงแกร่งไกรนัก	ทรงประดิษฐ์ลายลักษณ์อักษรไทย
มรดกล้ำเลิศเทิดเทือนเกล้าฯ	ทุกคำเข้าใช้สื่อสารการน้อยใหญ่
อีกสร้างสรรค์วรรณกรรมอันอำไพ	อวดโลกได้ว่าไทยนี้มีปัญญา
เจ็ดร้อยปีมีงานเฉลิมฉลอง	ลายสือไทยยิ่งผุดผ่องเพิ่มคุณค่า
ร่วมใจภักดิ์อนุรักษให้วัฒนา	เพื่อบูชาพระคุณพ่อขุนเทถญ
เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีไทยดังกล่าวข้างต้น จะขอ	
ยกตัวอย่างผลงานกวีนิพนธ์ของกวีแต่ละสมัย ดังต่อไปนี้	

ก. สมัยสุโขทัย

ในจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีข้อความที่กล่าวถึงเมืองสุโขทัยไว้อย่างไพเราะน่าภาคภูมิใจว่า

“เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจากอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองคำ ไพร่ฟ้าหน้าใส.....

ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ฝึกฝนฝึกฝนฝึกฝน สอนดูแท้แล้
จึงแล่งความแก่ข้าโดยชื่อ... บ่เข้าผู้ลักผู้มักชอน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน
เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด...”

ในกรณีที่ราษฎรมีเรื่อง “เจ็บท้องข้องใจ” ก็อาจไป “ลั่นกระดิ่ง อันท่านแขวนไว้” เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้ยินเสียงกระดิ่ง พระองค์ก็จะเสด็จออกมาไต่สวน “ด้วยชื่อ” คือ ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ร้องทุกข์ ข้อความที่ว่า “ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม” แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นที่เคารพรักของราษฎร เพราะพระองค์ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเมตตากรุณา อันเป็นหลักสำคัญในการบริหารบ้านเมืองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน นี่ก็คือสิ่งที่เราทราบจากวรรณคดีเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง

นอกจากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ยังมีสุภาษิตพระร่วงซึ่งนักวรรณคดีสันนิษฐานว่า อาจเป็นคำสอนของพญาลิไท ซึ่งเป็นราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ทรงรอบรู้ในพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎก ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๗ ถึง พ.ศ. ๑๙๑๙

ขอยกตัวอย่างสุภาษิตพระร่วงซึ่งแต่งเป็นร้อย มีเนื้อหาเป็นคำสั่งสอนทั้งทางคติโลกและคติธรรม คำสอนเหล่านี้อาจจำแนกเป็นข้อควรปฏิบัติและข้อควรเว้น ดังต่อไปนี้

ข้อควรปฏิบัติ ขอยกมาเพียง ๒๐ ข้อ ได้แก่ข้อต่อไปนี้

๑. เมื่อน้อยให้เรียนวิชา	๑๑. ที่มีภัยพึงหลีกเลี่ยง ปลิกตนไปโดยด่วน
๒. ให้หาสินเมื่อใหญ่	๑๒. รักตนกว่ารักทรัพย์
๓. ประพศิตตามบุญพระบอบ	๑๓. ที่ที่บจจะมีไฟ
๔. เอาแต่ชอบเสียผิด	๑๔. ที่ไปจจะมีเพื่อน ทางแถวเถื่อน
โคลคลา
๕. การเรือดนแรงคิด	๑๕. เร่งระมัดพินไฟ
๖. ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง	๑๖. ที่ผิดช่วยเตือนตอบ
๗. สร้างกุศลอย่ารู้โรย	๑๗. ที่ชอบช่วยยกยอ
๘. โทษตนผิดรำพึง	๑๘. พึงผันเผื่อต่อญาติ
๙. หว่านพืชจักเอาผล	๑๙. รู้ที่ขลาดที่หาญ
๑๐. เลี้ยงคนจักกินแรง	๒๐. คนพาลอย่าพาลผิด

ข้อควรเว้น ขอยกมาเพียง ๒๐ ข้อ ได้แก่ข้อต่อไปนี้

๑. อย่าใฝ่สูงให้พินาศดี	๑๑. น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ
๒. ที่รักอย่าดูถูก	๑๒. ตนเป็นโทษอย่าคบทาส
๓. อย่าโดยคำคนพลอด	๑๓. อย่าประมาทท่านผู้ดี
๔. เป็นคนอย่าทำใหญ่	๑๔. มีสินอย่าอวดมั่ง
๕. ข้าคนไพรอย่าฟุ้ง	๑๕. ครูปาสอนอย่าโกรธ
๖. คบขุนนางอย่าโหด	๑๖. สูเสียสินอย่าเสียศักดิ์
๗. อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน	๑๗. อย่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติด
๘. อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่	๑๘. เผ้าท้าวโทษอย่าทรนง
๙. อย่าใฝ่ตนให้เกิน	๑๙. ภัคดีจงอย่าเกียจ
๑๐. เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว	๒๐. เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ

วรรณคดีสมัยสุโขทัยที่ควรกล่าวถึงอีกเรื่องหนึ่งคือ **ไตรภูมิพระร่วง** ในบานแผนกของหนังสือนี้บอกไว้ว่า พญาลิไทหรือเจ้าพญาเลไทยทรงนิพนธ์ พระองค์ทรงบำรู้งพระพุทธรูปศาสนาอย่างเข้มแข็ง และทรงรวมหนังสือพระคัมภีร์ที่ออกชื่อ ๓๐ เรื่อง ทั้งยังทรงกล่าวถึง คัมภีร์ต่างๆ อีกกว่า ๒๐ ชื่อ นับว่าไตรภูมิพระร่วงนี้เป็นหนังสือเล่มแรกที่พระองค์ผู้ทรงเป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาได้ทรงค้นคว้า แล้วทรงเรียบเรียงขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยเรื่องแรกของไทยก็ได้

สาระสำคัญของหนังสือเรื่องนี้มีข้อความดังที่ทรงกล่าวไว้ว่า “ฝูงสัตว์ทั้งหลาย อันเกิดในไตรภพนี้ แม้ว่ามียศศักดิ์สมบัติกิตติ คือ ดังว่า พระมหาจักรพรรดิราชนั่นกิติ...ทั้งนี้ห่อนยืนอยู่มั่นคงในยศศักดิ์สมบัติได้เลยสักคาบ เทียรย้อมรู้ฉิบหาย รู้ตาย รู้พลัดพรากจากสมบัติ นั้นแล”

เนื้อเรื่องของไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงไตรภูมิ ๓๑ แห่ง อันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ สัตว์เดียรัจฉาน สัตว์นรก เปต อสุรกาย และเทวดา ที่ ๓๑ แห่งนี้แบ่งเป็นภูมิใหญ่ ๓ ภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ มีการพรรณนา นรกภูมิ ตีรัจฉานภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ มนุสสภูมิ โดยเฉพาะมนุสสภูมินั้นได้กล่าวถึงทวีปทั้งสี่ มีอุตตรกรุทวีป อมรโคยานทวีป บุษบพิเทหทวีป และชมพูทวีป ตามความเชื่อของคนไทยสมัยโบราณ

มีการกล่าวถึง **พระเจ้าจักรพรรดิราช** และเครื่องประกอบบารมีของพระองค์ ได้แก่ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว แล้วพรรณนาบุญบารมีและทรัพย์สินคุณการอีกมากมาย

สิ่งที่น่าสนใจคือ การพรรณนาถึงลักษณะและความประพฤติของมนุษย์ในอุตตรกรุทวีปดังต่อไปนี้

“อนึ่งเขาบ่ท่อนจะรู้เจรจามุสาวาท และเขาบ่ท่อนจะรู้เสพย์
สุรายาเมา และเขารู้ย่ำรู้เกรง ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแลแม่ของเขา เขารู้รักพี่
รักน้องของเขา เขาก็ใจอ่อนใจอด เขารู้เอ็นดูกรุณาแก่กัน เขาบ่ท่อน
จะรู้เสียดรู้ส่อ รู้ท้อ รู้พ้อ รู้ตัดกันแล... เขาบ่ท่อนจะรู้ทำข่มเหงเอาเงิน
เอาทอง ของแก้ว ลูกแลเมียแลเข้าไรไคณาหัวป่า คำที่ห้วยละหานธาร
น้ำแข็งเรือน เรือกสวน เผือกมัน หัวหลักหัวตอหัวล่อหัวเกวียน เขามีรู้
เบียดเบียดพเรือขานาวา โคมหิงษาข้าไทย...”

นับว่าพลเมืองในทวีปอุตรกฤษเป็นผู้มีศีลธรรมและความประพฤติ
ดีงาม สมเป็นพลเมืองดีในอุดมคติโดยแท้ นี่ก็คือความรู้ที่วรรณคดี
สะท้อนให้ผู้อ่านได้ทราบความคิด และสถานการณ์ของบ้านเมือง
ไทยในสมัยโบราณ

ข. สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยา มีวรรณคดีสำคัญหลายเรื่อง ได้แก่ มหาชาติคำ
หลวง จินตามณี สมุทโฆษคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ ไคลงทวาทศมาส
กำสรวลศรีปราชญ์ ลิลิตพระลอ ไคลงพาสีสอนน้อง ภาพยัเท่เรือ
ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ฯลฯ

ในที่นี้จะยกตัวอย่างวรรณคดีที่มีความไพเราะงดงามบางเรื่อง
มาเสนอให้พิจารณา

๑. เสือโคคำฉันท์ วรรณคดีเรื่องนี้พระมหาราชครูเป็นผู้แต่ง
ภาพยัฉมัง

“ไปฎกทั้งสองเสือโค จรอรัญญู ประเทศมรรคาบหิง
คล้ายคล้ายลิลาลูถึง แดงสถานสำนึ่ง สำนักนักสิทธิฤๅษี
เวลาท่านทอดทฤษฎี โดยบัญญัติ อรัญญิกอากาศรม
จึงเห็นลูกเสือโคคม- นามาสู่สม สิ้นเหตุดำตามกัน

ดาบสกีตาลอจรรย ออกไปด้วยพลัน ก็ตามทั้งสองจุดพบ
 อำตกรรมฤคเอาเรส เทียรย่อมจะคิดคด ประทัดประหารแก่กัน
 เสือครันเห็นโคพกพันธ์ เอาเป็นภักษพลัน บ่อนจะให้แะเว้น
 ฤาสสองสัตว์มาเป็น มิตรภาพภูเห็น ดั่งนี้กีตาลอจรรย
 สองสัตว์ก็หยุดแยงยล ฟังพจนนุสนธิ์ อันฤาษีสิทธิธาม
 พาลพยัคฆ์จึงแสดงโดยความ อันมีมาตาม ยูลแต่แรกรังรักษ์
 วันหนึ่งแม่ข่านางพยัคฆ์ ไปแสวงหาภักษ ในป่าอันไกลทุระคม
 ข้าให้โหยหิวหวนม นอนแน่วเลวม ลำบากก็สุดแรงไรย
 มีโคแม่ลูกขายไชย เดินต้นตาลโดย ลำเนาตู้อาอาศัย
 ข้าเห็นคือแม่คลาโคล ถึงสว่างอาโลย ก็ขอกษิรามพฤณูช
 แม่โคมิหวังทำคุณ ว่าพยัคฆ์ทารุณ บ่อนจะไกลกรายกัน
 คาโวไปฎกแถลงพลัน แก่แม่ทางธรรม์ โดยมฤตจินดา
 ว่าเราได้เห็นพาลา พยัคฆ์ให้โหยหา ขม้อยลห้อยคอนหา”

ลูกเสือเล่าให้พระฤาษีฟังว่า ตนหิวจนหมดแรง พอแม่โค
 และลูกโคเดินผ่านมา ลูกเสือก็ร้องขอมกิน แต่แม่โคไม่ยอมให้เพราะ
 เสือมักจะทำร้ายโค ลูกโคจึงอ้อนวอนแม่ว่าขอให้ส่งสารลูกเสือที่กำลัง
 หิวจนเกิด แม่โคก็ยอมให้นมแก่ลูกเสือ ลูกเสือและลูกโคจึงเป็นมิตรกัน
 พระฤาษีได้ทราบเช่นนั้นก็มีจิตเมตตาต่อลูกสัตว์ทั้งสอง จึงทำพิธีขุบ
 ลูกเสือและลูกโคให้เป็นมนุษย์ แล้วให้ชื่อลูกเสือว่า “หลวชัย” และให้
 ชื่อลูกโคว่า “คาวิ” ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องราวของหลวชัยและคาวิในวัย
 หนุ่ม มีการผจญภัยอีกยี่สิบยาว

๒. ลิลิตพระลอ

เรื่อง “ลิลิตพระลอ” นี้ ยังไม่มีการยืนยันอย่างแน่นอนว่าใคร

เป็นผู้แต่ง ในหนังสือประวัติวรรณคดีไทยของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีข้อความกล่าวว่า “ผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ น่าจะเป็นพระยาแสนหลวงเจ้าเมืองเชียงใหม่ ด้วยคำ “มหาราช” นั้น เดิมเป็นคำเรียกเจ้าเมืองเชียงใหม่ หากได้ใช้เรียกกษัตริย์ไทยไม่ อนึ่งเรื่องพระลอนี้ก็เป็นเรื่องทางพายัพ บรรดาชื่อสถานที่ต่างๆ ในเรื่องนี้ล้วนอยู่ทางถิ่นพายัพทั้งสิ้น”

ตัวอย่างคำประพันธ์ในเรื่องลิลิตพระลอ ที่จะนำเสนอ มีดังนี้
บทยอโฉมพระลอ

โคลง ๒

ภษาจรในแหล่งหล้า	ทุกท้าวคนเทียวค้า
เล่าล้นยอโฉม	ท่านแล ฯ
เดือนจรัสโพยมแจ่มฟ้า	ฉิบได้เห็นหน้า
ลอราชไชรดูเดือน	ดูจแล ฯ
ตาเหมือนตามฤคมาศ	พิศคิ้วพระลอราช
ประดุจแก้วเกาทันท์	ก่งนา
พิศกรรมงามเพริศแพรว	กลกลีบบงกชแก้ว
อีกแก้มปรางทอง	เทียบนา

ฯลฯ

พระเพื่อนพระแพงตรัสกับพี่เลี้ยงเกี่ยวกับเสียงลือถึงความงามของพระลอ ดังนี้

โคลง ๔

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอ๋ย
เสียงย่อมยอใคร	ทั่วหล้า
สองเชือกพี่หลับไหล	ลิมตื่น ฤฯพี่
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเผื่อ

หมายเหตุ โคลงบทนี้เป็นต้นแบบของการแต่งโคลงสี่สุภาพ ซึ่งมีเอกโท
ครบตามตำแหน่งที่ถูกต้อง (คือเอก ๗ โท ๔ คำที่มีวรรณยุกต์เอก
ได้แก่ เล่า ย่อม ทัว พื ตื่น พื ออย่า ส่วนคำที่มีวรรณยุกต์โท ได้แก่
อ้าง หล้า อ้า ได้)

พี่เลี้ยงทั้งสองคือ นางริน นางโรย รับอาสาหาวิธีที่จะทำให้พระลอ
เสด็จมาหาสองนางด้วยการจัดเครื่องบูชาไปกราบปู่เจ้าสมิงพราย ขอให้
ท่านใช้เวทมนต์คาถาทำให้พระลอเสด็จมาเมืองสรอง ปู่เจ้าก็รับคำ
เพราะทราบว่ทั้งพระลอและพระเพื่อนพระแพงมีผลกรรมร่วมกันใน
ชาติปางก่อน ต่อจากนั้นปู่เจ้าก็ทำพิธีทางไสยศาสตร์มีผลทำให้
พระลอร้อนพระทัยที่จะไปหาพระเพื่อนพระแพง แม้พระชนนีคือ
พระนางบุญเหลือจะทรงห้ามปรามและกันแสงขอมิให้พระลอเสด็จ
ไปเมืองสรอง แต่พระลอตัดสินใจแน่วแน่แล้วว่าจะไป เพราะ
คาถาอาคมและ “สลาเหิร” (คือ หมากที่เสกไว้) นั้นมีฤทธิ์แรงนัก
ปู่เจ้าได้เสก “สลาเหิร” ให้ลอยไปเชิญพระลอให้เสด็จไปหาพระเพื่อน
พระแพงจนสำเร็จ พระนางบุญเหลือก็ได้แต่คร่ำครวญว่า

สุดใจสุดแม่ห้าม	ภูธร
สอนบ่ฟังแม่สอน	จักได้
หนักใจหนักอวรณ์	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
เมื่อยู่ตั้งแต่เศร้า	โคกร้อนฤาเสวย

ก่อนพระลอเสด็จไปเมืองสรอง ก็ได้ไปลาพระมเหสีคือ พระ
นางลักษณวดี แม้พระนางจะทรงทัดทานอย่างไรก็ไม่สำเร็จ เหล่านาง
สนมทั้งหลายก็ร้องไห้ด้วยความอาลัยรัก ดังโคลงที่ว่า

เสียงไทยเสียงไห้	เรือนหลวง
ขุนหมื่นมนตรีปวง	ป่วยช้า
เรือนราชบุรุษราตีทรวง	ทุกข์ทั่ว กันนา

เมืองจะเย็นเป็นน้ำ

ยอมน้ำตาครวญ

พระลอพร้อมด้วยนายแก้ว นายขวัญ มหาตเล็กคนสนิทได้ออกเดินทางไปยังเมืองสรองโดยใช้ช้างเป็นพาหนะ มีขบวนไพร่พลและตำรวจตามเสด็จไปส่งที่ชายแดนด้วยความอาลัย ระหว่างเวลาเดินทางทรงคิดถึงพระชนนีบุญเหลือและทรงรำพัน ดังนี้

ร้อยขลุ่ยเท่าเนื้อ	เมียดน
เมียดแล่นพันฤดล	แม่ได้
ทรงครรภ์ตลอดเป็นคน	ถ่าง่าย เลยนา
เลี้ยงยากนักท้าวไท	อิราชผู้มีคุณ

เมื่อเดินทางไปถึงแม่น้ำกาหลง พระลอก็ทรงเสียน้ำ ดังโคลงที่ว่า

มาภูจะเสียน้ำ	เวียนวน อยู่นา
เห็นแก่ตาแดงกล	เลือดยอม
หฤทัยระทดทน	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
ถนัดตั้งไม่ร้อยอ้อม	เท่าท้าวทับทรวง

เมื่อพระลอทอดพระเนตรเห็นน้ำในแม่น้ำกาหลงกลายเป็นสีแดงและไหลเวียนวนอยู่ผิดปกติ พระองค์ก็เข้าพระทัยทันทีว่าเป็นลางร้าย แต่พระองค์มิได้ตรัสเรื่องนั้นกับผู้ใด ได้แต่รันทดพระหฤทัยอยู่เดียวตายด้วยความเป็นทุกข์ยิ่ง พระลอทรงรำพันถึงพระชนนีบุญเหลือ ดังนี้
โคลง ๒

กลางเข็ญเห็นแห่งน้ำ	อกลูกเพียงผกขัว
ออกท้าวใจบุญ	ลูกเอย ๖
เป็นขุนยอชิงฟ้า	ญาบาปจำวายหล้า
หล่มหล่มคนเดียว ๖	

พระลอทรงเป็นทุกข์อยู่ในพระหทัยแต่ลำพังโดย “ระวังองค์

บพิตร ปิดบให้คนเห็น เป็นทุกข์ดุจเรจรีน แข่งทำขึ้นเขย่ม่าน เรียก
ขาวดำนรปอง สุนาสองพีเลียง เพียงหุทัยไปดู ที่ควรจะหยุดยั้ง” แล้ว
พระองค์รับสั่งให้นายแก้ว นายขวัญ ไปตรวจตราตามเส้นทางให้รอบคอบ

สองนายรีบไปปฏิบัติตามคำสั่ง เมื่อไปถึงหมู่บ้านในเขตเมือง
สรองเขาก็ใช้วิธี “เอาสินสกะาง สอดจ้าง แข็งดังเหล็กเงินจ้าง อ่อนได้
โดยใจ” น่าสังเกตว่าการให้สินบนมีมาตั้งแต่สมัยนั้น

ในที่สุดพระลอกก็เสด็จไปถึงเมืองสรอง แล้วได้พบพระเพื่อน
พระแพงและได้ครองรักกันสมปรารถนาของทั้งสองฝ่าย ส่วนนายแก้ว
นายขวัญก็ได้ครองรักกับนางรีน นางโรย พระพี่เลี้ยงของพระเพื่อน
พระแพง เช่นเดียวกัน

พระเพื่อนพระแพงนั้นมีเจ้าย่าซึ่งเป็นมเหสีของท้าวพิมพิสาดร-
ราช พระบิดาของท้าวพิชัยพิษณุกร เจ้าย่าทรงมีความเคียดแค้นท้าว
แมนสรวง พระราชบิดาของพระลอมานานแล้ว เพราะท้าวแมนสรวง
เคยทำศึกสงครามกับท้าวพิมพิสาดรราช และได้ประหารท้าวพิม
พิสาดรราชขาดคอช้างจนขุนพลต้องรีบกันพระศพลับเข้าเมือง ท้าว
พิชัยพิษณุกรพระบิดาของพระเพื่อนพระแพงก็ได้ครองราชย์ ณ เมือง
สรองต่อจากท้าวพิมพิสาดรราช เจ้าย่าจึงผูกใจเจ็บเพราะเหตุดังกล่าว
มาตั้งแต่ครั้งนั้น

ส่วนพระเพื่อนพระแพงนั้นได้พยายามปิดข่าวเรื่องพระลอเสด็จ
มาเมืองสรองมิให้เจ้าย่าทราบ แต่แล้วเจ้าย่าก็ได้ทรงทราบเรื่องจาก
ท้าวพิชัยพิษณุกรซึ่งพอพระทัยที่จะรับพระลอเป็นเขยขวัญ และทรง
เตรียมจะจัดงานวิวาห์ระหว่างพระลอกกับพระเพื่อนพระแพงอยู่แล้ว
เจ้าย่าจึงรับสั่งกับท้าวพิชัยพิษณุกรว่า “ถ้าภูธรธิดี ลูกไพร่ใจกาจ มา
พระราชบิดา แล้วลอบมาดูถูก ประมาทลูกหลานเรา จะให้เอาจงได้
อย่าไว้ขาดสกร เราจะให้พอนให้พัน เราจะให้มันให้แล ทุกกระแบ่

จงหน้าใจ...” แล้วเจ้าย่าก็มีบัญชาให้นายทหารผู้ใหญ่เตรียมการที่จะสังหารพระลอเสีย

ต่อจากนั้นเหตุการณ์ก็เป็นไปตามแผนการร้ายของเจ้าย่า ฉากโศกนาฏกรรมที่กวีพรรณนาไว้มีดังนี้ :

“เห็นอัศรจรรย๋จอมราช พระบาทเลดีจ้อยู่กลาง สองนางแนบสองข้าง เจ้าข้างจูบสองศรี สองกษัตริย์จูบท้าว... ท้าวกักรูโรมพัน ดายทันกันกลากลาศ หัวขาดตกเป็นกลุ่ม เขาเร่งทุ่มหินผา ดากันเข้าระเร้ง.....”

“...เขาอยู่แต่ไกลบมิใกล้ ให้โทรมยิงสามกษัตริย์ ธ ก็เอาดาบวัดกระจัดกระจาย เขาเข้าหลายเหลือบอง จึงป็นต้องพระองค์ สองอนงค์บมิกลัว เอาตัวอกรับป็น ยืนอยู่กับจอมราช เขาก็เร่งสาตรพิษติดสามกษัตริย์สพรั่ง เลือดตกหลังดังลง สามพระองค์อิงกัน ผันหน้าต่อศัตรู พิศดูจุจนฤมิต ลันชีพิตพร้อมกัน ยืนอยู่ฉับบมิตาย...”

“...ข่าวขจรไปบมิมิต ถึงท้าวพิษณุกร ภูธรถ้วนเลดีจมา เห็นสองธิดาสุดสวาท และพระบาทลอดิลก เลือดตกอาบทั้งตน ยืนอยู่กลบมิตาย ธ ก็ฟายน้ำเนตรจะไ้ เรียกลูกไ้และเขยขวัญ เรียกฉันไ้ก็บมิปร้อง ต้องฉันไ้กับมิติง ยืนอิงกันอยู่กระด้าง เจ้าข้างจึงรู้ณัด ว่าสามกษัตริย์เสวยกรรม...”

ลิลิตพระลอจึงเป็นวรรณคดีโศกนาฏกรรมที่ให้ความสะเทือนอารมณ์อย่างยิ่ง แสดงถึงความสามารถในเชิงวรรณคดีของกวีอันควรแก่การยกย่อง ทั้งยังให้คติชีวิตว่า “ความรักก่อให้เกิดทุกข์” สมดังพระคาถาบาลีว่า “ปิเยหิ วิปะโยโค ทุกโข” “ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์”

วรรณคดีเรื่อง “ลิลิตพระลอ” นี้ได้สะท้อนภาพชีวิตเจ้านายในราชสำนักของกษัตริย์เมืองสรวงและเมืองสรอง ทางฝ่ายเมืองสรวงของพระลอนั้น พระลอเป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจเต็ม แม้พระนาง

บุญเหลือและพระลอ จะมีความรักระหว่างมารดากับบุตรอย่างลึกซึ้ง แต่พระลอก็มีได้อยู่ในโอวาทของพระชนนี เพราะพระองค์เสด็จไปยังเมืองสรองโดยทรงเห็นแก่ความรักเป็นใหญ่ และได้ครองรักกับพระเพื่อนพระแพงสมปรารถนา การที่ในอดีตมีสงครามระหว่างเมืองสรวงและเมืองสรอง เป็นเหตุให้เกิดโศกนาฏกรรมในชีวิตรักของทั้งสองฝ่ายอย่างน่าสลดใจ

เรื่องลิลิตพระลอนี้มีผู้นำไปแสดงนาฏศิลป์มิดิตศิลป์และดุริยางคศิลป์ประกอบ ทำให้ละครเรื่องนี้เป็นที่จับใจประชาชนที่ได้ชม เช่น ตอน พระลอตามไก่อ มีการพรรณนาบุปผาของไก่อแก้วที่ปู่เจ้าสมิงพรายใช้ให้มาหลอกล่อพระลอให้ตามไป มีข้อความที่พรรณนาไว้ดังนี้

“ปู่เลือกไก่อั่วงาม ทรงทรมว้ยทรมแรง สร้อยแสงแดงพะพราย ขนเขียวลายเยยับ ปีกสลับเบญจรงค์... ขันขานเสียงเออาใจ เดื่อยอนใสสีระรอง สองเท้าเทียมนพมาศ เพียงฉลุขาดทรวงค์ ปู่ก็ใช้ผีสิงแก่ไก่อ ไก่อแก้วไทรรับมิกลัว ขุกผกหัวองอาจ ผาดผันที่ปีกป้อง ร้องเรื้อยเจื้อยฉาดฉาน เสียงขันขานแจ้วแจ้ว ปู่ก็สั่งแล้วทุกประการ...”

ครั้นดับถึงพระเลื่องลอ ยกคอขันขานร้อง ตีปีกป้องผายผัน ขันเอื้อยเจื้อยใจ แล้วใช้ปีกหาง...ภูบาลบานหฤทัย งามพอใจพอตา มีทันทหารทำรง ทรงมกุฏภูษาสรพ จันพิไชยอาวุธราชพล บัดดล ธ ลูกไล่ หวังได้ไก่อั่วงาม ยกทัพตามจอมราช ครั้นคลาไก่ออยู่ท่า เห็น ธ ขำไก่อ้นเรียก ไก่อระเหลือกตาตุ ครั้นภูธรจะทัน ไก่อ่อยผันค้อยผายระร่ายรายดินเดิน ดำเนินหนยกย่าง ครั้นเห็นห่างไก่อหยุด ครั้นจะสุดแดนป่า ครั้นจะฝ่าแดนบ้าน ไก่อำคร้านมารยา.... บพิตรคิดพระองค์ ใ้ภูมาหลงแก่ไก่อ ไก่อัใจว่เอาญ....

ท่ารำที่พระลอรำตามไก่อและไก่อรำหลบหลีกนี้จึงงดงามน่าชมตามศิลปะการรำรำ เป็นที่ชื่นชมของผู้ดูนาฏศิลป์ต่อนั้นมาก

วรรณคดีสโมสรได้ยกย่องว่าลิลิตพระลอเป็นยอดของวรรณคดีประเภทลิลิต

๓. กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฯ

ในสมัยอยุธยาตอนปลายมีขัตติยกวีคือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ซึ่งทรงนิพนธ์วรรณคดีไว้หลายเรื่อง กวีนิพนธ์ที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดคือ กาพย์เห่เรือ นอกจากกาพย์เห่เรือ กากี บทเห่ครวญ บทเห่สังวาส และกาพย์ห่อโคลงอีก ๒ เรื่อง คือ นิราศธารโคก และนิราศธารทองแดง ยังมีวรรณคดีสำคัญอีก ๒ เรื่องที่พระองค์ทรงนิพนธ์คือนันทोโปนันทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง

ตัวอย่างกาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

เห่ชมเรือกระบวน

ปางเสด็จประเวศดาว	ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร	แทนแท้
เรือกระบวนต้นแพรว	เพริศพรั่งพายทอง

ข้าละเห่

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือด้นงามเจิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือรั้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
เรือครุฑยุคนาคหัว	ลิวลอยมาพาผันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องโห่เห่โื้อ่เห่มา
สรमुखมุขสีดำน	เพียงพิमानผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย่งมังกร

สมรรถชัยไกรกาบแก้ว
เรียบเรียงเคียงคู่จร
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
เรือไชยไว้องว้าง
เสียงเล่าเร้าระดม

แสงแววจับสาคร
ดังร้อนฟ้ามืดดิน
งามหยดย้อยลอยหลังสินธุ์
ลิลลาคเลื่อนเดือนดาม
รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
หม่นท่ายืนเดินคู่กัน

มูละเห่

คชสีห์ที่ผาดแผ่น
ราชสีห์ที่ยืนยัน
เรือม้าหน้ามุ่นน้ำ
เพียงม้าอาชาทรง
เรือสิงห์วิ่งแผ่นไผ่
ดุยสิงห์ล่าพอง
นาคาหน้าดังเป็น
มังกรถอนพวยพัน

ดุตั้งเป็นเห็นขบขัน
คั่นสองคู่ดุยยิ่ง
เล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
องค์พระพวยผายผันผยอง
โจนตามคลื่นผืนผ้าพอง
เป็นแถวท่องล่องตามกัน
ดูเขม้นเห็นขบขัน
ทันแข่งหน้าวาสุกรี

ฯลฯ

กาพย์เห่เรือนี้เป็นวรรณคดีซึ่งสัมพันธ์กับระบบชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไทยที่สืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ มีการประกวดการแต่งกาพย์เห่เรือ ปรากฏว่าผู้ชนะเลิศการประกวดได้รางวัลที่ ๑ คือ นาวาโททองย้อย แสงสินชัย จึงเป็นที่น่ายินดีที่มีการสืบทอดการแต่งกาพย์เห่เรือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างกาพย์เห่เรือของท่านผู้ชนะเลิศการประกวดผู้นี้มาเสนอบางบท ดังต่อไปนี้

ในวโรกาสมหามงคลที่กองทัพเรือจัดกระบวนพยุหยาตรา
ชลมารคเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินหลวง ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อ
วันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๙

บทชมเรือกระบวน

โคลง ๔

ลอยลำงามสง่ามั่น	มณีสวรรค์
หยาดไพลมเพียงหยัน	ยั่วฟ้า
โสภิตกฤษณะผายผัน	วรพ้าห์ สุบรรณแฮ
พวยพะแพรวพรายถ้ำ	ดีพร้อมผืนผยอง

ขอยกตัวอย่างกาพย์เห่เรือมาเพียง ๖ บท ดังต่อไปนี้

เรือเอยเรือที่นั่ง	งามสะพรั่งอยู่พร้อมเพรียง
ลอยลำมารายเรียง	แลสล้างกลางสายสินธุ์
นารายณ์ทรงสุบรรณ	ช่างเจดจันงามเจดจิน
โผนแผ่นเช่นครุฑบิน	ลิลลาคคล้อยลอยหาวหน
รูปครุฑยุคนาคหัว	ปานจะปลิวลือลมบน
พายกวักพรักร้อมพล	เพียงปีกกลักวักฟ้าไกล
งามเอยงามสง่า	เหมือนหยาดฟ้ามาয়াใจ
กาญจนาภิเษกสมัย	ทวยเทพไทถวายพระพร
พระเอยพระภูมินทร์	ร่มฟ้าดินทุกแดนดอน
เพราะธรรมแห่งภูธร	ที่ทรงธารซึ่งถิ่นไทย
เป็นพลังแห่งโลกหล้า	สมสมญาอันยิ่งใหญ่
เดือนปีที่เป็นไป	คือทิพย์ให้ท่านคุ้มครอง

กาพย์เห่เรือนี้สะท้อนพระราชพิธีสำคัญอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา คือ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้ากฐินหลวง ณ วัดอรุณราชวราราม และมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปีกาญจนาภิเษก ซึ่งพระองค์ทรงครองราชย์มาครบ ๕๐ ปี และรัฐบาลได้จัดงานฉลองปีกาญจนาภิเษกเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติด้วยความจงรักภักดี ดังปรากฏข้อความในกาพย์ยานีต่อไปนี้

ปีทิพย์คือปีธรรม	ประพัติน่าสุขเนื่องนอง
ปีธรรมคือปีทอง	ไทยทั้งผองผาสุกสม
ห้าสิบปีที่ทรงราชย์	ประชาชาติประชันชม
สยามรัฐสวัสดิรมย์	ด้วยศุภย์รวมอันร่มเย็น

ฯลฯ

ค. สมัยธนบุรี

ขอยกตัวอย่างวรรณคดีสมัยธนบุรี คือ

๑. เรื่องรามเกียรติ์ ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อท้าวมาลีวราชได้ฟังคำให้การของพระรามแล้ว ทรงพิจารณาอย่างเป็นธรรมดาว่า

เมื่อนั้น	พระทรงจุดศีลยักขา
ได้ฟังถ้อยคำพระรามา	ก็จินดาสอดส่องดูไป
สุจริตทศพิธเจรงา	ไม่มีมุสาเสกใส่
ชื่อสัตย์ตรัสตรงจริงไป	ช่างมาทำได้อสุรี
ถึงกระไรไม่เห็นบาปกรรม	จงอายหน้าหน้าบ้างเดียดกษี
มิใช่สมบัติไม่มี	นี่กระไรไปลักเมียเขามา
จำกูจะช่วยเกลี้ยไกล่	จึงจะไม่อับอายขายหน้า

คิดแล้วจึงมีพระบัญชา	ดูกรรามาสูรี
สองเจ้าเป็นเอกอัครวงศ์	เผ่าพงศ์ผ่านภพเรื่องศรี
หนึ่งผ่านลงกาธานี	หนึ่งผ่านบุรีอยุธยา
ไม่มีผู้ที่จะเทียมเท่า	สองเจ้าเป็นบรมนาถา
เรื่องรุตสุดอัศจรรย์	สามัญพึงพาทั่วไป
ตั้งฤาจะมาหมองหมาง	ในนางหนึ่งนี้เป็นโฉน
ไกลเกลี่ยกันเสียเกิดเป็นไร	อย่าให้เคืองใจอัยกา

ฯ เจริญพลอบ ๑๔ คำฯ

ท้าวมาลีวราชทรงบัญชาให้วิษณุกรรมไปเชิญเสด็จนางสีดามา เมื่อ
นางสีดาเสด็จมาแล้วท้าวมาลีวราชทอดพระเนตรเห็นนางก็ทรงรำพึงว่า

ชิชะโอ้วาสีดาเอ๋ย	มางามกระไรเลยเลิศเลา
ถึงนางสิบหกห้องฟ้า	จะเปรียบสีดาได้ก็ไม่มี
แต่ผู้รู้ยศธรรม์	ยังหมายมั่นมุ่งมารศรี
สาอะไรกับอ้ายอสุรี	จะมีพาโคตีกาตาย
โอ้อนิจจากศกัณฐ์	คู่เสียพงศ์พันธุ์ฉิบหาย
ม้ารถคชพลอดวาย	ฉิบหายเพราะนางสีดา

อีกตอนหนึ่งเป็นตอนวิรุญจำบังล้ม พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเช่นเดียวกัน

เมื่อนั้น	จึงพญาหนุมานทหารใหญ่
กระหวัดทางรัตรวบเข้าไป	ก็จับตัวได้อสุรี
ขึ้นฟัดกับพื้นพสุธา	ยักขามอดม้วยเป็นผี
ดัดเอาศิระะอสุรี	ขุนกระบี่ก็พาเหาะมา

ฯ เชิดโอดฯ

ฯ ลฯ

กวีอีกท่านหนึ่งในสมัยธนบุรีคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีวรรณคดีที่ท่านแต่งคือ ลิลิตเพชรมงกุฏ อิเหนาคำฉันท์ กาพย์คำกลอน ร่ายยาวมหากาพย์กัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตศรีวิชัยชาดก สมบัติอมรินทร์คำกลอน

ขอยกตัวอย่าง “สมบัติอมรินทร์คำกลอน” บางตอน ดังนี้

ปางองค์อมเรศอดิศร ผ่านสมบัติในสุทสนนคร สดวาร์ไปด้วย
ทิพสรวรยา เอาสูงพื้นหมื่นแสนพระเมรุมาศ เป็นอาสน์ทองรองดาว-
ดั่งสา กว้างยาวหมื่นโยชน์คณนา ประดับปราการแก้วแกมกัน สี่ทิศมี
มหาทวารศร ระหว่างเขตหมื่นโยชน์ระยะคัน ประตुरายหมายยอด
สำคัญพัน มีสระสวนทุกหลั่นทวาร

เจ็ดชั้นวิษณฺ์ปราสาท สี่มุขมาศดาดแก้วจรัสไข สูงพันโยชน์
งามทึที่ใกล้ไกล มีธงชัยเฉลิมยอดพิมานทอง ดังเบื้องพระกรพระบรม
พรหมเศร์ กวักประเวศเทวัญบัญชาสนอง ระยับคันแก้วกันกระหนก
กรอง ประลองแสงล้ำแสงสุริยา ที่เชิงปราศรัยในระหว่างจังหวัดนั้น รูป
เทวัญถือทิพบุปผา บ้างทรงปัญจารุบนอาษา เอมูกดาเป็นสร้อยวลัยกร
งามคณานางชูสุทร้ายสรอง รูปอนงค์แก้วประพาพประภัสสร สลับ
ไพฑูรย์องค์วิชาวร ทรงอาภรณ์ล้วนสัณนิล

หนึ่งแถวไม้กำมพฤกษ์ที่นันทิพ จะนับแสนแทนสิบก็เกินถวิล มี
ทรายทองรองรับกับพื้นดิน ประพรมสินธุ์เสาวรสจรงใจ ฯลฯ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงถึงศิลปะการประพันธ์ของกวีที่ใช้
จินตนาการอันวิจิตรเกี่ยวกับ “สมบัติอมรินทร์” ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ง. สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ข้อ
สังเกตไว้ในหนังสือ ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษาว่า “วรรณคดี

สมัยพุทธยอดฟ้า” นอกจากจะเป็นวรรณคดีของไทยแท้แล้วยังมีวรรณคดีของต่างชาติเข้ามาประสมอีกหลายชาติ ได้แก่ วรรณคดีสันสกฤตซึ่งมีอิทธิพลสำคัญ วรรณคดีจีน วรรณคดีมอญ และวรรณคดีชาว วรรณคดีต่างชาติเหล่านี้เข้ามาผสมโดยการแปลเป็นทำนองประวัติดาวาศร และตำราไปในตัว เช่น เรื่อง ราชาริราช สามก๊ก รามเกียรติ์ ฯลฯ

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์บางเรื่อง มีผู้นำไปแสดงเป็นนาฏศิลป์ เช่น เรื่องรามเกียรติ์และขุนช้างขุนแผน จะขอยกตัวอย่างเรื่องรามเกียรติ์และขุนช้างขุนแผน บางตอนมาเสนอให้พิจารณา ดังต่อไปนี้

รามเกียรติ์ตอนนางสีดาลุยไฟ (ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงดัดแปลงคำกลอนให้เหมาะสมกับทำราทางนาฏศิลป์)

เมื่อนั้น	พระราเมศร์ศรีมโหรี
เห็นองค์สีดาอย่าใจ	ภูพานยลมณีนครินดี
พระพิศพิศตรักรัศราพิงคิด	จะเรียกหา มาชิดใกล้
ด้วยพลัดพรากจากไปเสียหลายปี	ถึงจะดีก็ไม่วางใจ

ฯ ๕ คำ ๖

จำจะแก่งแล้งพูดประภาษพ้อ ให้หายข้อพะวังกังขา

ด่าวิปลาทงมีพจนา	ดูก่อนสีดาดวงใจ
พี่สู้ทำสงครามข้ามสมุทร	ลัประยุทธ์มลาณียักษ์ดักขัย
แสนยากปมขีวันจะบรรลัย	เพราะจะใคร่พบองค์นางคราญ
เจ้าไปอยู่ลังกาธานี	เห็นจะมีความสุขเกษมศานต์
อันองค์เจ้าลงกาพระยามาร	โปรดประทานสิ่งใดให้เทวี
เมื่อนั้น	นวลนางสีดามารศรี
ได้ฟังดังต้องสายสุนี	มิรู้ที่จะทูลให้เห็นจริง

จึงบังคมก้มพักตร์พจนารถ	อันข้าบาทยากเย็นเพราะเป็นหญิง
จะว่าไปไม่มีที่อ้างอิง	ใครจะแลเห็นจริงที่ในใจ
เว้นแต่กองเพลิงกาฬด้านอัคคี	จะเป็นที่พึ่งพาของข้าได้
ขอพระองค์จงสั่งให้กองไฟ	ที่ในหน้าพลับพลาเวลานี้
ข้าจะตั้งความสัตย์อธิษฐาน...	

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ มีกวีหลายท่านร่วมกันแต่ง โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นองค์ประธาน และมีพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่านอยู่ด้วยในบางตอน เช่น ตอนที่ ๑๗ ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ในคำนำหนังสือชุดภาษาไทยของคุรุสภา เรื่องขุนช้างขุนแผนเล่ม ๒ ได้กล่าวไว้ว่า “พิเคราะห์ดูสำนวนกลอน เห็นว่ามีใช้สำนวนเดียวตลอดทั้งตอน ถ้าทรงพระราชนิพนธ์ เข้าใจว่า พระราชนิพนธ์เริ่มตั้งแต่ขุนแผนไปถึงบ้านขุนช้าง ขึ้นตรงที่ว่า “มาถึงบ้านขุนช้างเข้ากลางแปลง เป็นเชือกแข็งคูรอบขอบโตใหญ่”...พระราชนิพนธ์เห็นจะมาลงเพียง “แสนเอ๋ยแสนคม คารมน้ำหย่อนลงแล้วหรือ” ดูท่านองกลอนเป็นที่สำหรับสั่งพิณพาทย์

บทกลอนที่มีผู้นิยมนำไปแสดงนาฏศิลป์ เช่นตอนต่อไปนี้

โจนลงกลางขานร้านดอกไม้	ของขุนช้างปลูกไว้อยู่ดาดดิน
รวยรลเสสรเมื่อค่อนคืน	ขึ้นขึ้นลมชายสบายใจ
กระถางแถวแก้วเกดพิกุลแกม	ยี่สุ่นแซมมะสังัดดดูไสว
สมอรัตติตตรงสมละไม	ตะขบข่อยคัตไว้จึ่งหวะกัน
ตะโกนาทึงกึ่งประกบยอด	แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน	แสงพระจันทร์อันแจ่มกระจ่างตา

ยี่ลุ่นกุหลาบมะลิซ้อน
ล่ำดาวนกวนใจให้โคลคลา

ซ่อนขู้ขูกลิ้นถวิลหา
สาวหยุดหยุดข้าแล้วยินชม.....

และตอนที่ขุนแผน “พินเหล้าสาวอนสลอนมา ถึงห้องแก้วกิริยาเข้า
ทันใด” ดังคำกลอนต่อไปนี้

เจ้าร่างน้อยนอนนิ่งบนเตียงต่ำ	คมข้างามแจ่มแจ่มใส
คิ้วคางบางนอนอ่อนละไม	รอยไรเรียบรับระดับดี
ผมเปลือยเลื้อยประลงจนบ่า	งอนปลายเกศาดูสมศรี
ที่นอนน้อยน่านอนอ่อนดี	มีหมอนข้างคู่ประคองเตียง
กระຈกแจ่มจัดใส่คั่นฉ่องน้อย	ไม้สอยชนงามเกลี้ยง
ฉากบังจัดตั้งไว้ข้างเตียง	อัดจันทร์ตั้งเรียงในห้องน้อย
ห้องแคบอุดสำห่อบไม่แออัด	รู้จักจัดเครื่องเรือนไว้สอย
ทั้งกระโถนขันน้ำแจจกกลอย	ดูน้อยน้อยงามรับกับรูปคน

จากคำกลอนสองตอนข้างต้น สะท้อนภาพบ้านเรือนไทยของผู้
ที่มีฐานะดีที่ชอบปลูกไม้ดอกไม้ประดับอยู่ในกระถางกลางลานเรือน อีก
ตอนหนึ่งสะท้อนภาพการจัดห้องของหญิงสาวคือ นางแก้วกิริยา ที่
รู้จักจัดห้องให้เป็นระเบียบน่าชม แม้จะมีไพร่ภรรยาเจ้าของบ้าน
เป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น เมื่อขุนแผนถามว่าทำไมนางจึงมาอยู่บ้าน
ขุนช้าง นางก็ตอบอย่างถ่อมตัวด้วยวาจาที่คมคายดังนี้

“ เค้าเตี้ยดอกอย่าต่อให้ตื่นสูง	มิใช่ยุ่งจะมาย่อมไม่เห็นขัน
หิ้งห้อยฤจะแข่งแสงพระจันทร์	อย่าปั่นน้ำให้หลงตะลึงเงา
ข้าหาสีดอกมิใช่เจ้าวันทอง	ดูแต่ห้องน้อยนอนเถิดนะเจ้า
มิใช่ที่ประสงค้อย่าหลงเดา	ข้าเจ้าลูกท่านสุโขทัย
บิดาต้องจำระย่ายาก	ขายฝากดีฉานให้ท่านใช้

เป็นเงินสิบห้าบิดาเอาไป	ตัวฉันไร้ชื่อแก้กิริยา
เป็นไทยอย่าเอาใจมาคบหา	ฉันไม่อาจเอื้อมนั่งเสมอหน้า
ที่โกรธแค้นแทนกันแต่ก่อนมา	ก็แก้แค้นตามประสาท่านผู้ดี...”

และเมื่อขุนแผนมอบเงินให้นางเพื่อไถ่ตัวเป็นอิสระ นางก็สงวนท่าทีสมเป็นหญิงสาวบริสุทธิ์เพื่อมิให้ขุนแผนล่วงเกิน ดังนี้

“ ครานั้นนางแก้กิริยา	เมินหน้าซ่อนซบหลบอยู่
ปิดป้องมิให้ต้องเข้ามายุ	รู้แล้วว่ารักว่าปราณี
เงินทองกองเกวียนจะโยยให้	ฉันขอใจบุญคุณเหนือเกศี
ยังคิดคำบิดาเป็นราศี	ท่านปราณีข้าสั่งสารพัน
ถึงยากจนก็ให้ทนเสียดใจ	อย่าพลั้งผิดปรีดีเปรมเกษมสันต์
รักหลังระวังโพล่โวยรัน	แม่นมั่นรับสัจย์กับบิดา...”

คำพูดของนางแก้กิริยาแสดงว่านางได้รับการอบรมมาดีจากบิดาว่าแม้มักมาอยู่ในฐานะทาสก็ต้องรู้จักรักษาดำรงตัวมิให้ใครมาหมิ่นได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า วรรณคดีสะท้อนวัฒนธรรมไทยว่าสตรีควรประพฤติตนอย่างไรจึงจะสมเป็นกุลสตรี แต่ในที่สุดนางก็มีอาจปิดป้องตนให้พ้นมือขุนแผนไปได้ จึงได้แต่ร้องไห้สะอึกสะอื้นที่ต้องเสียตัวให้ขุนแผน...

วรรณคดีไทยที่มีคุณค่ายังมีอีกมาก แต่จะขอยุติไว้เพียงนี้ เพราะบทที่ ๑ นี้ เป็นเพียงการนำเสนอตัวอย่างวรรณคดีไทยพอเป็นแนวทางเท่านั้น

บทที่ ๒

อ่านอย่างไรให้ درست

การอ่านเป็นจุดประตูด่านแรกที่จะเปิดออกสู่โลกของการศึกษาเล่าเรียน ถ้าการสอนอ่านในช่วงแรกของระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถปลูกฝังให้ผู้เรียนอ่านได้อย่างแตกฉาน เกิดความประทับใจในการอ่าน และปลูกฝังจนเป็นนิสัยให้รักการอ่าน ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาในศาสตร์ต่างๆ และหากเจาะลึกลงเฉพาะการอ่านออกเสียงผู้ที่ฝึกทักษะในด้านนี้ได้เป็นอย่างดีแล้วก็จะได้ประโยชน์ยิ่งขึ้น เพราะจะเป็นผู้ที่สามารถใช้เสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะในการพูด การอ่าน หรือการขับร้องเพลง ทั้งยังจะเป็นสิ่งที่เสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองเป็นอย่างยิ่ง

จึงกล่าวได้ว่าการอ่านจะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตของบุคคลผู้ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างมาก

โดยทั่วไปการอ่านแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การอ่านในใจ
๒. การอ่านออกเสียง

การอ่านในใจ ได้แก่ การทำความเข้าใจสัญลักษณ์ที่มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร รูปภาพและเครื่องหมายต่างๆ แล้วผู้อ่านจะต้องทำความเข้าใจโดยแปลสัญลักษณ์ที่บันทึกไว้นั้นให้ตรงตามความต้องการของผู้บันทึก การอ่านในใจจึงใช้เพียงสายตากวาดไปตามตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ต่างๆ แล้วใช้ความคิดแปลความ ตีความ รับสาระต่างๆ ที่อ่านนั้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการได้รับความรู้ ความคิด และ

ความบันเทิง อันเป็นจุดมุ่งหมายของการอ่านโดยทั่วไป

การอ่านในใจที่ถูกต้อง ควรยึดหลักปฏิบัติดังนี้

ก) ต้องให้การอ่านเป็นการอ่านในใจที่สมบูรณ์จริงๆ คือ ไม่มีเสียงพึมพำในลำคอ

ข) ไม่มีการเคลื่อนไหวของริมฝีปาก ลิ้น หลอดเสียง และลำคอ

ค) ไม่มีการสายศีรษะไปมา

การอ่านในใจมีความสำคัญและจำเป็นต่อการวางพื้นฐานการอ่านให้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างมากเนื่องจาก:

๑. เป็นการพัฒนาความก้าวหน้าในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง

๒. สร้างความพอใจในความรู้ในแขนงวิชาใหม่ๆ

๓. เพิ่มความสนุกสนานในการอ่าน

การอ่านในใจจึงเป็นทักษะที่ควรได้รับการฝึกฝนอยู่เสมอ เพื่อประโยชน์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

การอ่านออกเสียง การอ่านออกเสียง คือ การอ่านหนังสือโดยการที่ผู้อ่านเปล่งเสียงออกมาดังๆ ในขณะที่อ่าน โดยมีจุดมุ่งหมายต่างกันออกไป เช่น เพื่อถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ เพื่อเร้าอารมณ์ผู้ฟัง เพื่อสร้างความบันเทิง และเพื่อเพิ่มพูนความพอใจให้แก่บุคคลและสังคม การอ่านออกเสียงในบางโอกาสกระทำเพื่อความมุ่งหมายหลายๆ ประการรวมกัน หรือมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ เช่น การอ่านประกาศ การรายงาน การแถลงนโยบาย ฯลฯ ซึ่งผู้ที่อ่านออกเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี

ในเรื่องของการอ่านที่จะกล่าวต่อไปนี้จะมุ่งเน้น สาระสำคัญ แนวทาง และกลวิธีในเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการอ่านออกเสียง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของหนังสือเล่มนี้

ปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการอ่าน

๑. สายตา การใช้สายตามีความสำคัญเป็นอันดับแรก การฝึกอ่านจำเป็นจะต้องรู้จักใช้สายตาให้ถูกต้อง ดังนี้

๑.๑ การจับตา คือ การที่สายตาจับอยู่ที่ข้อความเป็นจุดๆ หรือเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ผู้อ่านจะต้องใช้สายตาจับดูตัวอักษรที่อ่านนั้นอย่างมีสมาธิ ใช้สายตาจับที่ตัวอักษรแต่ละช่วง ช่วงละประมาณ ๕-๖ คำ โดยใช้เวลาเพียงเล็กน้อย แล้วเคลื่อนสายตาต่อไปล่วงหน้า โดยพยายามฝึกให้รวดเร็วยิ่งขึ้นๆ

๑.๒ การกวาดสายตา คือ การเคลื่อนสายตาจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งเคลื่อนจากคำต้นวรรคไปยังท้ายวรรค ต้องพยายามใช้สายตาเคลื่อนที่ไปบนตัวอักษรที่อ่านให้รวดเร็วที่สุด โดยจับตาอยู่ที่กึ่งกลางหน้ากระดาษหรือข้อความที่จะอ่าน แล้วเคลื่อนสายตาไปโดยรวดเร็ว อย่าหยุดอยู่ในที่ใดที่หนึ่งนานเกินไป ใช้สายตากวาดไปตามตัวอักษรโดยไม่ต้องส่ายหน้าตามไปด้วย

๒. เสียง ถ้าเป็นการอ่านออกเสียง คุณภาพของเสียงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เสียงที่ดีในที่นี้ (ไม่ได้หมายถึงเสียงไพเราะ) หมายความว่าต้องเป็นเสียงที่ชัดเจน แจ่มใส ไพเราะ มีกระแสเสียงเดียว ไม่แตกพร่าดังพอสสมควร เปล่งออกจากลำคอโดยตรงด้วยความมั่นใจ ศิลปะในการฝึกใช้เสียงนั้น ต้องอาศัยการฝึกฝน อ่านบ่อยๆ จนเกิดความชำนาญ และสามารถบังคับเสียงได้ตามความต้องการ

อนึ่ง การใช้เสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องศึกษาถึงจังหวะในการหายใจ การระบายลมหายใจเข้าและออกจากปอดให้ถูกต้องด้วย

๓. อารมณ์ในการอ่าน อารมณ์ของผู้อ่านจะต้องสอดคล้องกับเรื่องที่อ่าน จึงจะทำให้การอ่านบังเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายที่

ผู้อ่านต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้ฟัง อารมณ์ในการอ่านจะต้องสัมพันธ์กับเสียงที่เปล่งออกมา ไม่อ่านเนือๆ ทำให้ขี้ดทา ไร้อารมณ์ เช่น ถ้าอ่านเรื่องเศร้า ควรใช้น้ำเสียงเบากว่าปกติและทำเสียงเครือให้เหมาะสมกับบทอ่าน อารมณ์โกรธ ควรอ่านเต็มเสียง หนักแน่น ลั่นกระซิบ อาจมีการกระแทกเสียงบ้างตามความเหมาะสม เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้จะต้องฝึกฝน สังเกต และพิจารณาเนื้อความที่อ่านให้ดี

การอ่านออกเสียงที่มีประสิทธิภาพอาจจำแนกเป็นข้อที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

ก. ความถูกต้อง คือ ต้องศึกษาเรื่องคำให้เข้าใจ อ่านให้ถูกต้องตามหลักภาษา และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน และการอ่านคำโดยอนุโลมในบทร้อยกรอง เช่น เคารพอภิวันท์ อ่านว่า เคา-รพ-อบ-พิ-วัน จลองคุณมุสิก้า อ่านว่า ฉะ-หลอง-คุณ-มุ-น-ลิ-กา

ข. ความชัดเจน ได้แก่ การออกเสียงคำต่างๆ ให้ชัดถ้อยชัดคำออกเสียงตัว ร, ล ตัวควบกล้ำ และเสียงวรรณยุกต์ต่างๆ ให้ชัดเจน สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ

ค. การปรับเสียงให้สอดคล้องกับเนื้อความ ต้องพยายามทำความเข้าใจกับเนื้อความที่อ่านว่ากล่าวถึงสิ่งใด เหตุการณ์และบรรยากาศของเรื่องเป็นอย่างไร แล้วพยายามอ่านให้ได้เสียงคล้อยตามที่สัมพันธ์กัน

ง. การเตรียมตัวล่วงหน้า เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ผู้อ่านต้องเตรียมตัวโดยศึกษาบทที่จะอ่านด้วยการจัดแบ่งวรรคตอนเนื้อความที่จะอ่าน ต้องฝึกออกเสียงให้ถูกต้องว่า ตอนใดควรจะใช้น้ำเสียงอย่างไร ในกรณีที่มีเวลาจำกัด ต้องพยายามศึกษาบทอย่างคร่าวๆ ก่อน เท่าที่เวลาจะอำนวย

จ. การฝึกท่าทาง บุคลิกภาพของผู้อ่านเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการอ่านออกเสียง เพราะการวางท่าทางที่ดี เช่น

ยึดตัวตรง วางสีหน้าปกติ เงยหน้าขึ้นมองผู้ฟังบ้าง ถีบเท้าที่อ่านด้วย
ท่าที่ถูกต้องเหมาะสม จะช่วยให้ผู้อ่านมั่นใจ และสร้างความชื่นชม
ให้แก่ผู้ฟังเป็นอย่างมาก

การอ่านร้อยแก้ว

ร้อยแก้ว เป็นความเรียงที่สละสลวยในเชิงบรรยายความ พรรณนา
เทศนา สาธก หรืออุปมาโวหาร รวมทั้งบทพูด บทสนทนา บทสัมภาษณ์
ประกาศ หรือข่าวสารต่างๆ ซึ่งเมื่อนำมาอ่านออกเสียงเพื่อให้สื่อสาร
ต่อผู้อื่น ก็จำเป็นต้องมีหลักในการอ่านให้ถูกต้อง ชัดเจน สามารถ
สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญคือการอ่านออกเสียงร้อยแก้ว
จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการอ่านออกเสียงบทร้อยกรองต่อไป

ข้อเสนอแนะในการอ่านร้อยแก้ว

บทความที่เขียนในลักษณะร้อยแก้วมีอยู่หลายประเภท ซึ่งอาจ
จะทำให้ลีลาในการอ่านแตกต่างกันออกไป แต่ก็อาศัยหลักเกณฑ์ไม่
แตกต่างกันมากนัก ขอแนะนำวิธีปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. อ่านให้ถูกต้องตามอักขรวิธีในภาษา ทั้งภาษาไทยและ
ภาษาที่ยืมมาจากภาษาอื่นๆ เช่น บาลี สันสกฤต เขมร ฯลฯ รวมทั้ง
คำที่ถูกต้องตามความนิยม โดยอาศัยหลักการอ่านจากพจนานุกรม
ฉบับราชบัณฑิตยสถานเป็นสำคัญ

๒. ผู้อ่านต้องมีสมาธิและความมั่นใจในการอ่าน ไม่อ่านผิด
อ่านตก อ่านเต็ม หรือตู่ตัว เวลาอ่านต้องควบคุมสายตาให้ไล่ไปตาม
ตัวอักษรทุกตัวในแต่ละบรรทัดจากซ้ายไปขวาด้วยความรวดเร็วองไว
และรอบคอบ แล้วย้อนสายตาดูกลับลงไปยังบรรทัดถัดไปอย่างแม่นยำ

๓. อ่านให้เป็นเสียงพูด โดยเน้นเสียงหนักเบา สูง ต่ำ ตามลักษณะการพูดโดยทั่วไป

๔. อ่านให้ดังพอสมควร ไม่ตะโกนหรือแผ่วเบาจนเกินไป ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเกิดความรำคาญและไม่สนใจ

๕. เมื่ออ่านจบย่อหน้าหนึ่งควรผ่อนลมหายใจ และเมื่อขึ้นย่อหน้าใหม่ควรเน้นเสียง และทอดเสียงให้ช้าลงกว่าปกติเล็กน้อยเพื่อดึงความสนใจจากผู้ฟัง จากนั้นจึงใช้เสียงในระดับปกติ

๖. อ่านให้ถูกจังหวะวรรคตอน ต้องอ่านให้จบคำและได้ใจความ ถ้าเป็นคำยาวหรือคำหลายพยางค์ ไม่ควรหยุดกลางคำหรือตัดประโยคจนเสียความ

๗. รู้จักการเน้นคำที่สำคัญและคำที่ต้องการเพื่อให้เกิดภาพพจน์หรือเกิดจินตภาพตามที่ต้องการ การเน้นควรเน้นเฉพาะคำไม่ใช่ทั้งวรรค หรือทั้งประโยค เช่น “กลิ่นของดอกไม้้นั้น หอมหวานยิ่งกว่ากลิ่นใดๆ ที่เคยได้สัมผัส”

๘. เมื่ออ่านข้อความที่มีเครื่องหมายวรรคตอนกำกับ ควรอ่านให้ถูกต้องตามหลักภาษา เช่น ไพรีดเกล้าฯ ต้องอ่านว่า ไพรีดเกล้า ไพรีดกระหม่อม, ทุกวันๆ อ่านว่า ทุกวันทุกวัน ส่วน คำที่ใช้อักษรย่อต้องอ่านให้เต็มคำ เช่น พ.ศ. อ่านว่า พุท-ทะ-ลิก-กะ-หรวด, ผบ. ทบ. อ่านว่า ผู้บัญชาการทหารบก

๙. การใส่อารมณ์และความรู้สึกตามเนื้อหา ควรพิจารณาเนื้อหาที่อ่านว่าเป็นไปในทางใด เช่น ตื่นเต้น โกรธ ผิดหวัง น้อยใจ เศร้าโศก สนุกสนาน ฯลฯ ควรใช้น้ำเสียงให้เหมาะสมกับลักษณะอารมณ์ตามเนื้อหาในท้องเรื่อง การอ่านนั้นจึงจะชวนฟัง

การอ่านบทร้อยกรอง

คนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอนมาตั้งแต่โบราณ ถ้อยคำสำนวนที่เราได้ยินได้ฟังอยู่เสมอจึงมักมีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน เช่น ก่อร่างสร้างตัว ข้าวยากหมากแพง คดในข้องอในกระดุก จอทองพองขน แม้แต่เพลงสำหรับเด็กร้องเล่น เช่น วีรชาวสาร สองทะนันทข้าวเปลือก เลือกทองใบลาน คดข้าวใส่จาน หรือแม่โครม่าน้ำตาใครไหล เป็นต้น

ภาษาไทยเป็นภาษาดนตรีมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ มีเสียงวรรณยุกต์ถึง ๕ ระดับ เมื่อนำถ้อยคำมาร้อยเรียงเข้าแล้วจะก่อให้เกิดบทร้อยกรองหลายลักษณะ เช่น กาพย์ กลอน โคลง ร่าย ฉันท์ นอกจากนั้นยังมีการนำบทร้อยกรองบางรูปแบบมาประสมประสานกันแล้วเรียกว่า กาพย์ห่อโคลงบ้าง กาพย์เห่บ้าง ลิลิตบ้าง บทร้อยกรองที่คนไทยได้สร้างสรรค์มาแต่โบราณนี้ล้วนงดงามด้วยวรรณศิลป์ทั้งสิ้น

การอ่านบทร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์ ถ้าเป็นการอ่านในใจก็ได้ประโยชน์เฉพาะตัวผู้อ่านส่วนความไพเราะ ความรู้สึกซาบซึ้งและอารมณ์ร่วมก็จะได้เพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการอ่านบทกวีเป็นทำนองต่างๆ ตามลักษณะฉันทลักษณ์จึงเกิดขึ้น เพราะฉันทลักษณ์รูปแบบต่างๆ เป็นสิ่งที่กำหนดทำนองให้แตกต่างกันออกไป แม้บทที่แต่งบางชนิดผู้อ่านก็สามารถอ่านได้หลายทำนอง เช่น กาพย์ยานีอ่านเป็นทำนองกาพย์ก็ได้ อ่านเป็นทำนองสรภัญญะก็ได้ ทำนองโอ้อั้ววิหารายก็ได้ ความมีอารมณ์สุนทรีย์ทำให้คนไทยสามารถคิดประดิษฐ์ลีลาการอ่านทำนองเสนาะให้หลากหลายออกไปได้อีกหลายทำนอง ดังต่อไปนี้

การขับ ได้แก่ การขับเสภา การขับลำนำสู่ขวัญ ขับลำนำกล่อมช้าง

การร้อง ได้แก่ การร้องเพลงทำนองต่างๆ เช่น เพลงไทย

เพลงไทยสากล หรือเพลงทำนองต่างๆ ตามท้องถิ่น

การกล่อม ได้แก่ การกล่อมเด็ก เท่กล่อมพระบรรทม

การเห่ ได้แก่ การเห่เรือ เห่ชมสิ่งต่างๆ

การแหล่ ได้แก่ การแหล่เทศน์ แหล่เพลง ในลักษณะต่างๆ

การสวด ได้แก่ การสวดคำฉันท์ สวดสรวัณญะ สวดโถ่เอื้อ

วิหาราย

การพากย์ ได้แก่ การพากย์โขน หรือ ทำนองพากย์ในบทพากย์ต่างๆ

การว่า ได้แก่ การว่าเพลงพื้นเมือง หรือเพลงปฎิพากย์ต่างๆ

ท่วงทำนองทั้ง ๘ ทำนองรวมการอ่านทำนองเสนาะรวมเป็น ๙ ประเภทนี้ ปรากฏอยู่ในบทร้อยกรองของไทยทั้งสิ้น ซึ่งจะแจกแจงต่อไปตามลำดับ แต่ที่สำคัญคือสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจเพราะเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่คงมาด้วยรูปแบบและเป็นศิลปะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทย ซึ่งควรสืบทอดต่อไป

ในการอ่านบทร้อยกรองนั้น นอกเหนือจากการอ่าน กลอน กาพย์ โคลง ร่าย และฉันท์แล้ว ควรพยายามฝึกอ่านท่วงทำนองต่างๆ ทั้ง ๘ ลีลาที่กล่าวมาข้างต้นด้วย เพื่อเพิ่มบรรยากาศ และอรรถรสในการอ่านวรรณคดีไทย

การอ่านทำนองเสนาะ

ทำนองเสนาะ แปลความตามตัวอักษรว่า ทำนองที่ไพเราะ ในที่นี้หมายความว่า การอ่านออกเสียงคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ให้เป็นทำนองเพื่อความไพเราะ คือการอ่านที่มีสำเนียงสูง ต่ำ หนัก เบา ยาว สั้น ทอดเสียง เอื้อนเสียง เน้นจังหวะ เน้นสัมผัสให้ชัดเจนไพเราะ และทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย ในการอ่านต้องพยายามทำให้

เหมาะสมกับลักษณะเนื้อความที่อ่าน เช่น บทเล่าโลม เกี้ยวพาราสี
ตัดพ้อ โกรธเกรี้ยว คร่ำครวญโศกเศร้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องฝึกฝน
โดยเฉพาะ

คุณสมบัติของผู้ที่อ่านทำนองเสนาะได้ดี

๑. มีน้ำเสียงแจ่มใส ดังกังวาน ไม่มีสิ่งผิดปกติที่อวัยวะสำหรับ
ออกเสียง

๒. ควรเป็นผู้รักการอ่าน สนใจและชอบการอ่านอย่างแท้จริง
เพราะการอ่านมากจะทำให้เกิดความแตกฉานในการอ่าน

๓. มีความเพียรพยายาม มีความอดทน อุทิศเวลาในการ
ฝึกฝน เพราะการอ่านให้ได้ดีมีความไพเราะนั้น ต้องอาศัยเวลาและ
การฝึกฝนมากพอสมควร

๔. ต้องกล้าแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่
ฝึกได้

๕. เป็นผู้มีความรู้ ซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ เพราะการ
อ่านบทร้อยกรองนั้นจำเป็นต้องอ่านให้ครบคำ ไม่ให้มีการตกหล่น
ต่อเติม หรือตัดตัว ซึ่งจะก่อให้เกิดเสียจังหวะ เสียความหมาย และเสีย
ความไพเราะ

๖. ต้องมีความรู้เรื่องฉันทลักษณ์ของบทร้อยกรองที่จะอ่าน
เพื่อที่จะอ่านได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

๗. ต้องเป็นผู้มีความช่างสังเกต รอบคอบ มีไหวพริบปฏิภาณดี
สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ เช่น ในกรณีที่อ่านคำประพันธ์ พบ
คำที่เกินแผนบังคับหรือต้องอ่านรวบคำ อ่านเอื้อนสัมผัส ผู้อ่าน
ต้องแก้ปัญหาโดยการอ่านรวบคำหรือยืดเสียงให้ได้จังหวะครบถ้วน
ตามทำนองและลีลาของบทร้อยกรองนั้น ซึ่งในข้อนี้ต้องอาศัยเรื่อง
การกวาดสายตาที่ได้ฝึกฝนมาแล้วด้วย

๘. มีสุขภาพดี เพราะการอ่านต้องอาศัยระบบหายใจ และร่างกายที่สมบูรณ์

ขั้นตอนในการฝึกอ่านทำนองเสนาะ

เมื่อได้ศึกษาคำประพันธ์ต่าง ๆ จนเข้าใจและแยกแยะได้ตามชนิดแล้ว การฝึกอ่านควรเริ่มไปตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. ในขั้นตอนนี้ให้อ่านคำประพันธ์เป็นสำเนียงการอ่านร้อยแก้วธรรมดา โดยทอดจังหวะให้เข้าพยายามเน้นเรื่องความถูกต้องชัดเจนของคำที่อ่าน อ่านตัว ร ล ตัวควบกล้ำให้ชัดเจน ตรงตามเสียงวรรณยุกต์ของคำที่อ่านนั้น ๆ และพยายามอ่านให้เต็มเสียงและต่อเนื่องกันไม่ให้ขาดเป็นห่วง ๆ

๒. ฝึกอ่านทอดเสียงโดยอ่านผ่านเสียง ผ่านจังหวะให้ช้าลงเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการอ่านคำแต่ละคำให้ชัดเจน โดยให้ผู้ฝึกอ่านลากเสียงให้ยาวออกไปเล็กน้อยแล้วจึงอ่านทอดเสียง

๓. ฝึกอ่านคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้รู้จักจังหวะ วรรคตอน ท่วงทำนองลีลา คำประพันธ์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการอ่านทำนองเสนาะตามขั้นตอนต่าง ๆ นั้น ควรจะเป็นกลอนโดยเฉพาะกลอนแปด เนื่องจากกลอนแปดมีจำนวนคำมากพอที่ฝึกทอดเสียงได้เต็มที่ ทั้งจังหวะก็มั่นคงเหมาะสม ดังนั้น การฝึกอ่านในขั้นนี้จึงสัมพันธ์กับขั้นตอนที่ ๒ โดยอาศัยฝึกอ่านกลอนใน ๑ วรรคให้รู้จักจังหวะ ดังนี้

อันอ้อยตาล/หวานลิ้น/แล้วสิ้นซาก...

(กำหนดเครื่องหมาย/แทนช่วงลงจังหวะในการอ่าน ๑ จังหวะ)

ฝึกอ่านกลอนในลักษณะเช่นนี้ไปทีละวรรค ๆ แล้วจึงอ่านวรรคต่อไป ดังนี้

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก

แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย

แม่น้เจ็บอื่นหมิ่นแสนไม่แคลนคลาย

เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ”

ฝึกอ่านจนเกิดความชำนาญ จากนั้นจึงหากลองที่พอใจอ่านเพื่อฝึกต่อไป จากการฝึกที่ถือเป็นพื้นฐานนี้ เมื่ออ่านจนเกิดความชำนาญคือรู้ถึงจังหวะท่วงทำนองในการอ่านแล้ว ก็ศึกษาลักษณะของคำประพันธ์อื่นๆ ต่อไป โดยอาศัยการสังเกตจากจำนวนคำหรือทำนองที่รู้จัก แล้วแยกวรรคตอนเหมือนที่เคยฝึกจากคำประพันธ์ประเภทอื่นและตามขั้นตอนที่ได้ฝึกผ่านมา ก็จะสามารถเข้าใจในการอ่านคำประพันธ์ชนิดอื่นๆ ได้อย่างแน่นอน เพราะหลักการพื้นฐานในการอ่านจากขั้นตอนที่ผ่านมาจะช่วยให้เข้าใจได้อย่างดีด้วยเป็นหลักเกณฑ์เดียวกัน

๔. เมื่อฝึกอ่านคำประพันธ์ต่างๆ จนแม่นยำในทำนองแล้ว จึงเริ่มฝึกกลเม็ด ซึ่งเป็นศิลปะที่จะทำให้เกิดความไพเราะในการอ่านยิ่งขึ้น เช่น

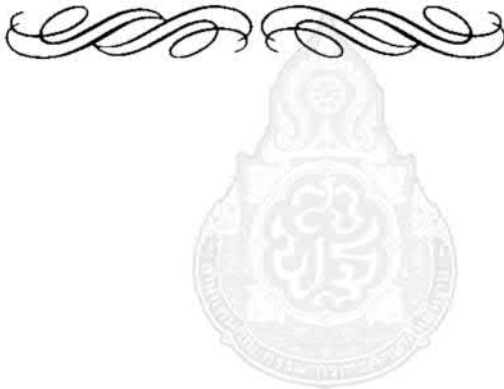
การทอดเสียง คือ วิธีการอ่านโดยผ่อนเสียง ผ่อนจังหวะให้ช้าลง
การเอื้อนเสียง คือ การลากเสียงช้าๆ เพื่อให้เข้าจังหวะ และ
ไว้ทางเสียงเพื่อความไพเราะ

การครั่นเสียง คือ การทำเสียงให้สะดุดสะเทือน เพื่อความไพเราะ เหมาะสมกับบทกวีบางตอน

การหลบเสียง คือ การเปลี่ยนเสียงหรือหักเสียงหลบจากสูงลงไปต่ำ หรือจากเสียงต่ำขึ้นไปสูง เป็นการหลบจากการออกเสียงที่เกินความสามารถ

การกระแทกเสียง คือ การอ่านกระซกเสียงให้ดังผิดปกติ ในโอกาสที่แสดงอารมณ์โกรธ หรือความไม่พอใจ หรือเมื่อต้องการเน้นเสียงให้เห็นถึงเนื้อความที่เป็นการแสดงความรวดเร็ว ว่องไว รุนแรง

๕. ฝึกการใส่อารมณ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อความที่อ่าน

บทที่ ๓

บทกลอนชวนอ่านเพลิน

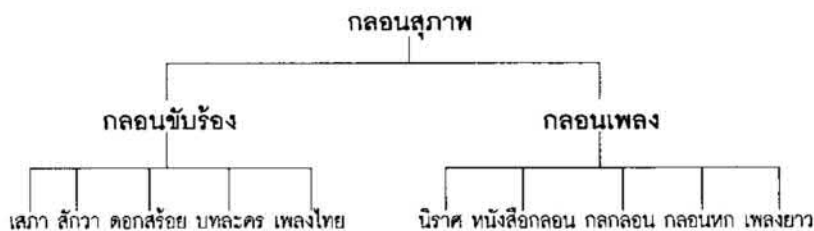
กลอนเป็นคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก ทั้งในด้านผู้แต่งและผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะการเรียบเรียงถ้อยคำให้คล้องจองกันเป็นล่าน่า เมื่ออ่านแล้วจะทำให้รู้สึกไพเราะเพลิดเพลินและจำได้ง่าย มีผู้เข้าใจกันว่ากลอนเป็นคำประพันธ์ของไทยเราเอง เพราะไม่ได้มีแบบอย่างในคัมภีร์ใด ๆ และมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะจดหมายเหตุลาลูแบร์กล่าวไว้ว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีโขนมีละครแล้ว คำประพันธ์ที่ใช้สำหรับโขนและละครก็คือ กลอน นั่นเอง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนิยมเล่นกลอนกันทั่วไป เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์และเจ้าฟ้าหญิงมกุฎ พระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้ทรงนิพนธ์เรื่องอิเหนาใหญ่และอิเหนาเล็กเป็นกลอนบทละครไว้อีกด้วย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์การแต่งกลอนเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อันเป็นสมัยที่วรรณคดีรุ่งเรืองที่สุดสมัยหนึ่ง สุนทรภู่กวีเอกท่านหนึ่งได้แต่งกลอนให้ไพเราะด้วยสัมผัสใน ทำให้กลอนเป็นที่นิยมชมชอบในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

ชนิดของกลอน อาจจำแนกได้ตามผังภูมิในหน้า ๓๔

ลักษณะบังคับของกลอนมี ๓ ประการ คือ คณะ พยางค์ และสัมผัส นอกจากนี้ยังบังคับเสียงวรรณยุกต์อีกด้วย ส่วนกลอนดอกสร้อย

สักวา และกลอนบทละครนั้น มีค่านำและค่าลงท้ายต่างกันบ้าง

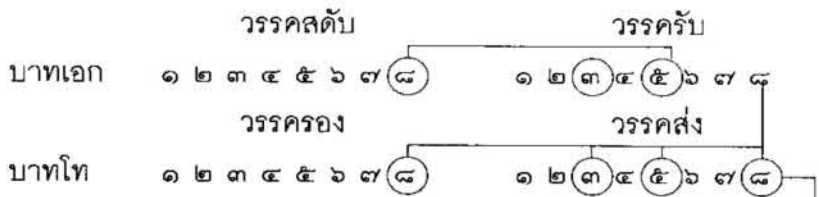
คณะ กลอนบทหนึ่งมี ๒ บาท คือ บาทเอกและบาทโท บาทเอกมี ๒ วรรค คือ วรรคสดับและวรรครับ บาทโทมี ๒ วรรค คือ วรรครองและวรรคส่ง

คำหรือพยางค์ กลอนบทหนึ่งๆ มีจำนวนคำตั้งแต่ ๖-๙ คำ กลอนแปดหรือกลอนสุภาพ มีวรรคละ ๘ คำ ถ้าเป็นกลอนหกมีวรรคละ ๖ คำ

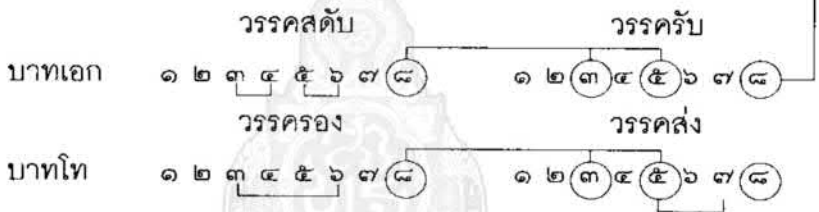
สัมผัส สัมผัสบังคับ คือ สัมผัสนอก ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคสดับ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๓ หรือ ๕ ของวรรครับ และคำสุดท้ายของวรรครับ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครอง แล้วทอดสัมผัสไปยังคำที่ ๓ หรือ ๕ ของวรรคส่ง และคำสุดท้ายของวรรคส่ง จะทอดสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครับในบทต่อไป

สัมผัสในนั้นแม้จะไม่ใช้สัมผัสบังคับ แต่ก็นิยมกันมากในการแต่งกลอนมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร โดยเฉพาะสัมผัสสระนั้น ถ้าวางในที่อันเหมาะสมแล้วจะช่วยให้กลอนไพเราะยิ่งขึ้น การแต่งกลอนแปดหรือกลอนสุภาพมีโอกาสใช้สัมผัสในได้มาก แต่ในการแต่งกลอนอาจเลือกคำสัมผัสในไม่ตรงตามแผนผังบ้างก็ได้

แผนผังกลอนสุภาพบทที่ ๑ แสดงสัมผัสบังคับ (สัมผัสนอก)

แผนผังกลอนสุภาพบทที่ ๒ แสดงสัมผัสนอกและสัมผัสใน

เส้นโยงเหนือบรรทัด คือ สัมผัสนอก ส่วนเส้นโยงใต้บรรทัด คือ สัมผัสใน สำหรับวรรคสดับนี้ในตำราฉันทลักษณ์ของพระยาอุปกิตศิลปสาร เรียกว่า วรรคสดับ

ตัวอย่าง กลอนสุภาพบทที่ ๑

บาทเอก	พระประคองสองบุตรสุดที่รัก	ขึ้นวางดักข้างละองค์ทรงสะอื้น
บาทโท	โธ่เย็นจ่าน้ำค้างในกลางคืน	เจ้าไม่พินขึ้นมาสักพ้องบ้างเลย

บทที่ ๒

บาทเอก ประหลาดเหลือเนื้อละมุนยังอุ่นอ่อน สินสมุทรสุดสาครของพ่อเอ๋ย

บาทโท เคยกลับเป็นก็ไม่เห็นเหมือนเช่นเคย กระไรเลยแน่ว่าไม่ดังกาย
(บทที่ ๑ และบทที่ ๒ จากเรื่อง พระอภัยมณี)

บทที่ ๓ แสดงสัมผัสในที่ เป็นสัมผัสอักษร

บาทเอก เขาทำชอบปลอบให้น้ำใจขึ้น จึงเร่งรักแรงไม่แหว่งหนี

บาทโท ปรารณาสารพัดในปถพี เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง
(จากเพลงยาวถวายโอวาท)

การแต่งกลอนสุภาพมีข้อควรระวังเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ในคำสุดท้ายของแต่ละวรรค ดังนี้

๑. คำสุดท้ายของวรรคสลับใช้ได้ทุกเสียง แต่ไม่นิยมใช้เสียงสามัญ เพราะทำไมไพเราะ

๒. คำสุดท้ายของวรรครับ จะใช้เสียงใดก็ได้ยกเว้นเสียงสามัญ และเสียงตรีแต่ที่นิยมกันคือเสียงจัตวา

๓. คำสุดท้ายของวรรครอง นิยมใช้เสียงสามัญและเสียงตรี ห้ามใช้เสียงวรรณยุกต์เดียวกับคำสุดท้ายของวรรครับ เช่น คำสุดท้ายของวรรครับเป็น “เด็ก” คำสุดท้ายของวรรครองควรเป็น “เล็ก” ไม่ควรใช้คำว่า “เหล็ก” เป็นต้น

๔. คำสุดท้ายของวรรคส่งใช้เสียงใดก็ได้ ยกเว้นเสียงจัตวา นอกนั้นใช้ได้ แต่ที่นิยมใช้กัน คือ เสียงสามัญและเสียงตรี นอกจากนี้ คำสุดท้ายของวรรคส่งยังห้ามใช้สระเสียงเดียวกันกับคำสุดท้ายของวรรครับและวรรครองด้วย

กลอนขับร้อง คือคำกลอนที่ประพันธ์ขึ้นใช้เป็นลำนำสำหรับขับร้อง ได้แก่ บทเสภา บทสัทวา บทดอกล่อย บทละคร เพลงกล่อมเด็ก หุ่นกระบอก เพลงไทย

กลอนเพลง คือคำกลอนที่แต่งขึ้นใช้อ่านหรือขับร้องก็ได้ มีลักษณะเช่นเดียวกับกลอนสุภาพจำแนกออกเป็น นิราศ หนังสือกลอน กลกลอน กลอนหก และเพลงยาว

บทเสภา เป็นกลอนลำนำสำหรับขับร้อง ใช้ทำนองขับได้หลายทำนอง มีกรับเป็นเครื่องประกอบสำคัญ ผู้ขับจะต้องขยับกรับให้เข้ากับทำนองด้วยบางครั้งก็ใช้ขลุ่ยช่วย ลำนำเสภานี้เดิมนิยมขับร้องเป็นเรื่องราว ภายหลังเกิดเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้น จึงนิยมขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ทำนองเดียวกับการเล่นโขน ซึ่งเดิมก็ไม่เจาะจงจะแสดงเรื่องราวเกียรติ แต่ภายหลังนิยมเรื่องราวเกียรติมากกว่าเรื่องอื่น จึงกลายเป็นว่าถ้าเล่นโขนต้องเล่นเรื่องราวเกียรติ เป็นต้น

คำขึ้นต้นกลอนลำนำบทเสภา นั้น ขอบใจอยู่สองคำคือ “ครานั้น” กับ “จะกล่าวถึง”

ตัวอย่างที่ ๑

จะกล่าวถึงเรื่องขุนแผนขุนช้าง	ทั้งนวนางวันทองผ่องศรี
ศักราชร้อยสี่สิบเจ็ดปี	พ่อแม่เขาเหล่านี้นคนครั้งนั้น
เป็นข้าขอบขัณฑสีมา	สมเด็จพระพันวษานราสรรค์
จะว่าเนื่องตามเรื่องนิยายพลัน	ท่านผู้ฟังทั้งนั้นจงเข้าใจ

ตัวอย่างที่ ๒

ครานั้นนางพิมนิมน้อง	อยู่ในห้องกับนางสายทองพี่
จัดแจงข้าวปลาอาหารพี่	ยังไม่มีพระสงฆ์องค์ใดมา

เปิดหน้าต่างนางพิมเจ้าแลดู	เห็นเจ้าณรยีนอยู่ไม่เงยหน้า
ห่มดองครองแนบกับกายา	สีกาสวักจับเนื้องงอนลจันทร
เดชะพระเวทวิทยามนตร์	เผอิญดลใจพิมให้ป่วนปิ่น
ห่มผ้าคว้าวันข้าวบาตรพลัน	กับสายทองพาทันก้าวลงมา

บทสักวา กลอนสักวามีลักษณะบังคับคล้ายกลอนสุภาพ ต่างกันตรงที่ต้องขึ้นต้นคำนำว่า “สักวา” และจบลงด้วยคำว่า “เอ๋ย” คณะของสักวาบทหนึ่งมี ๔ คำกลอน หรือ ๘ วรรค

ตัวอย่าง

สักวาทวนอันมีหมิ่นแสน	ไม่เหมือนแน้นพจมานที่หวานหอม
กลืนประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตไ้มด้วยโลมลม
แน้นล้อลามหยาบหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังดูตติมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ใดไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครพึงลมเมืมน้ำระอาเอ๋ย

(พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ)

บทดอกสร้อย เป็นสำนวนสำหรับใช้ขับร้องเช่นเดียวกับเสภา สมัยก่อนใช้เป็นบทขับร้องแก่กันระหว่างหญิงชาย ต่อมากลายเป็น ดอกสร้อยสุภาสิต สำหรับใช้เป็นบทฝึกหัดร้องเพลงแก่เด็ก ๆ

กลอนดอกสร้อยบทหนึ่งมี ๘ วรรค วรรคละ ๗ - ๘ คำ วรรคแรกมี ๔ คำ เรียกว่า “คำนำ” คำที่ ๑ และคำที่ ๓ เป็นคำเดียวกัน ส่วนคำที่ ๒ จะต้องเป็นคำ “เอ๋ย” เช่น จิงเอ๋ยจิงใจ, มดเอ๋ยมดแดง และต้องจบลงด้วยคำ “เอ๋ย” เสมอ ส่วนตำแหน่งสัมผัสบังคับใน วรรครับและวรรคส่งอาจยืดหยุ่นได้

ตัวอย่างที่ ๑

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียนรู้	จงพากเพียรไปเกิดจะได้ผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

ตัวอย่างที่ ๒

นกเอี้ยงนกกระจาบ	เห็นใบพวงลงคาบค้อยเพียรขน
มาสอดสอยด้วยจะงอยปากของตน	ราวกับคนช่างพินิจคิดทำรัง
ช่างละเอียดเสียดสลับออกซับซ้อน	อยู่พักร้อนนอนร่วมได้สมหวัง
แม้ทำการหมั่นพินิจคิดระวัง	ให้ได้ดังนกกระจาบไม่หยาบเอย

(นายพืด เปรียญ แต่ง ร้องลำตะลุ่มโปง)

บทละคร กลอนบทละครคือคำกลอนที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงละคร
รำ เช่น พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์บท
ละครเรื่องอิเหนา เป็นต้น

กลอนบทละครมีลักษณะบังคับเช่นเดียวกับกลอนสุภาพ วรรค
หนึ่งมี ๖ - ๙ คำ แต่นิยมใช้เพียง ๖ - ๗ คำ จึงจะเข้าจังหวะร้องและ
รำ ทำให้ไพเราะยิ่งขึ้น การแต่งกลอนชนิดนี้ต้องใช้ถ้อยคำให้สัมพันธ์
กับทำนองและทำนอง บทหนึ่งมี ๒ บาทหรือ ๒ คำกลอน และต้อง
จบคำกลอนที่บาทโท กลอนบทละคร มักจะขึ้นต้นว่า

“เมื่อนั้น” สำหรับตัวละครที่เป็นกษัตริย์ ผู้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์

“บัดนั้น” สำหรับตัวละครที่เป็นเสนาหรือคนทั่วไป

“มาจะกล่าวบทไป” ใช้สำหรับนำเรื่อง เกริ่นเรื่อง

ตัวอย่างที่ ๑ จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ล้ม

เมื่อนั้น	พระตรีภพลบโลกเรื่องศรี
ไสยาสน์เหนืออาสน์รูจี	ยังที่สุวรรณพลับพลา
ตรีกโปในการรณยุทธ์	พระทรงครุฑแสนโสมนัสลา
ด้วยได้ดวงใจสุรา	ทศพักตร์นั้นมาไว้กับกร

ฯลฯ

ตัวอย่างที่ ๒

บัดนั้น	พระยาสุครีพตัวย่น
รับสั่งพระองค์ทรงสุบรรณ	ถวายบังคมคัลแล้วออกมาฯ

ฯ ๒ คำ ฯ ประถม

หมายเหตุ ๒ คำ หมายถึง ๒ คำกลอน ประถม หมายถึง ชื่อเพลง
ที่ใช้บรรเลง

ตัวอย่างที่ ๓ จากเรื่องอิเหนา

เมื่อนั้น	ท้าวกะหมังกูหนึ่งมีศักดิ์
จึงปายเบี่ยงเลียงตอบพระน้องรัก	ไซ้จะหาญหักองค์เทวีญ
ด้วยบัดนี้บุตรีดาหา	จรรกาให้มาตุนาหงัน
เราจะยกพลไกรไปโรมรัน	ช่วงชิงนางนั้นกับจรรกาฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

ตัวอย่างที่ ๔

บัดนั้น	เสนินายร้อยน้อยใหญ่
นำกระบวนโยธาคลาไคล	ออกจากเวียงชัยฉับพลันฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ตัวอย่างที่ ๕ จากเรื่องสังข์ทอง

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสามลเรื่องศรี
เสวยราชสมบัติสวัสดิ	ในบุรีสามลพระนคร
อันองค์เอกอัครชายา	ชื่อมณฑาเทวีศรีสมร
มีจิตานาริร่วมอุทร	ทั้งเจ็ดนามกรต่างกัน
น้องนุชสุดท้องชื่อรจนา	โสภาเพียงนางในสวรรค์
พรั่งพร้อมพระสนมกำนัล	เป็นสุขทุกนิรันดร์วันคืนฯ

เพลงกล่อมเด็ก เพลงกล่อมเด็กเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านในวิถีชีวิตของคนไทยที่น่าสนใจ เด็กไทยทั้งหญิงชายมักได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ลุงป้าน้าอา ด้วยการขับกล่อมให้นอนหลับ เพลงกล่อมเด็กมีปรากฏอยู่ทุกภาคของเมืองไทย เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน และวิถีก็ถ่ายทอดลงในนิทานคำกลอนได้อย่างเหมาะสม

ในราชสำนักก็มีเพลงกล่อมเด็กที่เรียกว่า “เห่กล่อมพระบรรทม” สำหรับกล่อมเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ กล่าวกันว่าท่านสุนทรภู่ได้แต่งบทเห่กล่อมพระบรรทมไว้ ๔ เรื่อง คือ เห่เรื่องจันระบำ เห่เรื่องกาทิ เห่เรื่องพระอภัยมณี และเห่เรื่องโคบุตร สำหรับกล่อมหม่อมเจ้า ในพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และใช้กล่อมบรรทมเจ้านายทั่วพระราชวัง จนตลอดรัชกาล

บทเห่กล่อมพระบรรทมของท่านสุนทรภู่ แสดงถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของท่าน เลือกตอนที่เด็กพอจะเข้าใจหรืออาจจะยังไม่เข้าใจเรื่องตื้นๆ แต่ความไพเราะน่าฟังของเนื้อร้องและทำนองก็คงจะช่วยให้เจ้านายที่ทรงพระเยาว์บรรทมหลับได้อย่างสบาย

ตัวอย่าง บทเห่ เรื่องจับระบำ

เห่เอ๋ยเห่สวรรค์
นักขัตฤกษ์เบิกบน
เทวาวลาหก
ฝูงเทพเทวา
เล่นผนติโชนทับ
เป็นคู่เคียงเรียงรำ
เทพไทไขว่คว้า
เรียงล่อรรี
กริดกรายปลายหัตถ์
บทแบบแนบเนียน

เมื่อลันต์ฤดูฝน
ให้มีมนเมฆา
ให้ฝนตกลงมา
กับนางฟ้าพื่อนรำ
ร้องรับจับระบำ
ระทวยท่าท่วงที่
นางฟ้าพื่อนหนี
รำติวงเวียน
ฉวยวัดฉวัดเฉวียน
ผลัดเปลี่ยนท่าทาง

ฯลฯ

ตัวอย่าง บทเห่เรื่องกาเกี

เห่เอ๋ยเห่กล่าว
ครุฑาราชปักษา
ล่องลมชมทวีป
ข้ามครีตศิริน
ข้ามพนมแนว
สัตว์ภณส์สันดร

ถึงเรื่องราวสุกษา
อุ้มกาเกีบิน
ในกลางกลีบเมฆินทร์
มุจลินท์ขโลธร
นั่นเขาแก้วยุคันธร
แลสลอนล้วนแต่ปลา

ฯลฯ

ตัวอย่าง บทเห่เรื่องพระอภัยมณี

เห่เอ๋ยเห่ละห้อย
แรมล่านักดำหนักจันทน์

พราหมณ์น้อยศรีสุวรรณ
พระสุริยันสนธยา

ให้อาตุรพุนเทวษ
ได้เห็นพักตร์ลักษณ์
ชมแท่นทองที่รองทรง
หอมหวานยวนยี่
ทรงกลดรจนา

ถึงแก้วเกษรา
ยังติดตาทุกนาทีย
ของอนงค์องค์บุตรี
เห็นเดือนสว่างในเวหา
เหมือนนวลหน้าพระน้องนวล

ฯลฯ

ตัวอย่าง บทเห่เรื่องโคบุตร
เห่เอ๋ยเห่ถวาย
ให้พระองค์ทรงฟัง
มีพระมิ่งมงกุฎ
ได้ข่าวพระธิดา
องค์อำพันขวัญเนตร
แม้รู้ที่จะไป
นึ่งนึ่งกรีกเกรง
พอเป็นคำนำทาง
เขียนสารใส่ตอง
ข้าสั่งสัญญา

ถึงเรื่องนิยายแต่ปางหลัง
เมื่อแรกตั้งโลกา
ชื่อโคบุตรสุริยา
ตรีกตรารดอมใจ
แนนิเวศน์วังใน
มอมไมตรีนาง
จะทรงเพลงยาวพลง
ให้สว่างวิญญาณ์
ให้ขุนทองปักษา
ให้พาสารตราธิปไตย

ฯลฯ

หุ่นกระบอก เป็นการละเล่นของไทยชนิดหนึ่ง ที่ใช้หุ่นจำลอง
แทนตัวละคร แสดงท่ารำ และวาจา เป็นเรื่องเป็นราว การแสดงหุ่น
กระบอกนิยมเล่นตามเนื้อเรื่องที่แต่งไว้เป็นบทละคร หรือวรรณคดีที่มี
เนื้อเรื่องสนุกสนาน เรื่องที่นิยมนำมาเล่นหุ่นกระบอกมากที่สุดคือ
พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน และลักษณวงศ์

การขีดหุ่นกระบอกรู้ ผู้ขีดจะขีดหุ่นให้มีท่าทางแบบละครรำ และเป็นผู้เจรจาขับร้องตามบทของหุ่นตัวนั้น ภายในโรงหุ่นกระบอกรู้มี วงปี่พาทย์ และกลุ่มผู้ขับร้อง ลูกคู่ ตอนดำเนินเรื่องอาจจะใช้เพียง ร่ายนอก หรือร่ายในก็ได้ แต่ที่นิยมกันจะใช้ทำนองเพลงสังขาราช เพลงโบราณซึ่งดัดแปลงแก้ไขเสียใหม่ มีช่ออุสึคลอไปในขณะขับร้องด้วย (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย)

ตัวอย่าง จากเรื่องพระอภัยมณี (ตอนพระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับ
สินสมุทร)

พระฟังคำอ้างอิงตะลึงคิด	จะเบือนบิตป้องกันก็ขัดขวาง
สงสารลูกเจ้าลิงการจึ่งว่าพลาง	เราเหมือนช้างงาอกไม้หลอกลวง
ถึงเลือดเนื้อเมื่อน้องต้องประสงค์	พี่ก็คงยอมให้มีได้หาง
แต่ลูกเต้าเขาไม่เหมือนคนทั้งปวง	จะได้ช่วงชิงให้ไปกระนั้น
พี่ว่าเขาเขาก็ว่ามาระนี้	มิใช่พี่นี้จะแกล้งแสร้งเสกสรร
เพราะเหตุเขารักใคร่อาลัยกัน	ค่อยผ่อนผันพูดจาอย่าราคะ
แล้วตรัสบอกลูกน้องกลอยสวาท	เจ้าหน่อเนื้อเชื้อชาติดังราชสีห์
อันรักษาศิลลสัตย์กัณฑ์เวที	ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน
ทรลักษณ์อีกตัญญูดาเขา	เทพเจ้าก็จะแข่งทุกแห่งหน
ให้ทุกขร่อนองหน่อทรพล	พระเวทมนตร์เสื่อมคลายทำลายยศ
พระบิดามาด้วยอุศเรนนี้	คุณเขามิมากลั่นพันกำหนด
เจ้าทำผิดก็เหมือนพ่อทรยศ	จงออมอดเอ็นดูพ่อแต่พองามฯ

เพลงไทย เพลงไทยที่ใช้ขับร้องกันในวงมโหรี หรือขับร้อง
ลำนำต่างๆ นั้น นิยมประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ แม้แต่เพลงสากกลี
นิยมใช้กลอนมากกว่าคำประพันธ์ชนิดอื่น เช่น เพลงเขมรไพรโยค

เพลงลาวดวงเดือน ลาวแพน เพลงชาติ เพลงพระราชนิพนธ์ เพลง
ลูกทุ่ง เป็นต้น

ตัวอย่าง เพลงเขมรไทรโยค (ท่อนแรก)

บรรยายความตามให้เสด็จยาตร	ยังไทรโยคประพาสพนาสนต์
ไม้ไผ่หลายพรรณคละขึ้นปะปน	ที่ชายชลเขาชะงักเป็นโตรกธาร
น้ำพุพุ่งซ่าไหลมาฉาดฉาน	เห็นตระการมันไหลจ้อกโครมๆ
มันไหลจ้อกๆ ๆ ๆ โครมๆ	

ฯลฯ

ตัวอย่าง เพลงพระราชนิพนธ์ “สายฝน” ท่อนแรก

เมื่อลมฝนบนฟ้ามาลือ	ต้นไม้พลิวลู่กิ่งใบ
เหมือนจะเอนรากคลอนถอนไป	แต่เหล่าไม้ยังกลับงาม
พระพรหมท่านบันดาลให้ฝนหลั่ง	เพื่อประทั้งชีวิตมิทรม
น้ำทิพย์สดเป็นสายพรายพลิวงาม	ทั้งเขตคามชุ่มธารา

ฯลฯ

ตัวอย่าง เพลงบัวขาว

เห็นบัวขาวพราวอยู่ในบึงใหญ่	ดอกใบบุปผชาติสะอาดตา
น้ำใสไหลกระเซ็นเห็นตัวปลา	ว่ายวนไปมาน่าเอ็นดู
หมู่กุ้มรินบินเวียนว่อน	คอยร่อนดมกลิ่นกินเกสร
พายเรือน้อยคล้อยเคลื่อนในสาคร	ค่อยพาจรห่างไปในกลางน้ำ

นิราศ คือ คำกลอนที่แต่งขึ้นเพื่อเล่าเรื่องการเดินทางไปยังแห่งใด
แห่งหนึ่ง โดยรำพึงรำพันถึงการจากนางที่รักไปยังแห่งนั้น ไม่จำเป็น

ว่านางที่รักจะมีตัวตนจริงหรือไม่ ผู้ประพันธ์จะต้องใช้ศิลปะในการ
 รำพันให้ไพเราะกินใจผู้อ่าน กลอนนิราศที่นิยมว่าแต่งดี ได้แก่ นิราศ
 ของสุนทรภู่ เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศพระบาท เป็นต้น ส่วนนิราศ
 เรื่องอื่นที่นับว่าไพเราะดีด้วยความพรรณนา เช่น นิราศลอนดอน ของ
 หม่อมราโชทัย นิราศรอบโลกของแสงทอง ฯลฯ

ลักษณะกลอนนิราศนั้นขึ้นต้นด้วยวรรครับ เมื่อกล่าวถึงชื่อ
 สถานที่เดินทางแล้ว ก็รำพันคร่ำครวญถึงนางที่รัก ไปพบเห็นสิ่งใด
 หรือได้ไปทำอะไรที่ไหนก็รำพันให้เกี่ยวมาถึงนางที่รัก เป็นทำนอง
 พิศวาสลະปะปนกันไป

ตัวอย่าง นิราศพระบาท ของสุนทรภู่

	โอ้อาลัยใจหายไม่วายห่วง
ดั่งสรล็กปักชำระกำทรวง	เสียดายดวงจันทร์พาเงางาม
เจ้าคุมแค้นแสนโกรธพิโรธ	แต่เดือนยี่จันย่างเข้าเดือนสาม
จนพระหน่อสุริยวงศ์ทรงพระนาม	จากอารามแรมร้างทางกันดาร
ด้วยเรียบรองมุสิกเป็นข้าบาท	จำนิราศร้างนุชสุดสงสาร
ตามเสด็จโดยแดนแสนกันดาร	นมัสการรอยพระบาทพระศาสดา
วันจะจรจากน้องสิบสองค่ำ	พอจวนย่ำรุ่งเร่งออกจากท่า
รำลึกถึงดวงจันทร์ครรโลลา	พี่ตั้งตาแลตามแพราย
ที่ประเทศเขตเคยได้เห็นเจ้า	ก็แลเปล่าเปลี่ยนไปน่าใจหาย
แสนสลดให้ระทระทวยกาย	ไม่เหือดหายห่วงหวงเป็นห่วงครัน
ถึงคลองขวางบางจากยิ่งตรมจิต	ใครช่างคิดชื่อบางไว้กว้างกัน
ว่าชื่อจากแล้วไม่รักรู้จักกัน	พิเคราะห์ครันฤมาพ้องกับคลองบาง
ทั้งจากที่จากคลองเป็นสองข้อ	ยังจากกอนั้นก็ขึ้นในคลองขวาง
โอ้อ่าจากช่างมารวบรวมประจวบทาง	ทั้งจากบางจากไปใจระทม

ตัวอย่างที่ ๒ นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย

นิราศเรื่องเมืองลอนดอนอารณต์ถวิล

จำจากมิตรชนิษฐาพยาพิณ	เพียงจะสิ้นชีวาด้วยอาลัย
ถ้าแม้นผิมีไข่กิกจันรินทร์ราช	ไม่คลาคลาดคล้ายขีดพิลมัย
โดยภักดีมีประสงค์จ่านงใน	อาสาไทจอมจักรหลักนคร
มะเล็งศุกรเดือนเก้าขึ้นสามค่ำ	แสนระกำด้วยจะไปไกลสมร
เข้าชิดโฉมโฉมลาพะวงอน	กล่าวสุนทรปลอบน้องอย่าหมองนวล

หนังสือกลอน เป็นการประพันธ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นเป็นคำกลอน ความประสงค์ก็เพื่อจะให้อ่านไพเราะจดจำง่าย หนังสือกลอนเรื่องยาว ได้แก่ พระอภัยมณีและสวัสดิรักษาคำกลอนของสุนทรภู่

ตัวอย่าง จากหนังสือกลอนพระอภัยมณี

	แต่ปางหลังยังมีกรุงเกษตริย์
สมมุติวงศ์ทรงนามท้าวสุทัศน์	ผ่านสมบัติรัตนานามธานี
อันกรุงไกรใหญ่ยาวสิบเก้าโยชน์	ภูเขาดินเป็นกำแพงบุรีศรี
สะพริบพร้อมไพร่ฟ้าประชาราชี	ชาวบุรีหรรษาสถาวร

ฯลฯ

กลกลอน คือ คำกลอนที่กวีประดิษฐ์ขึ้น เพื่อประกวดความคิดกันว่า กลบทของใครจะแปลกและเพราะกว่ากัน คำกลอนกลบทนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กวีคนสำคัญผู้แต่งกลบทสิริวิบูลกิติ คือ หลวงศรีปริษา (เซ่ง) ได้แต่งคำกลอนกลบทถึง ๘๖ ชนิด

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์รับสั่งให้กวีแต่งกลอนกลบทประกวดกัน แล้วโปรดฯ ให้เลือกสำนวน

ติๆ จารึกไว้ ณ ศาลารอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ดังนั้น ชุมชุม
กลบทแห่งใหญ่ก็คือ “จารึกวัดพระเชตุพน”

ลักษณะของกลอนกลบทแปลกจากกลอนสุภาพคือ ถ้อยคำจะ
ต้องดำเนินไปตามจังหวะสี่ลาของกลอนนั้นๆ ในแต่ละวรรค

ตัวอย่าง กลบทบัวบานกลีบขยาย

	เจ้างามพักตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย
เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย	เจ้างามขนงก่งละม้ายคันศรทรง
เจ้างามนาสายลดังกลขอ	เจ้างามศอเหมือนคอสุวรรณหงส์
เจ้างามกรรณกลกลีบบุษบง	เจ้างามวงวิลาสเรียบระเบียบไร
เจ้างามปรางเปล่งปลั่งเปรมปราโมทย์	เจ้างามโอษฐ์แย้มยวนจิตน่าพิสมัย
เจ้างามทนต์กลนิลช่างเจียรระโน	เจ้างามเกศดำประไพเพียงภูมริน

ฯลฯ

กลบทระลอกแก้วกระทบฝั่ง

แสงมาดสวาทหมายไม่วายคะนึ่ง	โอ้แสนรักโอ้ศักดิ์เราไม่เท่าถึง
ข้างทุกขพิฆาตผู้เป็นคู่คิด	ลงนอนอิงแล้วนั่งอ้างรำพึงเพียร
ดังดักขลดูตนขายเหมือนน่วยเวียน	ก็เพราะมาคำพรั้มตรคิดหันเหียน
	แสนทุกข์พลสู้ทนเพียรเวียนตะกาย

ฯลฯ

กลกลอนถอยหลังเข้าคลอง

	เจ้างามสรรพสรรพางค์ดังนางสวรรค์
โผยมแจ่มจันทร์เปรียบพอเทียบทัน	โฉมขออ่อนอัปสรทรงเสมอสมร
ฤทัยโหมโถมเศร้าประเล้าประโลม	โฉนคิดจะชิดชมสนมสนิท

ฯลฯ

กลกลอนถอยหลังเข้าคลอง ถอดแล้ว

	เจ้างามสรรพสรรพางค์ดั่งนางสวรรค์
พอยมแจ่มจันทร์เปรียบพอเทียบทัน	ทันเทียบพอเปรียบจันทร์แจ่มพอยม
โฉมขออนอัปสรทรงเสมอสมร	สมรเสมอทรงอัปสรขออนโฉม
ฤทัยโหมโหมเศร้าประเล้าประโลม	ประโลมประเล้าเศร้าโหมฤทัย
โฉนคิดจะชิดชมสนมสนิท	สนิทสนมชมชิดจะคิดโฉน

ฯลฯ

กลกลอนงูกลิ้นทาง

	ไอ้อกเอ๋ยแสนวิตก
กระไรเลยระกำใจ	จะจากไกลไม่เคย
สงสารนุขสุดแสน	จะโหยได้ไทนจะหยุด
รันทดใจให้สลด	ต้องไกลจรรกรรมโฉน

ฯลฯ

กลกลอนงูกลิ้นทาง ถอดแล้ว

	ไอ้อกเอ๋ยแสนวิตกไอ้อกเอ๋ย
กระไรเลยระกำใจกระไรเลย	จะจากไกลไม่เคยจะจากไกล
สงสารนุขสุดแสนสงสารนุข	จะโหยให้ไทนจะหยุดจะโหยให้
รันทดใจให้สลดรันทดใจ	ต้องไกลจรรกรรมโฉนต้องไกลจรร

ฯลฯ

กลอนหก กลอนหกจัดว่าเป็นกลอนสุภาพ แต่จำนวนคำในแต่ละวรรคลดลงเหลือ ๖ คำ และสัมผัสบังคับคลาดเคลื่อนไปบ้างดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑	ข้าวตอกอยู่ที่คำพูด	พิสุจน์ส่องใจให้เห็น
	คนดีพูดดีทำเป็น	ไม่ปดงดเว้นไม่เอา
	ปลาหมอตายเพราะเปราะปาก	อยู่ยากหากคิดปดเขา
	โทษหนักจักผันบรรเทา	หากเราสัจย์ซื่อถือจริง

(จากหนังสือพิมพ์สตรีสาร)

ตัวอย่างที่ ๒	เห็นนางนวลศรีมีโฉม	ดังโสมส่องหล้าราศี
	เนาเรือเหนือสรัสภีมี	ตรึงจันทร์นวลชวนชม
	พวยเงินงามเงาเพราะพราย	นวลฉายยิดด้ามงามสม
	เรือน้อยลอยน้ำข้ามคม	บัวฉมู้อ้อมหอมเรือ
	งามน่านางกลางชล	งามกุ่มทอติดปล้นเหลือ
	ละโรขนงรามงามเจือ	งามเรือลอยน้ำอำไพ

(จากเรื่องกนกนคร ของ นมส.)

เพลงยาว

เพลงยาวเป็นคำประพันธ์เก่าแก่ของวรรณคดีไทย เดิมกวีมักใช้เพลงยาวแต่งเรื่องแทบทุกประเภทเพื่อแสดงอารมณ์และความคิดของตน อาทิ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เพลงยาวบรรยายการเดินทาง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพลงยาวได้กลายเป็นสารรักหรือจดหมายรักคำกลอนของชายหญิงเขียนโต้ตอบสื่อความรักกัน เพลงยาวจึงเป็นต้นเหตุให้ผู้ใหญ่อย่างขึ้นเพื่อขัดขวางมิให้ผู้หญิงเรียนหนังสือ ด้วยเกรงว่าจะเขียนเพลงยาวส่งไปให้หนุ่ม ๆ

ลักษณะกลอนเพลงยาวเหมือนกลอนสุภาพ มักนิยมขึ้นต้นวรรครับ

ตัวอย่าง เพลงยาวพระราชนิพนธ์ ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ดั่งหมายดวงหมายเดือนดารากร	ปางพิฆาตหมายสมานสุมาลย์สมร
มั่นที่เห็นเดินได้ในเวหาส	อันลอยพันอัมพรไพยมพราย
มิได้ชมก็พอได้ดำเนินชาย	ถึงจะมากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย
นี้สุดหมายที่จะมาดสุมาลย์สมาน	เมียงหมายรัศมีพิฆานมวง
สุดคิดที่จะเข้าเคียงประคอง	สุดหาญที่จะเห็นเวหาสห้อง
ไฉ่แต่นี้นับทวีแต่เทวศ	สุดสนองใจสนิทเสน่หกัน
จะแลกลับเหมือนหนึ่งดับเดือนตะวัน	จะต้องนองชลเนตรกันแสงศัลย์
	เมื่อเลี้ยวเหลี่ยมลัดกัณฑ์ยุคันธร

การอ่านทำนองเสนาะ

การอ่านทำนองเสนาะ คือ การอ่านบทร้อยกรองประเภทต่างๆ ตามทำนองลีลาและจังหวะของบทประพันธ์ที่มีมาแต่ก่อนเก่า เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้เข้าถึงความงามของภาษา ซึ่งกวีได้พยายามรจนาอย่างวิจิตรบรรจง ผู้อ่านบทกวีนิพนธ์ได้ไพเราะจะช่วยถ่ายทอดความงามของภาษาให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์ประทับใจยิ่งขึ้น เป็นวิธีหนึ่งที่จะปลูกฝังให้คนไทยรักภาษาไทย และเห็นคุณค่าของภาษาไทย

ทำนองเสนาะของไทยมีหลายทำนอง มีทั้งทำนองอ่านตามลักษณะคำประพันธ์ ทำนองขับ ทำนองเห่ ทำนองพากย์ และทำนองแหล่ สำหรับทำนองเสนาะของกลอนอ่านได้ทุกทำนอง

การอ่านทำนองเสนาะบทร้อยกรองแต่ละชนิด จะมีความแตกต่างกันตรงที่ทำนอง ลีลา การทอดเสียงและความสามารถของผู้อ่าน ส่วนจังหวะจะคล้ายคลึงกัน ส่วนมากจะอ่านตามทำนองลีลาที่ได้รับการสั่งสอนอบรมกันมา การจะอ่านไพเราะหรือไม่ สุดแต่น้ำเสียงและความสามารถของผู้อ่าน

หลวงธรรมาภิรมณ์ (เด็ก จิตรกรเด็ก) นักเลงกลอนในสมัย
รัชกาลที่ ๕ ได้กล่าวถึงลีลาของกลอนสุภาพไว้ ดังนี้

กลอนสุภาพ/แปดคำ/ประจำบ่อน อ่านสามตอน/ทุกวรรค/ประจักษ์ແລງ
ตอนต้นสาม/ตอนสอง/สองแสดง ตอนสามแจ้ง/สามคำ/ครบจำนวน
กำหนดบท/ระยะ/กะสัมผัส ให้ฟาดฟัด/ขัดความ/ตามกระสวน
วางจังหวะ/กะทำนอง/ต้องกระบวน จึงจะชวน/ฟังเสนาะ/เพราะจับใจ

เนื่องจากกลอนสุภาพวรรคหนึ่ง อาจมีจำนวนคำ ๖ - ๙ คำ มิได้
มี ๘ คำเสมอไป ดังนั้นถ้าจะอ่าน “ตอนต้นสาม ตอนสอง สองแสดง
ตอนสามแจ้ง สามคำ ครบจำนวน” ก็คงจะไม่ได้ ต้อง “กำหนดบท
ระยะกะสัมผัส” และ “วางจังหวะ กะทำนอง ต้องกระบวน” จึงจะ
ชวน ฟังเสนาะ เพราะจับใจ“

ทำนองกลอนที่ใช้อ่านกันโดยทั่วไป มีดังนี้

๑. ทำนองโบราณ อ่านเป็นเสียงเดียวตลอด ไม่มีเสียงสูง-เสียงต่ำ
มักใช้อ่านกลอนบทละครบัดนี้ไม่นิยมอ่านทำนองนี้แล้ว

๒. ทำนองนักเรียน เป็นทำนองที่สอนอ่านกลอนกันตาม
โรงเรียน คือวรรคสดับและวรรครับ จะอ่านเสียงสูง ส่วนวรรครองและ
วรรคส่งจะลงเสียงต่ำ

๓. ทำนองชาวบ้านหรือทำนองอาลักษณ์ อ่านคล้ายทำนอง
นักเรียน แต่ลงเสียงต่ำในวรรคส่ง

การขับเสภา

กลอนเสภาเป็นกลอนลำนาน่าที่ใช้กรับเป็นเครื่องประกอบ ผู้ขับ
จะต้องขยับกรับให้เข้าทำนองด้วย เรื่องที่นิยมนำมาขับเสภา คือ
เรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีลีลาในการขับถึง ๓ ทำนอง คือ ทำนองไทย

ทำนองลาว และทำนองมอญ ตามลีลาของท้องเรื่อง การขึ้นต้นขับก็แตกต่างกันตามท้องเรื่อง

เลาทำนองไทย ขึ้นต้นขับได้ ๓ แบบ คือ

- ๑ ชั้นเดียว ใช้ขับบทที่กระชับ ฉับไว แสดงความรวดเร็ว อารมณ์โกรธ
- ๒ สองชั้น ใช้สำหรับแสดงอารมณ์ต่างๆ ที่ไม่รุนแรง
- ๓ สามชั้น ใช้เป็นบทนำหรือบทเริ่มต้นที่สง่าผ่าเผย เป็นพวกเทพศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง

เลาลาว ใช้ขับตอนที่เกี่ยวกับพวกลาว เช่น ตอนพวกบ่าวลาวทำขวัญพลายงาม ตอนเรื่อง เกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ และนางสร้อยฟ้า เถรวาด เป็นต้น

เลามอญ ใช้ขับตอนที่เกี่ยวกับพวกมอญ เช่น ตอนบ่าวมอญทำขวัญพลายงาม และเลาพระราชพงศาวดาร เป็นต้น

หลักการอ่านกลอนทำนองเสนาะ

๑. อ่านให้ถูกทำนองของกลอน หรือลีลาของคำประพันธ์
๒. อ่านให้ถูกอักขรวิธี ออกเสียงตัว ร, ล ตัวควบกล้ำ และเสียงวรรณยุกต์ให้ถูกต้อง
๓. อ่านคำให้สัมผัสกันเพื่อความไพเราะ เช่น “ข้าขอเคารพ อภิวันท์” คำที่เป็นตัวหนาต้องอ่านว่า อบ-พิ-วัน (เพื่อให้คล้องจองกับเคารพ) “เป็นสิ่งที่ของจดลงคุณมุสิก” คำมุสิก ต้องอ่านว่า มุสิก เพื่อให้สัมผัสกับคุณ

เอาพระธรรมคัมภีร์เป็นที่ยึด เหมือนหนึ่งน้ำอำมฤตขโลมจิต
ได้แนบนางนอนชมภิรมย์ชิด เหมือนหนึ่งน้ำอำมฤตขโลมใจ

อำมฤต บรรทัดบนต้องอ่านว่า อำ-มะ-ริต เพื่อให้สัมผัสกับ “ยิด”

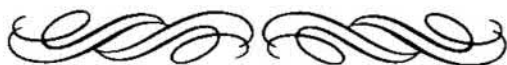
อำมฤต บรรทัดล่างต้องอ่านว่า อำ-มะ-ริต เพื่อให้สัมผัสกับ “ชิต”

๔. อ่านใส่อารมณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหา เช่น ถ้าเป็นบท โศกเศร้าหรือออกอันราพัน ควรอ่านทอดเสียง แฝวเสียงหรือผวนเสียงให้นิ่มนวล ถ้าเป็นบทโกรธ หรือบทต่อสู้ ควรอ่านเต็มเสียงเน้นเสียงให้หนัก และอ่านค่อนข้างเร็ว เน้นจังหวะ จะทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมคล้อยตามไปด้วย

๕. อ่านให้มีวรรคตอนและถูกวรรคตอนตามเนื้อหา มิฉะนั้นจะสื่อความหมายผิดพลาด เช่น แยกเต้าจับเต้าร้างร้อง ถ้าแบ่งวรรคเป็น แยกเต้า/จับเต้า/ร้างร้อง ก็ผิดความหมาย ต้องอ่านว่า แยกเต้า/จับเต้าร้าง/ร้อง จึงจะถูก

๖. เรียนรู้เทคนิคการรวบคำ เอื้อสัมผัส เน้นเสียง ยึดจังหวะ ลักจังหวะให้ถูกต้อง เช่น “รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย” วรรณคดีต้องอ่านรวบคำ “ถ้าเนติธรรมจริยาเป็นอาภรณ์” ธรรมจริยาต้องรวบคำ

๗. รู้จักการผวนเสียงและการทบเสียง การผวนเสียง คือ การอ่านพยางค์สุดท้ายของวรรคด้วยการทอดเสียงแล้วปล่อยให้ทางเสียงผวนขึ้นจนจบเป็นเสียง ฮือ ฮือ เบาๆ คล้ายเสียงคราง เช่น โอ้ออกเรามีกรรมจะทำไฉน-เมื่อทอดเสียงจะไฉน...แล้วหยุดทางเสียงตรงพยางค์ ไฉน ผวนเสียงเป็น ไฉน-ฮือ หรือ ไฉนฮือ ส่วนการทบเสียง คือ การยึดเสียงคำแต่ละคำออกไปแล้วหยุดเสียงที่ท้ายพยางค์ เช่น ใน-เพลง-ปิ-ว่า-สาม-พี-พราหมณ์-เอ๋ย ฮือ-ฮือ

บทที่ ๔

เชิญอ่านกาพย์จรรโลงใจ

กาพย์เป็นคำประพันธ์ที่แต่งเพื่อบรรยายความ นิยมใช้คำธรรมดา คำสั้นๆ ไม่นิยมใช้คำศัพท์ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ง่าย ฉะนั้นการอ่านกาพย์ให้ได้รรถรสตามเนื้อความจึงไม่ยากนัก

ไม่มีผู้ยืนยันว่ากาพย์อย่างไรไพเราะที่สุด เพราะความไพเราะ ขึ้นอยู่กับความนิยมของคนส่วนใหญ่ที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมา จึงขอเสนอแนวทางในการฝึกอ่านกาพย์เป็นทำนองเสนาะให้ไพเราะ ดังนี้

๑. อ่านถูกต้อง
๒. อ่านสอดคล้องกับคำและความ
๓. พยายามเปล่งเสียงอย่างมีศิลปะ

๑. อ่านถูกต้อง

อ่านถูกต้องในที่นี้หมายถึงต้องอ่านให้ถูกต้องทั้งตามอักขรวิธี และตามจังหวะทำนองของฉันทลักษณ์กาพย์แต่ละประเภท

๑. อ่านถูกต้องตามอักขรวิธี

การอ่านตามปกติจะอ่านตามเสียงพูด แต่การอ่านทำนองเสนาะต้องอ่านตามอักขรวิธี ทั้งนี้คำที่ไม่มั่นใจสามารถค้นหาคำอ่านได้จากพจนานุกรมฉบับล่าสุด และควรระวังเป็นพิเศษในเรื่องต่อไปนี้

ก. การอ่านคำที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว
อย่าอ่านผิดเพี้ยน อาทิ

รัก	ห้ามอ่านเป็น	รึก
น้ำ	ห้ามอ่านเป็น	น้าม

ผุด	ห้ามอ่านเป็น	ผุด
ได้	ห้ามอ่านเป็น	ด้าย
เจ้า	ห้ามอ่านเป็น	จ้าว
พิศ	ห้ามอ่านเป็น	พิด
เด็ด	ห้ามอ่านเป็น	เดด
ปราสาท	ห้ามอ่านเป็น	ประ-สาด
ฤๅษี	ห้ามอ่านเป็น	ริอ-สี

ข. การอ่านพยัญชนะบางตัว เช่น ฤ ท ร ล และคำควบกล้ำ

- การอ่าน “ฤ” ควรศึกษาว่าจะอ่านเป็น “ริ” “รี” หรือ “เรอ” ทั้งต้องพิจารณาเรื่องการอ่านเอื้อลัมผัสและรับสัมผัสประกอบด้วย เช่น คำว่า “พฤษ์” ตามปกติอ่าน “พริน” เป็นคำนามหมายถึง “กอง” หรือ “หมู่” หรือ “จำนวนมาก” แต่หากไปพบในคำประพันธ์ที่ว่า

“แม่ทัพหลังพรินพฤษ์ ชิดชินทร์ตัวฉกาจ”

คำว่า พฤษ์ ต้องอ่านว่า พริน เพื่อให้สัมผัสกับ ชินทร์ ในคำคชินทร์ ที่หมายถึง ช้าง (คำประพันธ์ประเภทกาพย์ไม่นิยมใช้คำศัพท์ในที่นี้ยกมาเพื่อให้เป็นตัวอย่างการอ่านเท่านั้น)

- การอ่าน “ท” ตาม “ณ” จะอ่าน “ท” เป็น “ท” หรือ “ด” ควรศึกษาไว้

“ท” ออกเสียงเป็น “ท” อาทิ

กมณฑลาลิเชก อ่านว่า กะ-มน-ทะ-ลา-พิ-เสก (น. หม้อน้ำ
สรอง)

กมณฑลโลหก อ่านว่า กะ-มน-ทะ-โล-ทก (น. น้ำในหม้อ)

กมณฑลฤ อ่านว่า กะ-มัน-ทะ-ลฤ (น. กระโหลกน้ำเต้า,
เต้าน้ำ, หม้อน้ำ)

กัณฐกัณฐ์	อ่านว่า	กะ-รัน-ทะ-รัด (น. ตลับเพชร)
กุนทล	อ่านว่า	กุน-ทน (น. ดุ่มหู)
กุนที	อ่านว่า	กุน-ที (น. หม้อน้ำมีหู)
กุนโท	อ่านว่า	กุน-โท (น. หม้อน้ำ)
ขันทสกร	อ่านว่า	ขัน-ทด-สะ-กอน (น. น้ำตาลกรวด)
ขันทสีมา	อ่านว่า	ขัน-ทะ-สี-มา (น. เขตแดน)
คันทมาลา	อ่านว่า	คัน-ทะ-มา-ลา (น. ชื่อพืชชนิดหนึ่งที่ ขึ้นเป็นแถวตามคอ)
คันทสูตร	อ่านว่า	คัน-ทะ-สุด (น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง มัก เป็นบริเวณขอบทวารหนัก)
เคนทะ	อ่านว่า	เคน-ทะ (น. ลูกข้าง)
จันทวาตา	อ่านว่า	จัน-ทะ-วา-ตา (น. ลมร้าย)
จันทาล	อ่านว่า	จัน-ทาน (ว. ต่ำช้า, ลูกคนต่าง วรรณะที่มารดามีวรรณะสูงกว่า)
บันทร	อ่านว่า	บัน-ทอน, บัน-ทะ-ระ (ว. ขาว เหลือง, ชื่อช้าง)
บันฑูร	อ่านว่า	บัน-ฑูน (น. คำสั่ง)
ทันทฆาต	อ่านว่า	ทัน-ทะ-คาด (น. ชื่อเครื่องหมาย สำหรับฆ่าอักษรที่ไม่ต้องการออก เสียง)
ทันทนิคม	อ่านว่า	ทัน-ทะ-นิ-คม (น. เรือนจำที่จัด เป็นนิคมให้ผู้ต้องโทษนำครอบครัว ไปอยู่และทำมาหากินในที่นั้น)
ทันทวิทยา	อ่านว่า	ทัน-ทะ-วิด-ทะ-ยา (น. วิชาที่ศึกษา เกี่ยวกับวิธีลงโทษผู้กระทำผิดทาง อาญา)

ทัศนิกา	อ่านว่า	ทัน-ทิ-กา (น. ชื่อภาพยนตร์หนึ่ง)
ทัศนิมา	อ่านว่า	ทัน-ทิ-มา (น. ชื่อนกในพวกสัตว์ หิมพานต์)
ทัศนียบท	อ่านว่า	ทัน-ที-บด (น. โคลงโบราณชนิด หนึ่ง)
มณทิระ, มณเทียร	อ่านว่า	มน-ทิ-ระ, มน-เทียน (น. มนเทียร คือ เรือนหลวง)
มณฑก	อ่านว่า	มน-ทก (น. กบ, ปืนเล็กยาว)
มณฑารพ	อ่านว่า	มน-ทา-รพ (น. ชื่อต้นไม้ในเมือง สวรรค์)
มณฑล	อ่านว่า	มน-ทน (น. ดวง, เขตปกครอง)
มณฑนะ, มณฑนา	อ่านว่า	มน-ทะ-นะ, มั่น-ทะ-นา (น. เครื่อง ประดับ, การแต่ง)
มณฑุก	อ่านว่า	มັນ-ทุ-กะ (น. กบ)
“ท” ออกเสียงเป็น “ด” อาทิ		
ตันทุล	อ่านว่า	ตัน-ตุ-ละ (น. ข้าวสาร)
บัณฑิต	อ่านว่า	บัน-ดิด (น. ผู้ทรงความรู้)
บันฑู	อ่านว่า	บัน-ตุ (ว. เหลืองอ่อน)
บันฑะกะ	อ่านว่า	บัน-เดาะ (น. กะเทย)
บันฑะว	อ่านว่า	บัน-เดาะ (น. กลอง)
บันฑหัตถิ	อ่านว่า	บัน-ตะ-ระ-หัต-ถิ (น. ชื่อช้างตระกูล หนึ่งในสิบตระกูล)
ทัศนกรรม	อ่านว่า	ทัน-ตะ-กำ (น. การลงโทษ, โทษที่ ลงแก่สามเณรที่ประพฤติผิด)
มณฑป	อ่านว่า	มน-ดบ (น. เรือนยอดที่มีรูป สี่เหลี่ยม)

เลนทุ อ่านว่า เลน-ตุ (น. ก้อนดิน)

- การอ่าน “ร” หรือ “ควบกกล้า ร” ต้องรัวลิ้นเสมอ
- การอ่าน “ล” ไม่ต้องรัวลิ้น ไม่ต้องกระดกลิ้น
- การอ่าน “ควบกกล้า ล” ต้องกระดกลิ้น
- การอ่าน “ควบกกล้า ว” ต้องให้เสียง/ว/ ออกมาด้วย
- การอ่าน “ท” “ธ” “ฑ” อย่าออกเสียงเป็น /ช/ เช่น เธอ

อย่าออกเสียงเป็นเซอ วิธีทำ อย่าออกเสียงเป็น วิ-ชี-ข้า

- การอ่าน “จ” อย่าออกเสียงเป็น /จ/ แบบห่อปากอย่างฝรั่ง
- การอ่าน “ส” อย่าออกเสียงเสียดแทรกมากอย่างฝรั่ง

ค. การอ่านให้ถูกต้องตามเสียงวรรณยุกต์ อาทิ

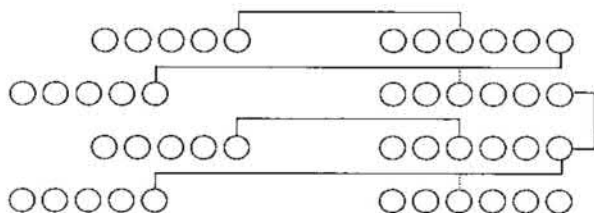
เมื่อไร	ห้ามอ่านเป็น	เมื่อ-ไหร่
เผยแพร่	ห้ามอ่านเป็น	เผยแพร่
พี่	ห้ามอ่านเป็น	พี่
ท่า	ห้ามอ่านเป็น	ท้า
และ	ห้ามอ่านเป็น	แหละ

การอ่านถูกอักขรวิธีนี้ต้องอ่านให้ชัดเจนจะฉาน และชัดถ้อยชัดคำด้วย

๒. อ่านถูกจังหวะและทำนองของฉันทลักษณ์กาพย์แต่ละประเภท

จังหวะและทำนองของกาพย์แต่ละประเภท ขอใช้เครื่องหมาย / แทนการลงจังหวะเสริม และเครื่องหมาย // แทนการลงจังหวะหลัก ซึ่งจะใส่ลงในตัวอย่างคำประพันธ์

ก. กาพย์ยานี ๑๑ (กาพย์ยานีสมัยโบราณไม่ได้บังคับรับสัมผัส
ที่วรรค ๔ แต่วินัยมปฏิบัติ)

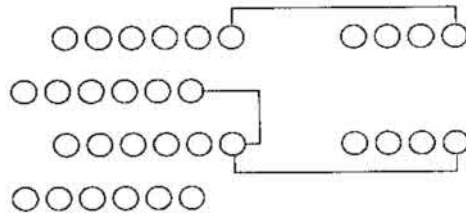
ตัวอย่าง

เรื่อยเรื่อย/มาเรียงเรียง//	นกบินเฉียง/ไปทั้งหมดุ้//
ตัวเดียว/มาไร้คู่//	เหมือนพ้อยู่/เพียงเอกา//
ร่ำร่ำ/ใจรอนรอน//	อกสะท้อน/ถอนใจข้า//
ดวงใจ/โยนินหน้า//	ใดแก้วตา/มาหมางเมิน//
	(กาพย์เห่เรือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)
หนึ่งบทกาพย์ยานี	จะต้องมีครบสี่วรรค
ห้าคำจำประจักษ์	ยึดเป็นหลักวรรคหนึ่งสาม
วรรคสองและวรรคสี่	หกคำนี้กำลังงาม
สัมผัสจัดเนื้อความ	ตามหัวข้อก็สมบูรณ์

(เสนาะกรรณวรรณศิลป์ นริศ รอดเชื้อ)

จังหวะของกาพย์ยานีนั้น วรรคที่มี ๕ คำ จะแบ่ง ๒/๓ หรือ ๓/๒ ขึ้นอยู่กับเนื้อความ วรรคที่มี ๖ คำ จะแบ่งจังหวะเป็น ๓/๓ ส่วนทำนองของกาพย์ยานีนั้น ๒ วรรคแรกอ่านเสียงกลางๆ ส่วน ๒ วรรคท้ายอ่านเสียงสูงขึ้นกว่าเดิม ๑ บันไดเสียง

ข. ภาพยੰม ๑๖

ตัวอย่าง

กลางไพร/ไก่อ้น/บรรเลง//	ฟังเสียง/เพียงเพลง//
ขอแจ้ง/จำเรียง/เวียงวัง//	
ยุงทอง/ร้องกะโด่งโห่งดัง//	เพียงฆ้อง/กลองระฆัง//
แดรสังข์/กังสดาล/ขานเสียง//	
ภาพยੰมนี้มีชื่อลือชาน	(ภาพยੰมพระไชยสุริยา สุนทรภู่)
ท่านให้ใช้ชื่อยੰม	มาแต่โบราณ
สามวรรคลักษณะนี้จริง	สิบหกคำตั้ง
ดังนี้มีหนึ่งบทกลอน	
วรรคหนึ่งวรรคสามนำสนอง	หกคำจำตรอง
วรรคสองต้องมีสี่คำ	

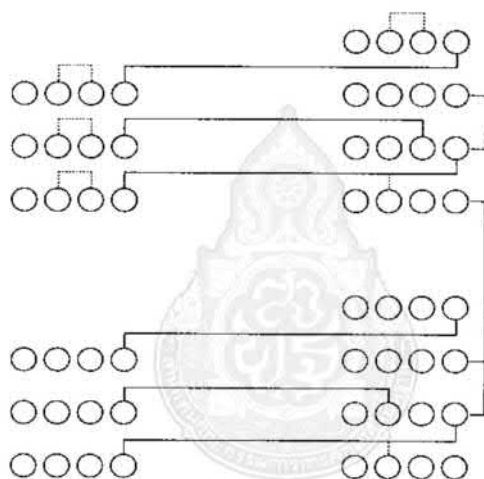
(เสนาะกรรมวรรณศิลป์ นริศ รอดเชื้อ)

จังหวะของภาพยੰม วรรคที่มี ๖ คำจะแบ่ง ๒/๒/๒ เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ให้ดูเนื้อความเป็นหลัก บางครั้งอาจแบ่งจังหวะเป็น ๒/๔ เพราะคำที่กวีใช้บางคำควรอ่านให้เสียงต่อเนื่องกัน ซึ่งในการอ่านทำนองเสนาะวรรคที่มี ๖ คำ แม้จะแบ่งจังหวะไม่เหมือนกัน แต่จังหวะของ

วรรคที่ออกเสียง ๒/๒/๒ จะต้องเท่ากันกับการออกเสียงของวรรคที่ใช้
จังหวะ ๒/๔ ส่วนวรรคที่มี ๔ คำ ให้แบ่งจังหวะเป็น ๒/๒

ทำนองของกาพย์ยังจะอ่านเสียงสูงเสมอกันทุกวรรคก็ได้หรือ
จะอ่านวรรคที่ ๒ ให้ต่ำกว่าวรรคแรกและวรรคหลัง ๑ บันไดเสียงก็ได้

ค. กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ตัวอย่าง

มีดารากร//	วันนั้น/จันทร์//
เห็นสิ้น/ดินฟ้า//	เป็นบรืวาร//
มาลี/คลี่บาน//	ในป่า/ท่าธาร//
ขึ้นชะ/ผกา//	ใบก้าน/อรชร//
	เย็นฉ่ำ/น้ำฟ้า//
	วายุ/พาขจร//

สารพัน/จันอิน//
แดนต่อ/คล้อร่อน//

เจ็ดวรรค/จักวาง//
วรรคหนึ่ง/สี่คำ//
บทหนึ่ง/จึงมี//

สัมผัส/ตรงไหน//
คำท้าย/วรรคสาม//
สัมผัส/กับคำ//

รินกลืน/เกสร//
ว่าว่อน/เวียนระวัน//

(ภาพย์พระไชยสุริยา สุนทรภู)

สุรางคนางค์//
ให้ถูก/วิธี//
จงจำ/ให้ดี//
ยี่สิบแปดคำ//
หากแต่ง/ต่อไป//

จำให้/แม่นยำ//
ติดตาม/ประจำ//
ท้ายบท/ต้นแล//

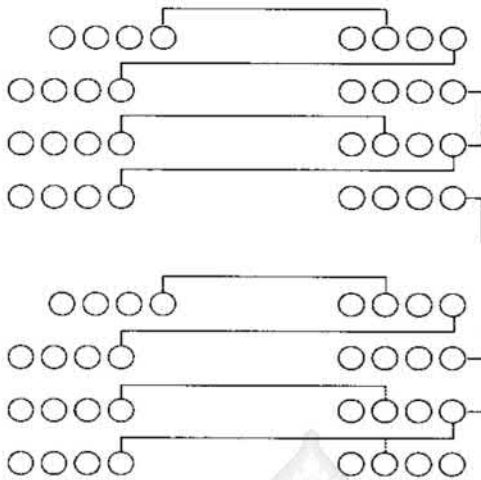
(จูประนี นาคทรพ)

จังหวะของภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จะอยู่กลางวรรคทุกวรรค เป็น ๒/๒ ส่วนทำนองนั้นทุกวรรคอ่านเสียงกลางๆ เสมอกัน ยกเว้น วรรคที่ ๔ อ่านสูงกว่วรรคอื่นๆ ๑ บันไดเสียงหรือเพิ่มความไพเราะ โดยอ่านวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๖ เสียงต่ำกว่วรรคแรก ๑ บันไดเสียง หรือวรรคที่ ๒ อ่านดังเดิม แต่อ่านเสียงต่ำเพียงวรรคที่ ๖ วรรคเดียว ก็ได้

ภาพย์สุรางคนางค์นี้ถ้าคำที่ ๑ และคำที่ ๓ ของทุกวรรคเป็นคำ “ลหุ” เรียกว่า “กากกติ” การอ่านก็เหมือนอ่านภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ง. ภาพย์สุรางคนางค์ ๓๒

ภาพย์นี้เหมือนกับภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ เพียงแต่เพิ่มวรรคหน้า ซึ่งมี ๔ คำ เข้ามาอีกหนึ่งวรรค และให้คำที่ ๔ ท้ายวรรคสัมผัสกับ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒

ตัวอย่าง

ภาพยี่หนึ่ง/นามอ้าง//	สุรางคนางค์//
กำหนด/บทวาง//	สามสิบ/สองคำ//
บทหนึ่ง/แปดวรรค/	เป็นหลัก/พึงจำ//
วรรคหนึ่ง/สี่คำ//	แนะนำ/วิธี//
โบราณ/วางกฎ//	หากแต่ง/หลายบท//
จะต้อง/กำหนด//	บัญญัติ/จัดมี//
วรรคสี่/คำท้าย//	ต้องให้/ถูกที่//
สัมผัส/กันดี//	ท้ายบท/ต้นแล//
(หลักภาษาไทย กำชัย ทองหล่อ)	

จังหวะและทำนองเหมือนภาพยี่สุรางคนางค์ ๒๘ โดยวรรคแรกที่เดิมมาจะอ่านเสียงกลางๆ เช่นเดียวกับวรรคที่อ่านด้วยเสียงกลางๆ เดิม

จ. ภาพยฺสูรางคนางค์ ๓๖

ภาพยฺสูนี้เป็นภาพยฺพิเศษ เป็นภาพยฺขับไม้ ใช้ร้องขับประกอบกับเครื่องดนตรี เช่น ซอ และบัณเฑาะว์ ทั้งใช้ในพิธีการ เช่น พระราชพิธีสมโภชพระคชาธาร หรือใช้แห่ล้อมพระบรมมหาราชวัง จึงไม่น่ามากล่าวในที่นี้

๒. อ่านสอดคล้องกับคำและความ

คำประพันธ์ที่ไพเราะและมีคุณค่าทั้งมวล กวีล้วนคัดเลือกถ้อยคำนำมาร้อยกรองเพื่อให้ได้วรรณศิลป์ ดังนั้นทุกถ้อยคำที่ปรากฏในบทกวีจึงต้องอ่านให้ได้ครบทั้งรสความ รสคำ รสภาพ และรสสัมผัส

“รสความ” จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน หากผู้อ่านเข้าใจเนื้อความของเรื่องทั้งหมดหรือเนื้อความในตอนที่ย่าน และออกเสียงให้ได้ลิลาอารมณ์ตามนั้น เช่น เนื้อความบรรยายธรรมชาติ ก็ควรอ่านด้วยเสียงเนิบน่ม กังวาน แจ่มใส ชัดเจน ความดังค่อยของเสียงประมาณ ๓ ใน ๔ ของความดังค่อยของเสียงตน ส่วนบทที่ตื่นเต้นก็ต้องอ่านด้วยลีลาขยับเร็วบ้าง ดังบ้าง ค่อยบ้าง เพื่อให้ตื่นเต้น ระวังใจตามความหมายของคำประพันธ์ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้กระทบอารมณ์ของผู้ฟัง

“รสคำ” ผู้ฟังจะได้รสคำ คือ ได้ความชอบใจความสนุกสนานหรือความไพเราะอันเกิดจากตัวอักษรที่กวีใช้แสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจน หากผู้อ่านพิถีพิถันให้น้ำเสียงที่เปล่งออกมาสื่อสารได้ตรงกับความหมายของคำ เช่น คำว่า “หอม” ถ้าอ่านว่า “หอม (ทอดเสียง+ฮือ)” ก็จะได้ความรู้สึกน้อยกว่า “หอม (ทอดเสียง+ฮือ ฮือ) แต่ถ้าอ่านว่า “ฮอ-ฮือ-ฮอ-ฮือ-หอม (อ่านต่อเนื่องดังที่อธิบายไว้ในบทอื่น)” ผู้ฟังจะได้ความรู้สึกหอมมากขึ้น หรือคำอื่นๆ เช่น “กระหึบบาท” ก็ต้องอ่านหนักแน่นเน้นเสียง เพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพ หรือคำว่า “หัก” ในความหมายที่เป็นรูปธรรม เช่น “คชาธารแลศรขรรค์ จะหักกัน

“ให้ยั้ย” จากบทพากย์รามเกียรติ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คำว่า “หัก” ก็ต้องเน้นเสียง ทั้งต้องอ่านให้สั้นและกระชับ หรือคำที่เลียนเสียงธรรมชาติทั้งหมดไม่ว่าเสียงสัตว์ เสียงต้นไม้เสียงดีดกัน เสียงสายลม เสียงอาวุธ เสียงเครื่องดนตรีต่างๆ ฯลฯ จำเป็นต้องอ่านให้น้ำเสียงใกล้เคียงกับเสียงที่เลียนแบบมากที่สุด ดังนี้ เป็นต้น

การอ่านคำหรืออ่านความให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้ายตามได้ ย่อมทำให้ผู้ฟังเกิดภาพในความคิดไปด้วยซึ่งก็คือ “รสภาพ” นั่นเอง

ฉะนั้นการจะอ่านคำประพันธ์ให้ได้รสทั้งรสคำ รสความ และรสภาพ ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องรู้จักหรือศึกษาคำและความหมายของคำให้เข้าใจก่อนแล้วจึงอ่านให้สอดคล้องกับคำและความในคำประพันธ์นั้น

๓. พยายามเปล่งเสียงอย่างมีศิลปะ

ศิลปะในการเปล่งเสียงที่ควรฝึกไว้และนำมาประกอบการอ่าน คือ

๑. การเอื้อนเสียง ทั้งเสียงคำเป็นและเสียงคำตาย ควรลากเสียงให้เข้าจังหวะ และไว้หางเสียงให้ไพเราะ

๒. การครั้นเสียง ควรทำให้เสียงที่เปล่งออกมาดูเหมือนเศร้าสร้อย

๓. การทอดเสียง เพื่อให้เกิดความไพเราะ หรือเพื่อให้ทราบว่าบทที่อ่านกำลังจะจบ ตลอดจนการทอดเสียงเพื่อยืดจังหวะ ควรฝึกออกเสียงให้แบบเนียน

๔. การรวบคำ ควรฝึกให้ลงจังหวะได้พอดี

๕. การทอดเสียงและรวบคำในบางตำแหน่งเพื่อยืดจังหวะและลักจังหวะให้เสียงกลมกลืนกัน ควรฝึกให้ชำนาญ

๖. การเชื่อมเสียง ในกรณีที่กวีใช้คำยัติภังค์ ควรฝึกเพื่อให้เสียงต่อเนื่องกัน ทำให้ผู้ฟังทราบว่าคำที่อ่านคือคำว่าอะไร

๗. การปรับระดับเสียงของผู้อ่านหลาย ๆ คนให้อยู่ในระดับ

เสียงใกล้เคียงกัน ในกรณีที่มีผู้อ่านตอนเดียวกันหลายคนและอ่าน
อย่างต่อเนื่องกัน ควรเรียงลำดับความสูงต่ำของเสียงให้ไล่กันไป เช่น
จากระดับเสียงต่ำไปสูง หรือจากระดับเสียงสูงไปต่ำ

๘. การอ่านเพื่อเอื้อสัมผัส ควรฝึกทำความเข้าใจให้ชัดเจน

วิธีการฝึกศิลปะของการใช้เสียงซึ่งจะเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงวิธี
หนึ่งในการฝึกเท่านั้น

ตัวอย่างบทฝึกกาพย์ยานี ๑๑

ความรัก/รักเปลี่ยนแปลง// ทำน้ำยา/อย่างแฉะขม//
กล่อม/กล่อมเกลี้ยงกลม// ขมไม่วาย/คลับคล้ายเห็น//
ข้าวหุง/ปรุงอย่างเทศ// รสพิเศษ/ใส่ลูกเอ็น//
ใครหุง/ปรุงไม่เป็น// เช่นเชิงมิตร/ประดิษฐ์ทำ//

(กาพย์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน รัชกาลที่ ๒)

ความว่า “กล่อมเกลี้ยงกลม” ควรออกเสียงอย่างนุ่มนวลที่สุด
คำว่า “ขม เห็น เป็น เช่น” เอื้อนเสียงตามรูปคำ คือ

- ขม ออกเสียงเป็น ขม-ฮื้อ (ปิดริมฝีปาก) -ฮื้อ (เปิดริมฝีปาก)
- เห็น ออกเสียงเป็น เห็น-ฮื้อ (เปิดริมฝีปาก) -ฮื้อ (เปิดริมฝีปาก)
- เป็น ออกเสียงเป็น เป็น-ฮื้อ (ปลายลิ้นแตะปุ่มเหงือก
ริมฝีปากเปิด) - ฮื้อ (ปลายลิ้นอยู่ที่เดิมคือปุ่มเหงือก ริมฝีปากเปิด
เหมือนเดิม)

- เช่น ออกเสียงเป็น เช่น-ฮื้อ (ปลายลิ้นแตะปุ่มเหงือก
ริมฝีปากเปิด) - ฮื้อ (ปลายลิ้นอยู่ที่เดิมคือปุ่มเหงือก ริมฝีปากเปิด
เหมือนเดิม)

คำว่า “เทศ” เอื้อนเสียงเป็น เท-เอ-เอต (เท ออกเสียงยาวใน

ระดับเสียงโท -เอ ออกเสียงสั้นกว่า เท่ -เอ็ด ออกเสียงเอดยาวเท่ากับเสียงเท่)

ข้อสังเกตคำว่า “มิตร ดิษฐ” ไม่ทอดเสียงไม่เอื้อนเสียง ให้ลงเสียงว่า “มิด” และ “ดิด” อย่าออกเสียงเป็น “มิด” และ “ดิด”

มะลิวัลย์/พันจิกจวง// ดอกเป็นพวง/ร่วงเรณู//
 หอมมา/นำเอ็นดู// ชูขึ้นจิต/คิดวนิดา//
 (ภาพย์เท่เรือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

บทเห่ชมไม้ที่อ่านด้วยความดังค่อยของเสียงประมาณ ๓ ใน ๔ ของเสียงตน มีคำที่ควรสังเกตดังนี้

คำว่า “ร่วง” ควรเปล่งเสียงให้ได้รสคำ โดยออกเสียงว่า “ร่ว-อ่ว-อ่ว” (เปล่งเสียงอย่างต่อเนื่องเสมือนเป็นคำเดียวกัน โดยที่เสียง “ร่ว” และ “อ่ว” ลากเสียงยาว ในขณะที่ “อ่ว” เปล่งเสียงเพียงสั้นๆ)

คำว่า “หอม” ในตำแหน่งนี้เปล่งเสียงได้เพียง “หอม ฮื้อ ฮือ” ไม่สามารถเปล่งเสียงว่า “ฮอ-ฮื้อ-ฮอ-ฮื้อ-หอม” เนื่องจาก “หอม” เป็นเสียงจิตวา และอยู่ในบาทที่ ๒ ซึ่งทำนองการอ่านของบาทนี้เสียงสูงอยู่แล้ว (สูงกว่าบาทแรก ๑ บันไดเสียง) หากเปล่งเสียงว่า “ฮอ-ฮื้อ-ฮอ-ฮื้อ-หอม” จะทำให้รบกวนมากกว่าไพเราะ

ส่วนคำว่า “วนิดา” ถึงแม้จะอยู่ใกล้กับคำว่า “คิด” ก็ไม่จำเป็นต้องออกเสียงเป็น “วะ-นิต-ดา” เพราะคำว่า “คิด” สัมผัสกับคำว่า “จิต” อยู่แล้ว

ลมขวย/ร่ายกลืนน้อง// หอมเรือยต้อง/คลองนาสา//
 เหลือบเคล้น/เห็นคล้ายมา// เหลียวหาเจ้า/เปล่าวังเวง//
 (ภาพย์เท่เรือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

บทเห่ครวญบทนี้คำว่า “หอม” ควรเปล่งเสียงเป็น “ฮอ-ฮ้อ-ฮอ-ฮ้อ-หอม” ให้ได้กลิ่นของความหอม การเปล่งเสียงเช่นนี้ได้ เนื่องจากคำว่า “หอม” อยู่ในบาทแรกซึ่งทำนองของกาพย์ยานีบทนี้เป็นเสียงกลางๆ และอยู่ในตำแหน่งต้นจังหวะ

แขกเต้า/เกล้าคู่เคียง// เรียงจับไม้/ไขปีกหาง//
 เรียมคะนึ่ง/ถึงเอบาง// เคยแนบข้าง/ร้างแรมนาน//
 (กาพย์เห่เรือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

บทเห่หม่นกบฏนี้ควรออกเสียงทั้งสามคำที่เน้นไว้ให้ได้รส ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่า เกล่าคู่ไขปีกหาง และ แนบข้างจริงๆ คำว่า “แนบ” ควรเปล่งเสียงว่า “แน-แอ-แอบ” (เปล่งเสียงอย่างต่อเนื่องเสมือนเป็นคำเดียวกัน โดยที่เสียง “แน” และ “แอบ” ลากเสียงยาว ในขณะที่ “แอ” เปล่งเสียงเพียงสั้นๆ)

พระเหลือบเล็ง/ขลาลินธุ์// ในวาริน/ทะเลวน//
 จึ่งเห็นรูป/อสุรกล// อันกลายแก้ง/เป็นสิดา//
 ผวาวิ่ง/ประหวั่นจิต// ไม่ทันคิด/กิโศกา//
 กอดแก้ว/ขนิษฐา// ฤดีตื่น/อยู่แต่ยัน//

(บทพากย์โขนตอนนางลอย รัชกาลที่ ๒)

บทพากย์โขนตอนที่ยกมานี้ เป็นตอนที่พระรามเห็นร่างนางเบญกายซึ่งแปลงเป็นนางสิดาดายลอยน้ำมา ทำให้ตกพระทัยมาก จนขาดพระสติทรงวิ่งเข้าไปกอดและรำไห้คร่ำครวญปึมว่าจะขาดพระทัยเมื่อทราบเนื้อความแล้ว ก็ควรอ่านให้ได้ “รส” ในบทแรกให้

อ่านทอดเสียงนิบๆ อย่างเช่นการอ่านบรรยายความทั่วไป ส่วนบทที่ ๒
วรรคแรกให้อ่านเร็วกระชับ ส่วนวรรคที่ ๒ ให้ครั้นเสียงและเครือ
เสียงที่คำว่า “โศก” และเครือเสียงต่อไปจนถึง “ฤดีดิน”

เสียดรู้/พระเวทย์มนต์//	ทั้งศรพล/อันเกรียงไกร//
เจ้าสิดา/มาบรรลย์//	จะทำศึก/ไปไยมี//
คทาธร/และศรขรรค์//	จะหักทั้น/ให้ยับยี้//
ยกเข้า/เผาอัคคี//	ให้ม้วยไหม้/จะตายตาม//
	(กาพย์นางลอย รัชกาลที่ ๒)

เนื้อความของกาพย์ตอนนี้พระรามดำหนิพระองค์เอง ฉะนั้น
น้ำเสียงที่อ่านบทนี้จึงมีทั้งการเน้นเสียง เสียงหนักเสียงเบา สะบัด
เสียงและการรวบเสียง ดังนี้

“พระเวทย์มนต์” และ “คทาธร” อ่านด้วยเสียงหนักและเน้น
เสียง ทั้งต้องอ่านรวบเสียงโดยเปล่งเสียง “พระ” และ “คะ” (ที่คำ
คทาธร) เพียงครึ่งเสียง

“ไปไยมี” อ่านสะบัดทางเสียง

“จะตายตาม” เปล่งเสียงเบาและเศร้าสร้อย

นอกนั้นคำที่เน้นไว้ให้เน้นเสียงและอ่านหนักแน่นเต็มน้ำเสียงของตน

กาพย์นางลอยบทต่อไปเป็นพระอาการของพระรามเมื่อ “สั่งความ”
พระลักษมณ์แล้ว ควรคำนึงถึงสภาพจริงในชีวิตเพื่อให้อ่านได้เหมาะ
สมกับสภาวะเช่นนี้

สิ้นเสียง/กิสิ้นสั่ง//	แลสิ้นทั้ง/พระเชพา//
เหือดแห้ง/พระกรรฐา//	พระนัยน์เนตร/ก็หลับลง//

พระเสโท/ ธ ไทรมซาป//	ก็ไหลอาบ/พระทรวงทรวง//
เอนแอบ/พระองค์ลง//	กับเกศแก้ว/กมลทอลนาง//
สิ้นโสด/พระนาสา//	พระวาทา/ก็สิ้นทาง//
เหลือ/หทัยยางค์//	ระริกริก/อยู่ริมทรวง//

นอกเหนือจากการอ่านให้สะท้อนอารมณ์แล้วยังต้องรวบคำ “พระเสโท” ให้กระชับเป็น ๑ จังหวะ ทั้งต้องยึดจังหวะคำว่า “เหลือ” โดยลากเสียง “เหลือ” ให้ยาวแล้วเอื้อนให้ได้ ๑ จังหวะด้วย

พิณพาทย์/ระนาดฆ้อง//	ตะโพนกลอง/ร้องเป็นเพลง//
ระฆัง/ดั่งวังเวง//	โห่หึ่งห่าหึ่ง/เก่งกำดั่ง//
ขุนนาง/ต่างลุกวิ่ง//	ท่านผู้หญิง/วิ่งยุตหลัง//
พัลวัน/ดั่งตึงตึง//	พลั้งพลัดตก/หกคะเมน//
พระสงฆ์/ลงจากกุฏิ//	วิ่งอุตุลุด/อุตุมือเณร//
หลวงซี/หนีหลวงเณร//	ลงโคลนเลน/แผ่นผาดโผน//
พวกวัด/พลัดเข้าบ้าน//	ลั่นต่อลั่น/ชานเชโดน//
ต้นไม้/ไกวเอนเอน//	ลึงค่างโจน/โยนผกผัน//

(กาพย์พระไชยสุริยา สุนทรภู่)

กาพย์พระไชยสุริยาตอนนี้มีการเลียนเสียงธรรมชาติและ สอดแทรกอารมณ์ขัน ทั้งๆ ที่เนื้อความตอนนี้ดัดตอนมาจากบท อัจฉริยะระหว่างพระไชยสุริยาและพระมเหสีสุมาลี

คำที่เลียนเสียงธรรมชาติที่เน้นไว้ ควรอ่านให้คล้ายเสียงที่เลียน แบบมากที่สุด ทั้งเนื้อความในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ ต้องอ่านด้วย ลีลากระชับฉับไวให้เกิด “รสภาพ” ของความซุกซน

โลกลาภ/บาปปคิต//	โจทยจับผิด/ริษยา//
อุระ/พะสุธา//	ป่วนเป็นบ้า/ฟ้าบดบัง//
บรรดา/สามัญสัตว์	เกิดวิบัติ/ปัตติปาป//
ไตรยุค/ทุกขะตระรัง//	สังวัจจะระ/อะวะสาน//

(ภาพย์พระไชยสุริยา ลุนทรภู)

บทนี้เป็นบทสอนอ่านเสียงตัวสะกดแม่กับและทบทวนบทอื่น ๆ สอนให้รู้ว่าการโลกไม่คิดถึงบาปบุญและการโทษที่น่าว่าร้ายกันด้วยความริษยานั้น จะนำสังคมไปสู่ความหายนะ

น้ำเสียงที่ใช้อ่านควรอ่านเกือบเต็มเสียง และเน้นบางคำตามที่แสดงไว้ให้หนักแน่นชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งต้องยึดเสียงคำ “ริษยา” ให้ได้ ๑ จังหวะ และต้องรวมเสียง “ปัตติปาป//ทุกขะตระรัง//และสังวัจจะระ” ให้ได้ชุดละ ๑ จังหวะ

ราชัน/เวสสันดร//	ทรงอาทร/ผู้ยากไร้//
เพียงนึก/ในพระทัย//	องค์อินทร์นั้น/บันดาลดล//
ให้ฝน/ตกลงมา//	เป็นจินดา/มณีปน//
บ้านใด/ได้รับฝน//	เข้านั้น/ไสร้/ได้สิทธิ์ครอง//
อันพร/แปดประการ//	องค์มัจฉา/ให้สมปอง//
บ้านเมือง/รุ่งเรืองรอง//	ด้วยมีธรรม/นำสุขแล//

(ทศชาติคำภาพย์ ฐปะนิย นาคทรพ)

บทบรรยายพระมหากษัตริย์คุณของพระเวสสันดรนี้ ควรอ่านด้วยน้ำเสียงแจ่มใสชัดเจน ความดังค่อยประมาณ ๓ ใน ๔ ของเสียงตน ทั้งคำที่เน้นไว้ ควรอ่านเน้นเสียงให้ชัดเจนแจ่มใสที่สุด ให้ผู้ฟังจับความได้ว่ามีตัวละครที่สำคัญตามที่เน้น

ตัวอย่างบทฝึกกาพย์ฉก ๑๖

ตอนแรกนี้เป็นบทพากย์รามเกียรติ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตอนนาคบาศ เป็นการรบระหว่างอินทรชิตกับพระลักษมณ์ คำประพันธ์ที่ยกมาเป็นตอนที่พระรามเสด็จมาที่สนามรบ เมื่อเสด็จเข้าใกล้รถทรงของพระลักษมณ์ทอดพระเนตรเห็นไพร่พลลิง และพระลักษมณ์ถูกนาครัดนอนแน่นิ่งอยู่ในสนามรบทั้งหมด

ความตอนนี้น่าควรอ่านให้ได้ “รส” ของความเสียใจ อนาคตใจ การพยายามช่วยเหลือพระอนุชา

พระวินิจ/อนาคต/เสียใจ//	เห็นวานรใน//
พินาศ/กลาดกลิ้ง/กลางดิน//	
ล้วนต้อง/นาคบาศ/อสุริน//	ยิ่งเทวด/แสนฉวิล//
เที่ยวหา/พระศรีอนุชา//	
ครั้นใกล้/รถทรง/อลงการ//	เหลือบเห็น/นาคา//
รวบรัด/พระน้อง/ปลดปลง//	
ตั้งแต่บาท/จนถึง/ถึงองค์//	กระซกชัก/ภุชงค์//
บ่หลุดบ่เลื่อน/เคลื่อนไหวคลาย//	

ทุกคำที่เน้นให้รวบเสียงเป็น ๑ จังหวะ

การนำบทพากย์รามเกียรติ์มาฝึกอ่านเพราะให้อารมณ์ชัดเจน ทั้งสามารถฝึกพากย์เล่นได้ด้วย

กะลึงกะลาง/นางนวล/นอนเรียง//	พระยาโล/คลอเคียง//
แฉ่นเอียง/อิโง้ง/โง่งง//	
ค้อนทอง/เสียงร้อง/ป้อนเป้ง//	เพลินฟัง/วังเวง//
อีแก้ง/เร้งร้อง/ลองเข้ง//	

ฝูงละมั่ง/ผิงดิน/กินเพลิง//

คางแข็ง/แรงเริง//

ยืนเบ็งบึงหน้าตาโหลง//

ป่าสูง/ยุ่งยาง/ข้างโขลง//

อิงคะนึ่ง/ผิงผอง//

โยงกัน/เล่นน้ำ/คล้ำไป//

(กาพย์พระไชยสุริยา สุนทรภู่)

กาพย์พระไชยสุริยาบทนี้บรรยายฉากป่าซึ่งมีสัตว์หลายชนิด
อ่านในลักษณะการอ่านบทบรรยาย ทอดเสียงปานกลาง เน้นความ
ชัดเจนแจ่มใสของน้ำเสียงและชื่อสัตว์ ทั้งต้องรวบคำเลียนเสียงคำ ดังนี้
คำที่ต้องรวบเสียงให้กระชับเป็น ๑ จังหวะ คือ กะลิงกะลาง
พระยาโล ฝูงละมั่ง อิงคะนึ่ง

คำที่ต้องเลียนเสียงธรรมชาติ คือ ป้องเป้ง

คำที่ต้องอ่านให้ได้รสคำและรสความ คือ เบ็ง บึงหน้าตาโหลง
อิงคะนึ่ง ผิงผอง

คำที่ต้องอ่านเน้นความชัดเจนแจ่มใส คือ ชื่อสัตว์ทั้งหมด

หนึ่ง/เนกขัม/พระเดมิย์// พันทุข์/ย่ำยี้//

ด้วยการบวชน้ำอัศจรรย์//

สอง/พระมหาชนกนั้น// วิริยะ/เพียรมัน//

ว่ายสมุทร/พันทุข์/สุขใจ//

สาม/พระสุวรรณสามไซ้// เมตตา/อภัย//

ยกโทษ/ปิลันยักษภูบาล//

สี่/พระเนมิ/บันดาล// ด้วยแรง/อธิษฐาน//

ได้เสด็จ/ขมนรก/และสวรรค์//

ท้า/พระมโหสถ/เที่ยงธรรม// บัญญา/เลิศครัน//
 เกียรติคุณ/ปรากฏยศไกร//
 ทก/พระภูริทัต/ทรงชัย// ถือศีล/อำไพ//
 ไม่โกรธ/ไม่เกลียด/ไพร่//
 เจ็ด/จันทกุมาร/ภูมิ// มั่นใน/ขันตี//
 อุดม/พันภัย/ทั้งผอง//
 แปร/พระนารทะ/เรื่องรอง// อุเบกขา/ครอง//
 ปราบ/ทิว/องค์ราชา//
 แก้ว/พระวิสูตร/เมธา// สัจจะ/สูงค่า//
 เทศนาธรรมโปรด/นาคินทร์//
 สิบ/เวสสันดร/ภูมินทร์// บำเพ็ญทานสิ้น//
 ทุกสิ่ง/แม้โอรส/ธิดา//

(ทศชาติคำกาพย์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ)

บทบรรยายทศชาติและทศบารมีนี้ ใช้น้ำเสียงเช่นเดียวกับการ
 อ่านบทบรรยายทั่วไปและเน้นความแจ่มใสชัดเจนที่พระชาติทั้ง ๑๐
 ชาติและพระบารมี ทั้ง ๑๐ บารมี ส่วนช่วงที่ไม่ได้แบ่งจังหวะไว้ให้
 อ่านรวบเสียงบ้าง ยืดเสียงบ้างให้ได้จังหวะตามปกติ

ตัวอย่างบทฝึกกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

	เย็นฉ่ำ/น้ำฟ้า//
ขึ้นชะ/ผะกา//	วายุพา//ขจร//
สาระพัน/จันอิน/	รินกลื่น/เกสร//
แดนต่อ/คล้อร่อน//	ว่าว่อน/เวียนระวัน//
	จันทรา/คลาเคลื่อน//
กระเวนไพร/ไก่อ่เถื่อน//	เดือนเพ็ญ/ขานขัน//

ปู่เจ้า/เขาเงิน//

สินธุ/พุลัน//

ไกล/พระนคร//

เข้าตู่/สุริยน//

มีกรรม/จำไป//

ภูเกริน/หากัน//

ครันครัน/หวันไหว//

พระพื้น/ตีนนอน//

สะท้อนถอนหญทัย//

ขึ้นพัน/เมรุไกร//

ในป่า/อรัญ//

(ภาพย์พระไชยสุริยา สุนทรภู)

บทอักษรรยระหว่างพระไชยสุริยาและพระมเหสีสุมาลีนี้ อ่านด้วยน้ำเสียงเช่นเดียวกับบทบรรยายความ และรวบเสียงคำที่เน้นให้กระชับเป็น ๑ จังหวะ อีกทั้งยัดเสียงคำว่า “ไกล” ให้ได้ ๑ จังหวะ

ส่วนความที่ว่า “สะท้อนถอนหญทัย” ต้องยัดจังหวะและลักจังหวะ โดยทอดเสียงคำ “สะท้อน” ให้เกือบได้ ๑ จังหวะ และกระชับความ “ถอนหญทัย” ให้ได้ ๑ จังหวะเศษ รวมกันแล้ว “สะท้อนถอนหญทัย คือ ๒ จังหวะ

อนึ่ง “เมรุไกร” ในที่นี้หมายถึงภูเขาใหญ่ ควรอ่านว่า “เมนไกร” เพราะคำว่าไกรเป็นคำวิเศษณ์แปลว่า ใหญ่ ขยายคำว่า เมรุ (เมน, เมรุ) ซึ่งหมายถึงภูเขา

ว่าแก้ว/สุกใส//

รับสั่ง/ให้หยิบ//

บัณฑิต/ทั้งสี่//

ผู้คน/อ่อนแรง//

มีผู้/ทูลให้//

อยู่ใน/สระศรี//

ขึ้นจาก/นที//

สั่งวิดน้ำ/พลัน//

วิดน้ำ/จนแห้ง//

ไม่พบ/ขบขัน//

บัณฑิต/หน้าเซ่อ//

ทูลราชาพลัน//

เห็นแก้ว/อีกละ//

คว้าน้ำเหลวเปล่า//

มโหสถไชรั//

รังสี/เพริศแพรว//

ธ สั่ง/ให้คน//

ไปหยิบ/ลงมา//

เห็นเงา/แจ่มแจ้ง//

มโหสถ/ประจักษ์//

จึงได้/แก้วอัน//

แก้แค้น/กระนั้น//

แก้แค้น/หายไป//

ครั้นน้ำ/เต็มสระ//

สั่งวิด/ขลาลย์//

เพราะเขลา/กระไร//

รู้ด้วย/ปัญญา//

พิสูจน์/ว่าแก้ว//

อยู่ใน/รงกา//

ขึ้นต้น/พฤกษา//

ก็ได้/แก้วพลัน//

เพราะแก้ว/ส่องแสง//

ฉายใน/น้ำนั้น//

รู้หลัก/สำคัญ//

มีค่า/มาถวาย//

(ทศชาติคำกาพย์ ระบุปะนิย นาครทรรพ)

ทศชาติคำกาพย์ตอนนี้ เปรียบเทียบสติปัญญา เรื่องแก้วในรงกา ของบัณฑิตเก่า ๔ คนกับมโหสถ ซึ่งทำวิเทหราชมีพระประสงค์จะรับมาเป็นบัณฑิตคนที่ ๕ แห่งเมืองมิตลา เป็นการเล่าเรื่องบรรยาย เรื่องซึ่งก็อ่านเช่นเดียวกับการบรรยายทั่วไป เน้นความแจ่มใสชัดเจนที่ คำว่า “มโหสถ” และอ่านรวบเสียงคำ “มโหสถ” ในบทสุดท้ายให้ได้ ๑ จังหวะ

ส่วนบทที่ ๓ วรรคองสุดท้าย “มโหสถไชรั” ไม่ต้องรวบเสียง แต่ทอดเสียง “โห” และ “ไชรั” ให้ได้ ๒ จังหวะ

กาพย์ชนิดอื่นไม่ได้นำมาแสดงไว้ เพราะลีลา จังหวะการเปล่ง

เสียงคำให้ได้รับสภาพ รสคำ รสความ อย่างมีศิลปะ ล้วนใช้วิธีฝึกเช่นเดียวกัน

นอกจากการอ่านทำนองเสนาะแล้ว กาพย์ชนิดต่างๆ ยังมีผู้นำไปใส่เสียงเสนาะในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ

กาพย์ยานีนำไปใส่เสียงเสนาะในลักษณะดังนี้

- สวดทั้งสวดสรภัญญะ และสวดไอ้เอ๋
- เท่เรือ ทั้งเท่เรือหลวงและเท่เรือเล่น
- ขับ ในลักษณะขับร้อง เช่น เพลงเหมือนไม่เคย ซึ่งเนื้อร้อง

ขึ้นต้นว่า “เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง นกบินเฉียดไปทั้งหมด”

- กล่อม เช่น กล่อมพระบรรทม กล่อมเด็ก กล่อมช้าง
- พากย์ ทั้งพากย์รด พากย์เมือง พากย์บรรยาย และพากย์ชมดง ซึ่งมีตะโพน ฉิ่ง และกรับ เป็นเครื่องประกอบจังหวะ ตลอดจนพากย์ไอ้ ซึ่งรับด้วยปี่พาทย์

- ว่า เช่น เพลงเหย่ย (ซึ่งเป็นกลอนหัวเดียว ในลักษณะของกาพย์ยานี ๑ บาท) ที่ใช้เป็นเพลงโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว

- แהל่ ใส่ได้ทุกทำนอง

กาพย์ฉมัง ใส่เสียงเสนาะได้ในลักษณะเดียวกับกาพย์ยานี ยกเว้นเรื่องของการ “ว่า”

กาพย์สุรางคนางค์ ใส่เสียงเสนาะได้ในลักษณะเดียวกับกาพย์ฉมัง ยกเว้นเรื่อง การพากย์

กาพย์ทั้งสามชนิดนี้ นอกจากจะขับร้องในลักษณะของเพลงไทยสากลเพลงแหล่แล้ว ยังสามารถขับร้องโดยใส่ทำนองเพลงไทยได้อย่างหลากหลายอาทิ เพลงเวสสุกรรม ล่องเรือพระนคร เขมรกำปอลาวลำปาง ลาวล่องน่าน พม่าเขว ฝรั่งรำเท้า ฯลฯ

บทที่ ๕

โคลงไพเราะเสนาะสาร

วรรณคดีหรือกวีนิพนธ์แสดงถึงภูมิปัญญาอันสุขุมลุ่มลึกของบรรพบุรุษไทย ในการนำภาษามาร้อยเรียงและปรุงแต่งให้ไพเราะงดงามเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ฯลฯ ตามลักษณะที่นิยมกันในแต่ละยุค ทั้งนี้ กวีผู้ประพันธ์มุ่งให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์และซาบซึ้งในสุนทรีภาพ นอกจากนี้วรรณคดียังสะท้อนสังคมถ่ายทอดศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทย ทั้งยังเป็นสื่อ นำความรู้สึกรักคิดของผู้ประพันธ์ไปสู่ผู้อ่านด้วยวรรณศิลป์

โคลงเป็นศิลปะการร้อยกรองที่มีลีลาและลักษณะเฉพาะตัวโดดเด่น เป็นคำประพันธ์เพียงชนิดเดียวที่บังคับคำเอก คำโท ทั้งนี้ ยกเว้นโคลงโบราณชื่อ มณฑกคติ ซึ่งบังคับเพียงคำโท และโคลงที่แต่งตามแบบคัมภีร์กาพย์ของบาลี ซึ่งมีได้บังคับทั้งคำเอกและคำโท

หากผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำ เนื้อหาของโคลง และวิธีอ่านจะทำให้อ่านโคลงได้รสชาติและเกิดอารมณ์สะเทือนใจ แต่ถ้าอ่าน “ไม่เป็น” ย่อมทำให้โคลงนั้น “เสียรส” ดังพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ที่ว่า

อักษรเรียบร้อยด้อย	คำเพราะ
ผู้รู้่านสารเสนาะ	เรื่อยหรี
บรูอ่านไม่เหมาะ	ตรงเทิ่ง ไปนา
ทำให้โคลงทั้งนี้	ชั่วช้าเสียไป ฯ

อักษรสรรค์สร้างข้าง	ชูปจาน
โคลงก็เพราะเสนาะสาร	แต่งไว้
ผู้รู้่านกลอนการ	พาขึ้น ใจนา
ผู้บ่รู้่านให้	ขัดข้องเสียโคลง ฯ

ความหมายของถ้อยคำที่ใช้ในโคลง สามารถศึกษาได้จากหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ และ พ.ศ. ๒๕๒๕ ตลอดจนหนังสือรวมศัพท์ต่าง ๆ เพราะธรรมเนียมนิยมในการแต่งโคลงส่วนหนึ่ง คือ นิยมใช้คำศัพท์และคำโบราณ ส่วนเนื้อหาของโคลงนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการถอดความของแต่ละคน ซึ่งในที่นี้จะละไว้ จะขอกล่าวถึงเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิธีอ่านเท่านั้น

การอ่านโคลง จะอ่านทำนองธรรมดาหรือจะอ่านทำนองเสนาะก็ได้

การอ่านโคลงทำนองธรรมดา คือ การอ่านออกเสียงเหมือนร้อยแก้ว แต่มีการแบ่งช่วงเสียงให้เป็นจังหวะตามข้อบังคับของโคลงชนิดนั้น ตลอดจนใช้เสียงหนักเบาตามความหมายของคำและอารมณ์ที่ปรากฏในโคลง ส่วนการอ่านทำนองเสนาะคือการอ่านตามจังหวะและทำนองสูงต่ำตามที่โบราณจารย์กำหนดไว้

การอ่านถือเป็นศิลปะ โดยเฉพาะการอ่านทำนองเสนาะ ไม่มีผู้ใดยืนยันว่าอ่านอย่างไรไพเราะที่สุด ได้วรรรรสที่สุด ความน่าฟังและความเสนาะในการอ่านโคลง ขึ้นอยู่กับความนิยมตามแนวทางที่คนส่วนใหญ่เห็นชอบ จึงขอเสนอแนวทางในการฝึกฝนการอ่านโคลงให้เสนาะและได้วรรรรส ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการอ่านโคลงให้เสนาะและได้วรรรรส

๑. มั่นใจจังหวะและทำนอง

๒. อ่านถูกต้องตามฉันทลักษณ์
๓. ตระหนักในเรื่องเสียง
๔. ถูกสำเนียงและอารมณ์
๕. ทอดเลียงเหมาะสมตอนจบ

๑. มั่นใจในจังหวะและทำนอง

จังหวะ คือ ระยะเวลาที่กำหนดไว้เป็นตอนๆ

จังหวะหลักของโคลง จะตกตรงคำท้ายวรรคและท้ายบท ซึ่งมักเป็นคำส่งหรือรับสัมผัส

จังหวะเสริมของโคลง คือจังหวะภายในวรรค ซึ่งนอกจากจะเพิ่มความไพเราะแล้ว ยังให้ประโยชน์ในการผ่อนลมหายใจด้วย

วรรคที่มี ๕ คำ จะแบ่งจังหวะเป็น ๓ และ ๒ หรือ ๒ และ ๓ หรืออื่นๆ ให้พิจารณาจากความหมายของคำเป็นหลัก และหากมีคำรับสัมผัสอยู่ในวรรค จังหวะต้องตกตรงคำรับสัมผัสเสมอ

วรรคที่มี ๔ คำ จะแบ่งจังหวะเป็น ๒ และ ๒

วรรคที่มี ๒ คำ ไม่ต้องแบ่งจังหวะ

อนึ่ง โคลงระบุจำนวนคำ มิได้ระบุจำนวนพยางค์ หากมีจำนวนพยางค์มากกว่าจำนวนคำต้องพิจารณารวพยางค์ให้จังหวะไปตกตรงพยางค์ท้ายของคำที่ต้องการ โดยอ่านรวบคำให้เร็วและเบาอย่างอ่านอักษรนำ

ทำนอง คือระเบียบเสียงสูงต่ำซึ่งมีจังหวะตามแบบอย่าง

ทำนองของโคลงสองและโคลงสาม เหมือนกันคืออ่านด้วยเสียงระดับเดียวกันทั้งบทแต่บางคำจะขึ้นลงสูงต่ำตามเสียงของวรรณยุกต์

ความนิยมในการอ่านโคลงสองคือ อ่านให้เสียงต่อเนื่องกันจนจบบท

ทำนองของโคลงสี่ คือ อ่านด้วยเสียงระดับเดียวกันทั้งบทแต่

บางคำจะขึ้นลงสูงต่ำตามเสียงของวรรณยุกต์ ยกเว้นวรรคแรกของ
บาทที่ ๓ จะอ่านเสียงสูงกว่าทวรรค ๑ บันไดเสียง

ความมั่นใจ จะเกิดขึ้นเมื่อมีความพร้อมทั้งด้านความรู้และ
ประสบการณ์ จึงขอเสนอ “บทตัวอย่าง” ไว้เป็นแนวเทียบจังหวะและ
ทำนองของโคลงแต่ละชนิด โดยใช้เครื่องหมาย / แบ่งจังหวะ

อนึ่ง โคลงสุภาพและโคลงฉันท์ จังหวะและทำนองจะเหมือนกัน
เพียงแต่โคลงฉันท์นั้นบาทสุดท้ายวรรคหลังมี ๒ คำ และย้ายคำโทใน
วรรคหลังไปไว้ที่วรรคหน้า ดังนั้นวรรคหลังของโคลงฉันท์จึงไม่ต้องแบ่ง
จังหวะ ดังนี้

บาทสุดท้ายของโคลงสุภาพ ๐๐/๐๐๊ ๐๊/๐๐

บาทสุดท้ายของโคลงฉันท์ ๐๐/ ๐๊๊ ๐๊

ฉะนั้น การอ่านวรรคท้ายจึงไม่ต้องแบ่งจังหวะ (ยกเว้นโคลงสี่
ฉันท์ที่มีชื่อ “มหา” นำหน้า เช่น มหาวิวิธมาลี มหาบาทกฤษณ มหา
วิษณุมาลี มหาจิตตรดา มหาสินธุมาลี ซึ่งบาทสุดท้ายเหมือนโคลงสี่
สุภาพ วรรคสุดท้ายจึงต้องแบ่งจังหวะ เป็น ๒ และ ๒) ทั้งการวางรูป
โคลงสองและโคลงสามในการพิมพ์แต่ละแห่งอาจแตกต่างกันบ้างดัง
ได้แสดงไว้ จึงมีต้องกังวลเรื่องนี้

บทตัวอย่าง

โคลงสองสุภาพ

โคลงสอง/เป็นอย่างนี้/

แสดงแก่/กฤษณตรี/

เช่นให้/เห็นเลง/ แบบนา

(โคลงโบราณ)

รอยรูปอินทร์/หยาดฟ้า
แหล่งให้/คนชม/

มาओंองค์/ในหล้า/
แลฤ

(ลิลิตพระลอ)

ลักษณวดี/กรมทรวงสร้อย/
เนตรน้ำ/นองนูน

ทุกข์แทบ/เลือดตาย้อย/

(ลิลิตพระลอ)

โคลงสองต้น

บ้านนอก/แรงเล็กน้อย/
บางระจัน/จ้อยจ้อย

จิตหาญ

(คำประพันธ์บางเรื่อง พระยาอุปกิตศิลปสาร)

โคลงสามสุภาพ

โคลงสาม/แปลกลโคลงสอง/
ตามทำนอง/ที่แท้/
วรรคหนึ่ง/พึงเติมแล้/

เล่ห์นี้/จยล/ เยี่ยงเทอญ
(โคลงโบราณ)

ไปแจ้งการ/แห่งเล่ห์
ต่างเร่งติด/เร่งต้อย/

เทห์กลไทย/ไข่น้อย/
เร่งเต้า/ตื่นตาม/ มานา
(ลิลิตตะเลงพ่าย)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

สองนาย/เกลี้ยงกล่าวทูล/
ใครจะเอื้อม/ติได้/

ว่านเรสุร/ท่านไท้/
เท่าเฝ้า/ฤาณี/ พระเอย
(ลิลิตพระลอ)

โคลงสามตัน

ชนไปเลี้ยง/มารดา
เราทราบมา/กระนี้
ใคร่ทรัพย์/ทรัพย์ลี้ล้น/

ขัดสน

(คำประพันธ์บางเรื่อง พระยาอุปกิตศิลปสาร)

โคลงสี่สุภาพ

เสียงลือ/เสียงเล่าอ้าง/
เสียงย่อม/ยอยศใคร/
สองเขือ/พี่หลับไหล/
สองพี่/คิดเองอ้า/

อันใด/ พี่เอย/
ทั่วหล้า/
ลืมนั้น/ ฤพี่/
อย่าได้/ถามเมื่อ

(ลิลิตพระลอ)

จากมา/มาลิวล้า/
บางยี่เรือ/ราพกลาง/
เรือแจว/ช่วยพานาง/
บางบ่รับ/คำคล้อง/

ลำบาง/
พี่พร้อม/
เมี่ยงมาน/ มานา/
คล่าวน้ำ/ตาคลอ

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

อจिरประภา/อากาศก้อง/
ฉายพระโกศ/เศวตฉัตร/
อึดใจ/ไปเว้นอัส
ช่วงโชติ/โรจนล้ำ/

ก่องจรัส/
เข็ดก้า/
นีส่อง/
เลิศพัน/คนทำ

(สามกรุง นมส.)

โคลงสี่ด้น

อยุธยา/ยศยิ่งฟ้า/	ลงดิน/ แลฤา/
อำนาจ/บุญเพรงพระ/	ก่อเกื้อ/
เจดีย์/ล่ออินทร์/	ปราสาท/
ในทาบทอง/แล้วเนื้อ/	นอกโลม

(กำสรวลศรีปราชญ์ ศรีปราชญ์)

โปรดสังเกตคำที่ใช้พยางค์เกินเมื่ออ่านรวบคำแล้ว ต้องอ่านให้ถูกจังหวะและเมื่อเข้าใจเรื่องการแบ่งคำเพื่อให้ลงจังหวะแล้ว ขอเสนอแนะให้อ่านไปพร้อมกับการเคาะจังหวะตลอดจนหาโคลงจากหนังสืออื่นๆ มาฝึกแบ่งคำและฝึกอ่านให้ถูกจังหวะ ถูกทำนอง จนแตกฉาน ซึ่งในที่สุดจะสามารถยึดจังหวะและลักจังหวะได้โดยอัตโนมัติ

หากศึกษาเรื่องจังหวะและทำนองจากแถบบันทึกภาพรายการเล่นละครวรรณศิลป์หรือแถบบันทึกเสียงต่างๆ แล้วยังไม่กระจ่างควรปรึกษาผู้รู้โดยเฉพาะ

๒. อ่านถูกต้องตามฉันทลักษณ์

การอ่านให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ คือการอ่านให้ถูกต้องตามข้อบังคับที่ว่าด้วยลักษณะของคำประพันธ์ประเภทโคลง ในที่นี้หมายถึง

- ก. อ่านให้ถูกต้องตามข้อบังคับของคำเอกและคำโท
- ข. อ่านให้ถูกต้องตามลักษณะของการใช้คำยัติภังค์
- ค. อ่านให้ถูกต้องตามลักษณะของโคลงกระทู้

- ก. อ่านให้ถูกต้องตามข้อบังคับของคำเอกและคำโท

เมื่อจะอ่านโคลงชนิดใดก็ตาม ขอให้พยายามนึกถึงตำแหน่ง
ของคำเอกและคำโทให้ได้ (ซึ่งบางครั้งใช้คำเอกโทษ^๑ และโทโทษ^๒ แทน)
แล้วตรวจสอบว่าคำในตำแหน่งนั้นจะอ่านอย่างไรจึงจะถูกฉันทลักษณ์
เพราะคำเอกสามารถใช้คำตายแทนได้

ตำแหน่งของคำเอกและคำโทในโคลงชนิดต่างๆ

โคลงสอง บังคับคำเอก ๓ คำ คำโท ๓ คำ ในตำแหน่งดังนี้

โคลงสองสุภาพ

○○○○○
○ ○ ○ ○ ○ (○○)

โคลงสองเป็นอย่างนี้

แสดงแก่กุลบุตร

เช่นให้เห็นเลง แบบนา

(โคลงโบราณ)

โคลงสองตัน

○○○○○
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

เอกโทสามเช่นนั้น

บาทที่สุดต้องสั้น

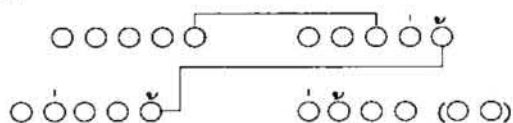
ใส่ใจ

(กาญจนา รอดเชื้อ)

๑ เอกโทษ คือ คำที่เขียนโดยใช้รูปวรรณยุกต์เอกแทนคำปกติที่เขียนโดยใช้รูปวรรณยุกต์โท เช่น ทำ แทน ถ้ำ

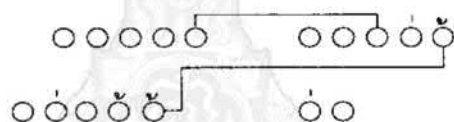
๒ โทโทษ คือ คำที่เขียนโดยใช้รูปวรรณยุกต์โทแทนคำปกติที่เขียนโดยใช้รูปวรรณยุกต์เอก เช่น ถ้วย แทน ช่วย

โคลงสาม บังคับคำเอก ๓ คำ คำโท ๓ คำ ในตำแหน่ง ดังนี้
โคลงสามสุภาพ

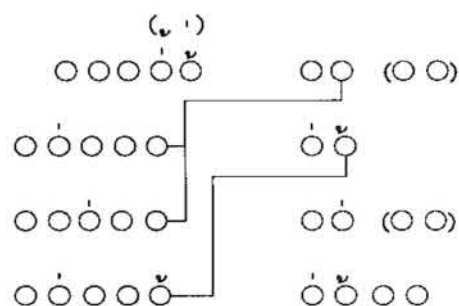
โคลงสามแปลกโคลงสอง ตามทำนองที่แท้
วรรคหนึ่งพึงเต็มแล เล่ห์นึ่งจยล เยี่ยงเทอญ
(โคลงโบราณ)

โคลงสามตัน

โคลงสามเอกโทสาม หากเต็มนามว่าตัน
บาทที่สุดต้องสั้น ใส่ใจ
(กาญจนา รอดเชื้อ)

โคลงสี่ บังคับคำเอก ๗ คำ คำโท ๔ คำ ในตำแหน่งดังนี้
โคลงสี่สุภาพ

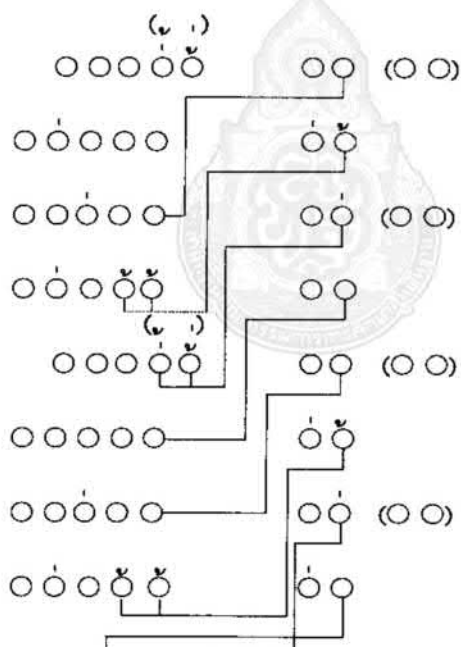
เสียงลือเสียงเล่าอ้าง
เสียงย่อมยอศใคร
สองเขือพี่หลับไหล
สองพี่คิดเองอ้า

อันใด พี่เอย
ท้าวหล้า
ลืมนั่น ฤาพี่
อย่าได้ถามเมื่อ

(ลิลิตพระลอ)

หมายเหตุ โคลงสี่เข้าลิลิต เช่นลิลิตพระลอ เดิมสร้อยไว้บาทที่ ๔ ได้

โคลงสี่ต้นบาททญษร

→ ส่งสัมผัสไปคำเอกบาทที่ ๑ ของบทต่อไป
→ ส่งสัมผัสไปคำสุดท้ายวรรคแรกบาทที่ ๒ ของบทต่อไป

พรายพรายพระธาตุเจ้า
ไตรโลกเลงคือโคม
พิหารบยง^๒บรรพ
ทุกแห่งห้องพระเจ้า

จยริ^๑จันทร แจ่มแฮ
คำเข้า
รจเรข เรืองแฮ
น่ง^๓นี้อง

ศาลาอเนกสร้าง
ธรรมาส^๔งูใจเมือง
พิหารย้อมฉลักเจลา
พระมาศเหลื่อมเหลื่อม^๕หล้า

แสนเสา โสตแฮ
สู่ฟ้า
ฉลุกแผ่น ไชรนา
หล่อแสง

(กำสรวลศรีปราชญ์ ศรีปราชญ์)

อนึ่งโคลงสี่ด้นชนิดอื่นๆ คำเอกและคำโทก็อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน ยกเว้นโคลงสี่ด้นที่มีชื่อ “มหา” อยู่ข้างหน้า เช่น มหาวิจิรมาลี มหาบาทกฤษร มหาวิชขุมาลี มหาจิตรลดา มหาสินธุมาลี มหานันทายี บาทสุดท้ายจะเหมือนโคลงสี่สุภาพ ตำแหน่งคำเอกคำโทจึงเหมือนโคลงสี่สุภาพ

คำโท ๔ ตำแหน่งที่กล่าวมามากไม่มีปัญหาในการอ่าน เพราะสังเกตเห็นวรรณยุกต์โทได้ชัดเจน ส่วนคำเอก ๗ ตำแหน่ง ซึ่งใช้คำตายแทนได้อาจทำให้อ่านผิดฉันทลักษณ์ จึงขอให้สังเกตโคลง ๒ บทต่อไปนี้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ

บทที่ ๑

สยามรัฐพัฒน์แผ่นดิน	สองครา	นี้แล
หนึ่งเขตนเรศรา	ชนะ	นี้

๑ อ่านว่า เจียน ๒ อ่านว่า ระ-เมียง ๓ อ่านว่า นัง

๔ อ่านว่า ท่า-มาศ ๕ คำโทโทษ เขียนแทนคำว่าเลื่อม

กับทั้งเทพมหา
สิทธิสุสิทธิไชยชัย

นคร เรานอ
เข็ดอย่างปางสอง

(โคลงภาพพระราชนิพนธ์ คมหลวงพิชิตปรีชากร)

บทที่ ๒

กรุงเทพมหานครนี้ นามรบิล
เอาเลียดกรุงธนฯ ทา ทาบสร้าง
แผ่นดินต่อแผ่นดิน ผ่านอดีต
เลียดท่วมนองท้องช้าง ชุ่มเมือง

(นาฏกรรมบนลานกว้าง คมทวน คันธนู)

คำว่า “นคร” ในบทแรกบาทที่ ๓ และในบทที่ ๒ บาทที่ ๑
ล้วนอยู่ในตำแหน่งคำเอก หากอ่านว่า “นะ-คอน” คืออ่านผิด
ฉันทลักษณ์ จึงต้องอ่านว่า “นะ-คะ-ระ” ทั้งคู่

ในบทแรกเน้นเสียงที่ “นะ และ ระ” ส่วน “คะ” ให้รวบเสียง
ส่วนในบทที่ ๒ ให้รวบเสียง “นะ-คะ” ไปเน้นเสียงที่ “ระ”

ข. อ่านให้ถูกต้องตามข้อบังคับของการใช้คำยัติภังค์

คำยัติภังค์ คือคำเดียวกันแต่เขียนแยกกันไว้คนละวรรค

ในวรรณคดีมีโคลงหลายบทที่ใช้คำยัติภังค์ ทั้งที่ปรากฏและไม่
ปรากฏเครื่องหมาย - ฉะนั้นผู้อ่านโคลงจึงต้องพิจารณาคำที่ใช้ใน
โคลงให้เข้าใจ หากพบคำเดียวกันเขียนแยกวรรคกันเมื่อใด จะต้อง
อ่านคำที่แยกนั้นให้ผู้ฟังทราบว่าเป็นคำใดแน่ เช่นบาทที่ ๒ และ
บาทที่ ๓ ของโคลงบทที่ ๑ ที่ว่า

บาทที่ ๒ หนึ่งเขตนเรศรา ชะนี
บาทที่ ๓ กับทั้งเทพมหา นคร เรานอ

บาทที่ ๒ ท้ายคำว่า “รา” ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ลงจังหวะพอดี แต่มีคำว่า “ชะ” อยู่วรรคหลัง วิธีอ่านจึงทอดจังหวะคำว่า “รา” ได้น้อยที่สุด เพราะต้องรีบอ่านคำว่า “ชะ” เพื่อให้ทราบวาคำนี้นี้ คือ “ราชะ”

บาทที่ ๓ ท้ายคำว่า “มหา” ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ลงจังหวะพอดี แต่มีคำว่า “นคร” อยู่วรรคหลัง วิธีอ่านจึงทอดจังหวะคำว่า “มหา” ได้น้อยที่สุด เพราะต้องรีบอ่านคำว่า “นคร” ให้ทราบวาคำนี้นี้คือ “มหานคร” แม้จะออกเสียงว่า “มะ-หา-นะ-คะ-ระ” ก็ตาม

ตัวอย่าง

ลำพุดูหึ่งห้อย	พรอยพราย
เหมือนเม็ดเพชรรัตน์ราย	รอบก้อย
วับวับวับนตรสาย-	สวาทสบ เนตรเอย
วับเช่นเห็นหึ่งห้อย	หับหม่าน นานเห็น
	(โคลงนิราศสุพรรณ สุนทรภู่)

บาทที่ ๓ มีคำยัติภังค์ถึง ๒ คำ คือคำว่า “สายสวาท” และ “สบเนตร” ดังนั้นจังหวะที่ตกหลังคำว่า “สาย” และคำว่า “สบ” จึงทอดเสียงได้น้อยที่สุด เพราะต้องรีบอ่านคำถัดไป ให้ผู้ฟังทราบวาคำนี้นี้คืออะไร

ค. อ่านให้ถูกต้องตามลักษณะของโคลงกระทู้

กระทู้ คือ หัวข้อหรือข้อความที่ตั้งเป็นเค้าเงื่อนนำหน้าให้อธิบายหรือขยายความ

โคลงกระทู้ คือโคลงที่ต้องแต่งตามกระทู้ที่กำหนด

๑ คำโทโทษ เขียนแทนคำว่า ม่าน

คำกระทู้ที่วางแยกไว้ต้นบาททุกบาท เพื่อให้แต่งขยายความจริง
เป็นคำสำคัญ ผู้อ่านต้องอ่านคำกระทู้นั้นก่อน แล้วจึงอ่านหมดทั้ง
โคลงอีกครั้ง

ถ้าคำกระทู้อยู่ต้นบาท บาทละ ๑ คำ เรียกว่า กระทู้ ๑

ถ้าคำกระทู้อยู่ต้นบาท บาทละ ๒ คำ เรียกว่า กระทู้ ๒

ถ้าคำกระทู้อยู่ต้นบาท บาทละ ๓ คำ เรียกว่า กระทู้ ๓

ถ้าคำกระทู้อยู่ต้นบาท บาทละ ๔ คำ เรียกว่า กระทู้ ๔

ถ้าคำกระทู้เขียนแยกเป็นคำๆ ไว้ในวรรคหน้า วรรคละ ๕ คำ
ทั้ง ๔ บาท เรียกว่า กระทู้ ๒๐

หากกระทู้ของแต่ละบาทเป็นคำ หรือเป็นความเดียวกันทั้ง ๔
บาท เรียกว่า กระทู้ซ้ำคำ ส่วนจะเป็นกระทู้ ๑ ซ้ำคำว่าอะไร หรือ
กระทู้ ๒ ซ้ำคำว่า อะไร หรืออื่นๆ ล้วนเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่ต้อง
อ่านให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์

การเขียนโคลงกระทู้ นอกจากจะแยกคำกระทู้ออกจากคำ
อธิบายความแล้ว บาทแรกก็ไม่ต้องย่อหน้า

ตัวอย่าง โคลงกระทู้ ๑ “โก วา ปา เปิด”

โก มลเดียรดาษพื้น

สินธุ

วา ลูกกระดืบดู

ดั่งแก้ว

ปา รังระบัดปู

บุยุมน์ เปรียบฤา

เปิด จอกกระจับแผ้ว

ผ่องน้ำเห็นปลา

(โคลงแต่งถวายสมเด็จพระนารายณ์ ศรีปราชญ์)

คำกระทู้ คือ “โก วา ปา เปิด” เป็น กระทู้ ๑ ฉะนั้นก่อนอ่าน
ทำนองเสนาะทั้งโคลง จึงต้องอ่านกระทู้ด้วยเสียงธรรมดาก่อนว่า
“โคลงกระทู้ โก วา ปา เปิด”

ตัวอย่าง โคลงกระทู้ ๑ ซ้ำคำว่า “หอม”

หอม กลิ่นดอกไม้	นับถือ
หอม แต่ตามลมฤ	กลับย้อน
หอม แห่งกลิ่นกล่าวคือ	ศีลสัตย์ นีนา
หอม สุดหอมสะท้อน	ทั่วใกล้ไกลถึง

(โคลงโลกนิติ กรมพระยาเดชาดิศร)

คำกระทู้คือ “หอม หอม หอม หอม” ซึ่งเป็นกระทู้ ๑ ซ้ำคำว่า หอม จะนั้ก่อนอ่านทำนองเสนาะทั้งโคลง จึงต้องอ่านกระทู้ด้วยเสียงธรรมดาก่อนว่า “โคลงกระทู้ ๑ ซ้ำคำว่า หอม” หรือจะอ่านเช่นเดิมว่าโคลงกระทู้ ๑ หอม หอม หอม หอม ก็ไม่ผิด

ตัวอย่าง โคลงกระทู้ ๒ “เพื่อนกิน ทาง่าย เพื่อนตาย หายาก”

เพื่อนกิน ล้นทรัพย์แล้ว	แพงหนี
ทาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี-	วาอาตม์
หายาก ฝากผีไว้	ยากแท้จักหา

(โคลงโลกนิติ กรมพระยาเดชาดิศร)

คำกระทู้คือ “เพื่อนกิน ทาง่าย เพื่อนตาย หายาก” ซึ่งเป็นกระทู้ ๒ คำ จะนั้ก่อนอ่านทำนองเสนาะทั้งโคลง จึงต้องอ่านกระทู้ด้วยเสียงธรรมดาก่อนว่า “โคลงกระทู้ ๒ เพื่อนกิน ทาง่าย เพื่อนตาย หายาก”

อนึ่ง กระทู้ของแต่ละบาทอาจมีจำนวนคำไม่เท่ากัน ตามแต่ผู้แต่งจะประดิษฐ์ขึ้น ก็จำเป็นต้องอ่านคำกระทู้ก่อน แต่ไม่ต้องระบุว่าเป็นกระทู้ ๑ หรือกระทู้ ๒ หรือกระทู้อื่นๆ ดังนี้

ตัวอย่าง โคลงกระทู้ที่ประดิษฐ์ขึ้นให้มีจำนวนคำกระทู้ของแต่ละบทไม่เท่ากัน

พระ ภูมิพลผ่านฟ้า	ฟูเมือง
ยิ่ง โลกทัศน์รองเรือง	รอบรู้
ล้ำ ราชกิจเนาเนือง	นับอเนก อนันต์นา
บิตุรงค์ ราชผู้	พรั่งพร้อมพฤทธิธรรม
ขอ น้าไตรรัตน์อ้าง	อวยพระพร
ทรง พระเกษมนิรันดร	เด่นด้าว
พระ เกียรติเกริกกำจร	จรัสแจ่ม หล้าแฮ
เจริญ จตุรพิธพรอะคร้าว	คู่แคว้นขวัญไทย
(กาญจนา รอดเชื้อ)	

คำกระทู้ คือ “พระ ยิ่ง ล้ำ บิตุรงค์ ขอ ทรง พระ เจริญ” ซึ่งแต่ละบาทจำนวนคำที่เป็นกระทู้ไม่เท่ากัน ฉะนั้นก่อนอ่านทำนองเสนาะทั้งโคลง จึงต้องอ่านกระทู้ด้วยเสียงธรรมดาว่า “โคลงกระทู้ พระ ยิ่ง ล้ำ บิตุรงค์ ขอ ทรง พระ เจริญ” ดังนี้ เป็นต้น

๓. ต้องตระหนักในเรื่องเสียง

เสียงในที่นี้คือน้ำเสียงของผู้อ่านและเสียงของคำที่เปล่งออกมา เพื่อให้ได้รสคำซึ่งจะส่งผลไปถึงการได้รสความ

ประการแรกคือน้ำเสียงของผู้อ่าน ซึ่งอ่านได้อย่างมีศิลปะ

ผู้อ่านบางคนเสียงสูง บางคนเสียงต่ำ บางคนอ่านคำที่ต้องยกระดับเสียงให้สูงถึงที่สุดไม่ได้ ฉะนั้นต้องตระหนักในเสียงของตนเองว่ามีพลังเพียงใด อ่านยกระดับเสียงได้เพียงไหน ถ้าอ่านเสียงสูงเช่นเสียงจัตวาจะอ่านได้เต็มเสียงหรือไม่ ถ้าทำได้ไม่ดี ควรหาวิธีเสียง เช่น การหลบเสียงจึงจะเหมาะสม

ความไพเราะของโคลงอยู่ที่เสียง โดยเฉพาะเสียงท้ายบาทต่าง ๆ บางบาทขึ้นสูง บางบาทลงต่ำต้องควบคุมเสียงให้ได้ มิฉะนั้นอาจอ่านผิดทำนอง จึงต้องรู้จักหลบเสียง ให้เข้ามาอยู่ในขอบเขตของเสียงตนเองและต้องอ่านให้ตรงกับระดับเสียงของคำ เช่น คำโทเสียงโท ก็ต้องอ่านให้ถึงระดับของเสียงโท หากเป็นคำโทเสียงตรี ก็ต้องอ่านให้ถึงระดับของเสียงตรี

ประการต่อมาคือเสียงของคำ ควรสังเกตคำที่กวีใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ก. เสียงของคำส่งและรับสัมผัส

ยุงยางเปลาเปลาเปลา	เขี้ยวฆ่า
เรียมร่มลมขวยล่า	ล่าล่า
ใบก้านก่านกานอ้า	พรเพริศ
คลุมคลุ่มคลุ้มงำง้า	จำชื่อฤๅเสีย

(โคลงอักษรสามหมู่ พระศรีมโหสถ)

ในบาทที่ ๑ ส่งสัมผัสด้วยคำว่า “ฆ่า” และบาทที่ ๔ ส่งบทด้วยคำว่า “เสีย” ซึ่งเป็นเสียงจัตวา จึงต้องผวนเสียงให้สูงขึ้นเป็น “ฆ่า...อี” “เสีย..ฮือ..ฮือ” จนถึง ระดับของเสียงจัตวา

ส่วนท้ายบาทที่ ๒ ส่งสัมผัสด้วยคำว่า “ล่า” และรับสัมผัสท้ายวรรคแรกของบาทที่ ๔ ด้วยคำว่า “ง้า” ซึ่งเป็นเสียงตรี จึงต้องส่งท้ายเสียงของทั้งสองคำให้หายขึ้นไปในระดับของเสียงตรีดังนี้เป็นต้น

ข. เสียงของคำที่เลียนแบบธรรมชาติ

แซ่เสียงเวียงราชก้อง	กังสดาล
เห่งหงั้ระฆังฆาน	แข่งฆ้อง

ลัษณ์แดรแซ่เสียงประสาน
ยามดึกครึกครื้นก้อง

ลัษณ์คิต ดิดเอย
ปี่แก้วแจ้วเสียง

หรือ

ตะวันเย็นเห็นพยัคฆ์ด้อม
ให้ขับกลับโฮกคน
ขึ้นตลิ่งวังคำรน
ทึงคู่ผู้เมียโขร้าง^๑

ตีมชล
เคียวไจ้ง
เราะไล่ ไกล้แฮ
คร่างร้องก้องกระหิม
(โคลงนิราศสุพรรณ สุนทรภู่)

การเข้าใจวิญญาณของคำที่กวีใช้ ก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งจะทำให้ใช้เสียงได้อย่างมีคุณภาพ เช่น คำเลียนเสียงธรรมชาติ ก็ควรอ่านให้เหมือนเสียงที่เลียนแบบมากที่สุด ดังตัวอย่างจากโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ ในคำว่า “เห่งหังง” ในบทแรก และคำว่า “โฮก” ในบทหลัง หรือคำว่า “โคร่งคร่าง” ซึ่งเป็นคำคู่ แม้จะไม่ใช่คำเลียนเสียงธรรมชาติ แต่การอ่านเน้นคำว่า “โขร้าง” “คร่าง” ให้หนักแน่นและต่อเนื่อง ย่อมทำให้ผู้ฟังเกิดภาพและอารมณ์คล้ายตามได้

ค. เสียงของคำที่ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก

จัญไรเช่นฆ่าแล้ว
ยุติธรรมพลันสลาย
กฎหมายหมดความหมาย
ศีลตกตะกอนตื้อ

หลบหาย
แหลกอื้อ
นอนหมอบ
อยู่ใต้ตีนโจร
(สำนึกขบถ คมทวน คันธนู)

๑ คำไทโทษ เขียนแทนคำว่า โคร่ง ในคำว่า โคร่งคร่าง ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์ แปลว่าใหญ่โต เรอระ

บางครั้งก็วินาคำที่คาดไม่ถึงมาร้อยกรอง ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์และความรู้สึกตามได้อย่างน่าอัศจรรย์ คำเหล่านี้ควรคำนึงถึงเสียงของคำในขณะที่อ่าน เพื่อบันทึกให้ผู้ฟังคล้อยตาม ดังตัวอย่างคำว่า “จัญไร” หรือวรรคสุดท้าย “อยู่ใต้ตีนใจ” ให้อารมณ์ดุดัน ก็ควรกระแทกเสียง ส่วนคำว่า “สลาย” เป็นคำที่แสดงความเศร้าโศกก็ควรเครือเสียงหรือครวญเสียงให้เหมาะสม

ง. เสียงของคำที่ก่อให้เกิดภาพ

ไอศรีเสาวลักษณ์ล้ำ	แลโลม โลกเอ๋ย
แม้ว่ามีกิ่งโพยม	ยื่นหล้า
แขวนขวัญนุชอุณ	แมกเมข ไว้ม่
กิดบ่มีกิ่งฟ้า	ผากน้องนางเดียว

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์เบตร์)

กวีมักเลือกใช้คำที่ทำให้เกิดภาพชัดเจน คำที่ทำให้คล้อยตามง่าย คำที่ให้ความหมายกินใจ คำที่ให้เสียงเสนาะ คำที่กล่าวเกินจริง คำที่แสดงความคิดกว้างไกล คำโวหารที่ลึกซึ้งต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความสามารถพิเศษในการร้อยกรองคำโคลงได้ชัดเจนล้ำลึก กระทบบใจผู้อ่าน เราต้องพิจารณาเป็นพิเศษ และเปล่งเสียงให้เสนาะในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตัวอย่างเช่น โคลงที่แสดงความคิดผืนอย่างล้ำลึกก้าวไกลของนายนรินทร์เบตร์ ที่กล่าวถึงกิ่งฟ้า และจะนำสตรีที่ตนรักไปผากไว้บนกิ่งฟ้านั้น คำว่า “แขวน” ควรครั้นเสียงให้เกิดความรู้สึกว่าน่านางที่รักไปแขวนไว้จริงๆ คำว่า “กิ่งโพยม” ควรอ่านด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลเนิบแต่ชัดเจน คำว่า “แมกเมข” ให้ผวนเสียงให้เสนาะราวกับน่านางไปซ่อนไว้ในหมู่เมฆ คำว่า “กิ่งฟ้า” อ่านให้ถึงระดับเสียงตรีของคำว่า “ฟ้า” ให้เกิดความรู้สึกว่าอยู่ที่สูงส่ง เช่นนี้เป็นต้น

๑. เสียงของคำศัพท์ที่นิยมใช้ในคำประพันธ์

จามรีขนข้องอยู่	หยุดปลด
ชีพบกรักยศ	ยิ่งไชร
สัตว์โลกซึ่งสมมติ	มีชาติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้	ยศช่องสรรเสริญ

(โคลงโลกนิติ กรมพระยาเดชาดิศร)

โคลงนิยมใช้คำศัพท์มากกว่าคำพื้นๆ ฉะนั้นผู้ที่อ่านโคลงอย่างผ่านๆ อาจอ่านคำผิดพลาดจึงขอยกตัวอย่างโคลงโลกนิติไว้เตือนใจ ซึ่งกวีใช้คำว่า “สมมติ” มิใช่ “สมมุติ” ทั้งตำแหน่งของคำ “สมมติ” ก็เป็นตำแหน่งรับสัมผัสมาจากคำว่า “ปลด” ท้ายบาทที่ ๑ กรณีนี้ควรพิถีพิถันให้มาก

นอกจากคำลักษณะพิเศษที่กล่าวมาแล้ว ขอเสนอแนะวิธีแปลงเสียงให้เสนาะ พอเป็นแนวทางในการฝึก และหากปฏิบัติได้แล้วควรพิจารณาดำแหน่งของคำ ความ และอารมณ์ของคำ ว่าควรแปลงเสียงเสนาะในลักษณะใดจึงจะไม่ผิดจังหวะและจะเกิดความไพเราะ

วิธีแปลงเสียงให้เสนาะ

๑. การแปลงเสียง ๑ คำให้เป็น ๓ ระดับ (การเอื้อนเสียง) ส่วนใหญ่เป็นคำที่มีเสียงวรรณยุกต์โทใช้วิธีแปลงเสียงผ่านลำคอรวดเดียวให้เสียงต่อเนื่องลดหลั่นกันเป็น ๓ ระดับอย่างมีศิลปะ เริ่มจากเสียง โท-สามัญ-เอก ตามลำดับ ดังนี้

พี่	ให้ออกเสียง	พี่-อี-อี
พ่อ	”	พ่อ-ออ-อ่อ
แม่	”	แม่-แอ-แอ่
ป้า	”	ป้า-อา-อา่า

เพื่อน	ให้ออกเสียง	เพื่อ-เอื้อ-เอื้อน
ชอบ	"	ช่อ-ออ-ออบ
โต้	"	โต-โอ-โอ่ง
ทอด	"	ทอ-ออ-ทอด

เมื่ออ่านครั้งแรกเสียงอาจไม่กลมกลืนกัน ให้ทดลองอ่านเร็วขึ้นบ้าง ข้างแบบทอดเสียงบ้างจะพอคะเนได้ว่าควรอ่านช้าเร็วเพียงใดจึงจะเหมาะสม

๒. การเปล่งเสียง ๑ คำ ในลักษณะการครั้นเสียง ส่วนใหญ่เป็นคำที่มีเสียงจัตวา ใช้วิธีเปล่งเสียงผ่านลำคอรวดเดียว ให้เสียงต่อเนื่องลดหลั่นกันเป็น ๕ เสียง โดยเริ่มด้วยเสียงสามัญ-ตรี-สามัญ-ตรี-จัตวา ตามลำดับ ดังนี้

หวาน	ให้ออกเสียง	วา-ฮ้า-ฮา-ฮ้า-หาน
สาม	"	ซา-ฮ้า-ฮา-ฮ้า-หาม
ขอ	"	คอ-ฮ้อ-ฮอ-ฮ้อ-หอ
หอม	"	ฮอ-ฮ้อ-ฮอ-ฮ้อ-หอม

๓. การเปล่งเสียงคำที่มีเสียงตรีในลักษณะการผวนเสียง ใช้วิธีเปล่งเสียงรวดเดียวผ่านลำคอให้ต่อเนื่องถึงระดับของเสียงตรี โดยเปิดทางเสียงให้สูงให้เสียงผ่านออกทางปาก โดยเริ่มจากเสียงสามัญ-ตรีตามลำดับ ดังนี้

ฟ้า	ให้ออกเสียง	ฟา-ฮ้า
นี้	"	นี-ฮี้
น้อง	"	นอ-ฮ้อง
ร้อง	"	รอ-ฮ้อง
โพน	"	โพ-ฮั่น
แล้ว	"	แล-ฮ้าว

๔. การเปล่งเสียงคำที่มีเสียงจัตวาในลักษณะการผวนเสียง ใช้วิธีเปล่งเสียงผ่านลำคอรวดเดียวให้เสียงต่อเนื่องกันโดยอ่านคำนั้นให้เสียงสูงระดับเสียงจัตวาและเอื้อนท้ายเสียงให้ดังก้องขึ้นจนเป็นเสียงฮือ ฮือ ดังนี้

เสียง	ให้ออกเสียง	เสียง-ฮือ-ฮือ
ถือ	”	ถือ-ฮือ-ฮือ
ผอม	”	ผอม-ฮือ-ฮือ
สวย	”	สวย-ฮือ-ฮือ
सार	”	सार-ฮือ-ฮือ

๕. การเอื้อนเสียงคำตายและคำเป็นทุกระดับเสียง ใช้วิธีเปล่งเสียงคำตายนั่นอย่างปกติแล้วเคลื่อนริมฝีปากชิดกันหรือเกือบชิดกันแล้วปล่อยให้เสียงใดเสียงหนึ่งออกทางจมูกหรือปากดังนี้

- ก. ฮือ
- ข. ฮือ ฮือ
- ค. ฮือ ฮือ
- ง. ฮือ ฮือ
- จ. อุ อุ
- ฉ. ออ ออ
- ช. ฮือ ฮือ
- ซ. ฮือ
- ณ. อา ฮ้า
- ญ. แอ แอ

ส่วนคำใดจะเอื้อนวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมพอควร ในที่นี้ขอเสนอตัวอย่างเพียงให้เป็นแนวทางในการฝึก (มิใช่เป็นข้อกำหนด

ตายตัว) เพราะการไล่เสียงเสนาะแบบต่างๆ นั้น ควรใส่ตำแหน่งที่
เหมาะสม เพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพและสะท้อนอารมณ์ตามบท
บทฝึกอ่านเพื่อทดสอบเสียง จังหวะและทำนอง
เครื่องหมายที่ใช้และความหมาย
/ คือ แบ่งจังหวะและทอดเสียงคำด้านซ้ายที่ติดกับเครื่องหมาย
/ คือ แบ่งจังหวะและเอื้อนเสียงคำด้านซ้ายที่ติดกับเครื่องหมาย
มีเลข ๑ - ๕ และตัวอักษรกำกับ คือ อ่านตามคำอธิบายในข้อ
ที่กล่าวมานั้น

โคลงสองสุภาพ

เสด็จมายผัน/ ^{๕ ข} สู่ห้อง	
เรือนหลวง/ ^{๓+๕ง} โลมลาน้อง	^{๕ จ} อยู่เจ้า/จงดี แม่สา
เรียนจัก/ ^{๕ จ} ลีลาศเต้า	^{๕ ง} ไปข้า/ ^๕ คืนสม แม่แล
อยู่แม่อยู่/ ^{๕ จ} อย่าเศร้า	^{๓+๕ง} เนตรน้ำ/ ^๖ นองนูน
ลักษณะดี/ ^{๕ จ} กรมทรวงสร้อย	^{๕ ง} บาทไว้/ ^๖ ผู้เดียว พระเอย
ทุกข์แทบ/ ^{๓+๕ง} เลือดตาย้อย	(ลิลิตพระลอ)
นับนิ้ว/ ^{๕ จ} ทูล/เจ้าหล้า	
พระองค์อาจ/ ^{๕ ญ} ละขี้	
พันลิล/ ^{๕ ญ} ล่อม/ ^{๕ ญ} ลั่นฟ้า	
เจกอสุนี/ ^{๕ ญ} ผ่าหล้า	^{๕ ง} แหล่งเพียง/ ^๖ พกพัง แลนา
ดังตรลบ/ ^{๕ ญ} โลกแล	
ฤาษี/ ^{๕ ญ} ร้าง/ ^{๕ จ} รู้แพ	^{๕ จ} ชนะผู้/ ^๖ ใดดาล จนนนา

สองฝ่ายหาญ/ไข^๕ ขำ
คือสีหสุ^๕/สีหกล้า

ต่อ^๕ แก้ว^๕ ในกลาง^๕ T สมรนา

(ลิลิตตะเลงพ่าย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

โคลงสามสุภาพ

ไป^๕ แจ้งการ/แห่งเล^๕ ห์
เท^๕ ห์/กลไทย/ไข^๕ น้อย

ต่างเร่งติด/เร่งด้อย

เร่ง^๕ เต้า^๕ ดิ้นตาม มานา

แลหลังทลาม/เหล^๕ นับ^๕
บ^๕ เป็นทัพ/เป็นขบวน^๕ แท้

ถวิลว่าพ่าย/จริงแล

ไล่^๕ ล้า^๕ ระ^๕ สำระ^๕ สาย ยิงนา

หมายละเลิง/ใจอา^๕ จ^๕
ประมาท/ประมาณ/หมิ่นหมิ่น

เบาเร่งเบา/เชิง^๕ ชัน

ขึ้นหน้า^๕ มาสรลม สรลอนนา

(ลิลิตตะเลงพ่าย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

โคลงสี่สุภาพ

เสียงลือ/เสียงเล่าอ้าง

อันใด พี่เอย

เสียงยอ^๕ ม/ยอยศใคร

ทั่วหล้า

สองเขือ/พี่หลับให้^๕ ล

ลืมตื่น ฤ^๕ ฟ้า

สองพี่/คิดเองอ้า

อย่าได้^๕ งาม^๕ เผื่อ

(ลิลิตพระลอ)

จากมา/มาลิว^{๓+๕ง}ลำ
 บางยี่เรือ/ราพ^๕กลาง
 เรือแดง/ช่วยพา^{๕ง}นาง
 บางปรับ/คำคล้อง^{๕ง}

ลำบาง
 ฟ้า^๓พร่อง
 เมือง^๕มานา มานา
 คล้าว^{๓+๕ง}น้ำตาคลอ

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

สาวสวรรค์/เสพ^{๕ ก}สวัสดิ^{๕ ค}ดิ^๕ถวัน/
 พรหมภักษ์/ทิพย์^{๕ ฅ}บัณ^๕ดิน/
 จักรพรรดิ/ร่วม^{๕ ง}นารินทร์
 สามเสพ^{๓+๕ง}ทิพย์/ลาญ^๕ล้วน

เทวินทร์/
 งอก^๕งวัน
 รัตน^๕นาฏ
 เล่ห์^{๓+๕ง}น้อง^{๕ ข}เรียนเกษม

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

อนึ่ง ในกรณีที่ต้องอ่านต่อเนื่องกันครั้งละหลายคน ย่อมต้องปรับระดับเสียงของทุกคนให้ใกล้เคียงกันหรือเรียงลำดับเสียงของผู้อ่านให้ไล่กันไปจากเสียงต่ำไปสูงหรือจากเสียงสูงไปต่ำแล้วแต่กรณี

๔. ถูกสำเนียงและอารมณ์

อารมณ์ คือ ความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงไปตามมูลเหตุ การอ่านถูกสำเนียงและอารมณ์ย่อมทำให้เกิดรสความและรสภาพ ความพอเหมาะพอควรทั้งน้ำเสียง ท่าทาง สีหน้า แววตา ในการอ่านบทต่างๆ ให้ได้อารมณ์นั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง หากผู้อ่านสามารถปรับเสียง และปรับอารมณ์ให้เข้ากับคำประพันธ์ที่มีความหมายและความไพเราะได้อย่างเหมาะสม ย่อมสามารถดึงดูดให้ผู้ฟังเคลิ้มคล้อยตามบทประพันธ์ ทั้งยังทำให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์ร่วมได้อย่างง่ายดาย

สำเนียงและอารมณ์ที่ใช้กับบทต่างๆ ขอให้สังเกตจากชีวิตจริง โดยสังเกตทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นในภาวะต่างๆ ทั้งนี้ผู้อ่านต้องสามารถ

ปรับเปลี่ยนเสียง ให้นึก ให้เบา ให้ช้า ให้เร็ว เหมาะสมกับเนื้อหา
ของโคลงด้วย

วิธีอ่านบทที่ให้อารมณ์ต่างๆ และตัวอย่างบทฝึก

ก. การอ่านบทรัก บทนิราศ ควรปรับเปลี่ยนให้นุ่มนวล และเบา
กว่าเสียงตามปกติและไม่สบตาผู้ฟังคนใดเป็นพิเศษ

ชมเชยคิดใช้หน้า	นวลนาง
เดือนด่ำห้วงกลาง	ต่ายแถม
พิมพ์พัศตร์แม่เพ็ญปราง	จักเปรียบ ไตเลย
ข้ากว่าแซ่ไขแย้ม	ยิ่งยัมอัปสร

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์เบศวร์)

ขุนสีก์คลึงคู่เกล้า	สาวสีก์
สารแนบนางคชลี	ลาดเหล่าน ^๑
ทรายทองย่องยงกรี	ทาชื่น ชมนา
กระต่ายกระแด่เดิน	ตอบเต้าสมสมร

(ลิลิตพระลอ)

ข. การอ่านบทเศร้า บทเมตตาสงสาร ควรครั้นเสียง เครือ
เสียง อ่านช้า และเนิบกว่าปกติและปรับสีหน้าให้เศร้าสร้อย

เสียงให้ทุกราษฎร์ให้	ทุกระือน
อกแผ่นดินดูเหมือน	จักขวิ ^๒
บ่เห็นตะวันเดือน	ดาวมิด ม้วนา
แลแห่งใดเห็นน้ำ	ย่อน้ำตาคน

(ลิลิตพระลอ)

๑ เป็นคำโทโทษ ใช้แทนคำว่า เล่น ๒ เป็นคำโทโทษ ใช้แทนคำว่า ครว้

ลงคู่แก่งตุ่มตั้ง
แสนตุ่มดวงชลนา
กลืนโศกสุดดอกอา
ขับแต่สายเนตรล้น

โศกา
พื้พัน
ดูรโทษ วายเลย
อยู่ร้อนฤาเหิน
(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

เดินทางพลางพื้ไ้
ถึงแก่งนามนางครวญ
อ้าแม่จักกำสรวล
ฤว่าโศกสมรกล้น

โทยหวน
ครุ่นนั้น
เสมอแก่ง นีฤา
โทษถ้าเริ่มถึง
(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

หนาวลมห่มผ้าห่อน
ฟ้าพรำน้ำค้างพราว
เด่นเดือนเกลื่อนกลาดดาว
ใจเปล่าเศร้าชบหน้า

หายหนาว
พร่างฟ้า
ดวงเด่น
นิกน่องหมองใจ
(โคลงนิราศสุพรรณ สุนทรภู่)

ค. การอ่านบทดลก บทขับขับ ผู้อ่านต้องไม่หัวเราะไปก่อน และใช้เสียงให้มีชีวิตชีวา เน้นบางคำหรือเน้นความสำคัญให้เด่นชัด หากผู้ฟังหัวเราะ ควรหยุดเว้นจังหวะสักระยะ แล้วจึงอ่านย้อนสัณนิธ แล้วอ่านโดยใช้เสียงหนักเบาค่อยตามควรต่อไป

ง. การอ่านบทตื่นตื่น บทที่มีลักษณะการเคลื่อนไหว ให้ใช้น้ำเสียงที่เราใจได้ โดยปรับเสียงให้ดัง นก เบา ตามบทอ่านเพื่อดึงดูดผู้ฟังให้ติดตามตลอดเวลา ทั้งควรทำสีหน้าและแววตาให้ดูตื่นเต้นด้วย

ตัวอย่างบทตื่นเต้นโลดโผนด้วยโวหาร

ถึงสามร้อยยอดเงื้อม	ง่าทะเล
ทะเลจะหลากลมเห	หาดขั่ว ^๑
สามร้อยศิริเท	ทับอก เล่าๆ
ใจจะปล้ำสุดปล้ำ	เล่น्ह้องหนักทรง

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

บทตื่นเต้นคึกคักของสัตว์ในลักษณะที่มีการเคลื่อนไหว

ลางลิงลิงลอดไม้	ลางลิง
แลลูกลิงลงชิง	ลูกไม้
ลิงลมไล่ลมตึง	ลิงโลด หนีนา
แลลูกลิงลางไหล ^๒	ลอดเลี้ยวลางลิง

(ลิลิตพระลอ)

บทตื่นเต้นเชิงรบ

บัดมงคลพ่าห์ไท	ทวารดี
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเคียวสะบัด	ตกได้
อุกคลูกพลูกเงยงัด	คอคช เด็กแฮ
เบนบ้ายหงายแขนให้	ท้วงท้อทีถอย

(ลิลิตตะเลงพ่าย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

จ. การอ่านบทโกรธ ให้อ่านเสียงดังกว่าปกติ และอ่านให้ กระชับ ลงเสียงหนัก ทั้งนี้ให้ศึกษาบทว่าผู้โกรธเป็นคน เป็นเทพ

๑ เป็นคำโทษ เขียนแทนคำว่า ครว

๒ เป็นคำโทษ เขียนแทนคำว่า ไหล

เป็นกษัตริย์หรือเป็นใคร เพราะหากผู้โกรธเป็นคนควรใช้เสียงดังและ
กระแทกเสียง หากผู้โกรธเป็นกษัตริย์ หรือเป็นเทพ ควรใช้เสียงต่ำ
เสียงหนัก กระซิบ ไม่กระแทกเสียง เป็นต้น ทั้งขณะอ่านให้มองต่ำ
ไม่ควรมองสบตาผู้ฟัง หรือจ้องหน้าผู้ฟังคนใด เพราะอาจทำให้เกิด
ความเข้าใจผิด

ทันใดหริเจ้า	อวดาร
แล่นโลดกระโดดชน	แทดยั้วว่า ^๑
ยามขุนแทดยั๊กราน	ลูกบ่ ทันแล
พระขวิดด้วยเขี้ยวซ้ำ	ลบไป
เขี้ยวใหญ่ทะลุฟัน	ทรวงยักษ์
จนถึงกับหทัย	ปรุด้วย
โลหิตก็ทะลัก	ฟุ้งพลุ่ง
และหิรัญย์มอดม้วย	ชีพพลัน

(ลิลิตนารายณ์สิบปาง รัชกาลที่ ๖)

ฉ. การอ่านบทสุริย บทต่อสุริย ต้องอ่านให้เร็วกว่าปกติ เน้นคำที่
ควรเน้นและอ่านให้กระชับโดยอ่านอย่างเต็มเสียง

หัสดินป็นธเรศไต้	โททรง
คือสมิทธิมาตงค์	หนึ่งอ้าง
หนึ่งคือศิริเมษลัมภ-	คลอาสน์ มารเอย
เศียรส่ายหางายาคว้าง	ไขว่แคว้งแทงโถม

๑ เป็นคำโทโทษ เขียนแทนคำว่า คว่ำ

สองใจสองจู๋จ้วง
สองขั้วตีสองขอบู
กระลึงกระลอกดู
ความขยับคชแข่งค้ำ

บ้ารู
เชิดดำ
ไวว่อง นักรบ
เช่นเขี้ยวในสนาม

(ลิลิตตะเลงพ่าย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

ข. การอ่านบทที่กล่าวเกินจริง ให้ใช้เสียงปกติ เน้นคำที่ให้เกิด
ความหมายเกินจริง

ตัวอย่างบทเกินจริง

เอียงอกเทออกอ้าง
เมรุขบสมุทรดินลง
อากาศจักจวนผจง
โถมแม่หยาดฟ้าแยม

อวดองค์ อรเอย
เลขแถม
จารึก พอฤ
อยู่ร้อนฤเห็น
(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

ตัวอย่างบทตัดพ้อ

พันเนตรภูวนาถตั้ง
พักตร์สีแปดโลดฟ้ง
กฤษณนิทรเลอหลัง
สองพิโยคร่ำร้อ

ดาระวัง ไตฮา
อื่นอ้อ
นาคหลับ ฤพ้อ
เทพท้าวท่าเมิน
(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

ณ. การอ่านบทบรรยายความทั่วไป บทชมโถม บทชมความงาม
ต่าง ๆ ให้ใช้เสียงระดับปกติเน้นเรื่องการใส่เสียงเสนาะ การเอื้อนเสียง
ทอดเสียงและผวนเสียง ทั้งนี้ผู้อ่านต้องทำสีหน้าให้สดชื่นเบิกบาน

โลกคือมนทิระแผ้ว	ไพศาล
ห้องทับสรพโอฟาร	เลิศล้ำ
หนังสือดูจประแจทวาร	ไขสู่ ห้องนา
จักพรรดิทนแท้	ก้องแก้ววิทยา

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

โบสถ์ระเบียงมรชาปพื้น	ไพหาร
ธรรมาสน์ศาลาลาน	พระแผ้ว
หอไตรระมิงฆาน	ภายคำ
ไขประทีปโคมแก้ว	กำฟ้าเพื่อนจันทร์

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

๕. ทอดเสียงเหมาะสมตอนจบ

การทอดเสียงคือการเปล่งเสียงคำตามปกติ แล้วผ่อนให้เสียงแผ่วลงๆ

เหตุที่ต้องเน้นเรื่องการทอดเสียงตอนจบ เพราะต้องการให้ผู้อ่านประทับใจทั้งความไพเราะของบทประพันธ์และความไพเราะของน้ำเสียงทุกช่วงทุกตอน

โดยปกติตำแหน่งที่ทอดเสียงคือคำท้ายวรรค คำส่งหรือรับสัมผัส คำท้ายบาท คำสร้อย คำแบ่งจังหวะ และคำท้ายบท ส่วนการทอดเสียงให้เหมาะสมตอนจบนั้น ต้องเน้นที่การทอดเสียงให้ยาวกว่าขณะจบวรรค และเมื่อจะจบตอนที่อ่านต้องชะลอจังหวะให้ช้าลงกว่าเดิม แล้วทอดเสียงยาวกว่าทุกครั้ง ตรงคำรองสุดท้ายและคำสุดท้ายนั้น เพื่อให้ผู้ฟังทราบที่กำลังจะสิ้นกระแสความที่อ่าน

ตัวอย่าง การอ่านทอดเสียง

ล้นทมสมที่เศร้า (วือฮ อื้อ)	สุดโศก (ลากเสียงโศก)
จำเจ็บถึงปรโลก (วือฮ)	ไปแล้ว (แล-แฮว)
ฤหาสิ่งโสโครก (วือฮ ฮือ หือ)	ครวญคร่ำ (ฮือ หือ)
เขาย่ำเหยียบใจแก้ว (ฮือ ฮือ)	ก้ม้วยเจ็บเสมอ (ฮือ ฮือว)

(ลำนำนัฏกระตึง อังคาร กัลยาณพงศ์)

ตายลตายอ้อมตัง (ฮือ ฮือ)	ตริงตา (อาว)
โสตลดับรับภาษา (วือฮ)	ทราบลัน (วือฮ)
หวานกลืนเนืองกลืนนา-(ว)	สาสุด (ฮือว) เกษมแฮ
ล้นรับรสรันลัน (วือฮ ฮือ)	รสลัมชิมลอง (ว)

(คำหยาด เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

ตราบนูนศิริขัน (วือฮ ฮือ)	ขาดสลาย (วือฮ ฮือ)
รักบ่หายตราบหาย (วือฮ)	หกฟ้า (ฟา ฮ้าว)
สุริยจันทร์ขจาย (วือฮ ฮือ)	จากโลกว ไปฤ
ไฟแล่นล้างสีหัล้า (วือฮ)	ท่อนล้างอาลัย (ว)

(นิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศร์)

นอกจากการอ่านทำนองเสนาะแล้ว ยังนำโคลงไปใส่ทำนองต่าง ๆ ได้อีก เช่น ทำนองเกริ่นโคลง ที่ใช้ในพระราชพิธีเทเรือหลวง หรือใส่ทำนองเห่กล่อม ทั้งเห่กล่อมพระบรรทมลูกหลวง และเห่สมโภชช้างต้นหรือใส่ทำนองเพลงไทยสากล ทำนองเพลงไทยเดิม ยิ่งเพิ่มความไพเราะขึ้นอีกทางหนึ่ง

การบรรจุเพลงลงในคำโคลง

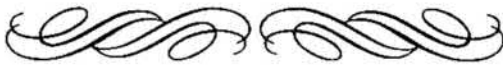
การนำเพลงต่างๆ มาบรรจุในโคลงนั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของท่วงทำนองเพลง จำนวนคำในแต่ละบาทแต่ละบท ตลอดจนเสียงท้ายบาทต่างๆ ตัวอย่างเช่น โคลงพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ มีผู้อัญเชิญมาใส่ทำนองเพลงไทยสากล เพลงที่ได้ยินอยู่เสมอ เช่น เพลงสยามมานุสติ ซึ่งเนื้อร้องขึ้นต้นว่า “หากสยามยังอยู่ยัง ยืนยง” หรือ โคลงโลกนิติบทที่ขึ้นต้นว่า “รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว” ก็มีผู้นำมาใส่ทำนองเพลงไทยสากลได้อย่างไพเราะ

เพลงไทยที่เคยบรรจุในโคลง ๔ โคลง ๓ โคลง ๒ ทั้งประเภทโคลงสุภาพ และโคลงฉันท์มีหลายทำนอง เช่น

- พรหมณัฏฐิดน้ำเต้า
- แยกถอนสายบัว
- แยกด้อยหม้อ
- แยกหนึ่ง
- ขึ้นพลับพลา
- เวสสุกรรม
- ต้องเขียง
- จีนใจย่อ
- ลาวเจียง
- ลาวล่องน่าน
- ลาวจ้อย
- ลาวต่อนก
- มอญทำอิฐ
- แสนสงสาร
- โยสลัม

- ฝรั่งห้า
- ฝรั่งแฉ

การใส่ทำนองเพลงในโคลง หรือการอ่านทำนองเสนาะ หากจะ
ให้ไพเราะย่อมต้องใช้เวลาการฝึกฝนตามสมควร อีกทั้งควรฝึกฝนกับ
ผู้รู้ด้วย

บทที่ ๖

ชวนอ่านร้อยรึนรมย์

คำประพันธ์ประเภทร้อยรึมีเสน่ห์ที่ความเรียบง่าย การใช้คำพินๆ ซึ่งไม่ต้องแปล กวีนิยมใช้ร้อยรึในการบรรยายช่วงที่ใจเนือหามากกว่าความคิด และนิยมแต่งร้อยรึร่วมกับโคลง ซึ่งเรียกว่าลิลิต ยกเว้นร้อยรึยาวที่แต่งตามลำพัง คือ ร้อยรึยาวมหาเวสสันดรชาดก

ร้อยรึเป็นคำประพันธ์เพียงชนิดเดียวที่นิยมอ่านหลบเสียงสูง ให้ต่ำลงในระดับของเสียงที่ใช้อยู่อีกทั้งเสียงตรีที่หลบต่ำลงอาจเพี้ยนไปจากเสียงเดิม เช่น น้อยน้อย เป็น นอยนอย ส่วนเสียงจัตวาแม้จะหลบต่ำลงก็มักไม่เพี้ยน

การอ่านร้อยรึขึ้นอยู่กับความนิยมของคนส่วนใหญ่ซึ่งถ่ายทอดต่อๆ กันมา ไม่มีใครยืนยันว่าการอ่านร้อยรึอย่างไรถูก อย่างไม่ผิด จึงขอเสนอแนวทางในการอ่านร้อยรึให้เสนอ ดังนี้

๑. รำลึกพระคุณครูทั้งผอง
๒. ทำนองสูงระดับเดียวกัน
๓. สัมพันธ์อารมณ์กับเนื้อความ
๔. พยายามอ่านให้จบวรรค
๕. ลึกหายใจตรงรับสัมผัส
๖. ทอดเสียงแจ่มชัดตอนจบ

๑. รำลึกพระคุณครูทั้งผอง

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นักปราชญ์สำคัญสมัยรัชกาลที่ ๕ กล่าวถึงพระคุณครูไว้ชัดเจน และสรุปพระคุณของครู

ว่า “ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร” ฉะนั้นก่อนการอ่านคำประพันธ์ หากรำลึกพระคุณของครู ดังที่นักปราชญ์ทุกยุคทุกสมัยปฏิบัติมา ย่อมเกิดสิริมงคลแก่ตนและทำให้มีสติ ซึ่งจะส่งผลให้มีสมาธิในการอ่าน

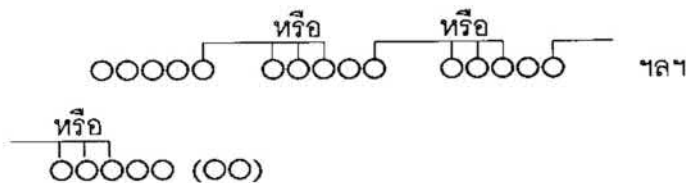
๒. ทำนองสูงระดับเดียวกัน

การอ่านร่ายทุกชนิด ทั้งร่ายโบราณ ร่ายสุภาพ ร่ายตัน ร่ายยาว ตลอดจนร่ายพิเศษของเก่าจะมีทำนองเหมือนกัน คือ ทำนองสูงอ่านด้วยเสียงระดับเดียวกัน และการลงจังหวะจะอยู่ที่ท้ายวรรคทุกวรรค ส่วนจะอ่านด้วยลีลาช้าเนิบหรือจะอ่านเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่ปรากฏตามเนื้อความ แต่เมื่ออ่านพบคำที่มีเสียงสูงจะนิยมอ่านหลบเสียงลงต่ำให้อยู่ในระดับเสียงอ่านปกติ และต้องทอดเสียงท้ายวรรคทุกวรรคและหากเป็นร่ายสุภาพ ช่วงที่จบด้วยโคลงสองสุภาพ จะอ่านช้าลงกว่าเดิมและทอดเสียงมากกว่า

ร่ายทั้ง ๕ ชนิดมีลักษณะดังผังภูมิ ตัวอย่าง และข้อกำหนดต่อไปนี้

๑. ร่ายโบราณ

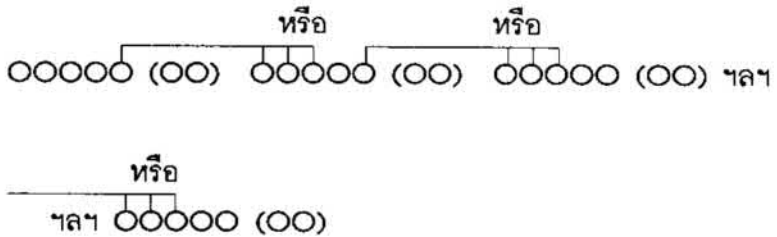
ผังภูมิ ตัวอย่างที่ ๑ มีสร้อยท้ายบท

ตัวอย่างจากลิลิตพระลอ

“ชมข่าวสองพี่น้อง ต้องหยุดยั้งจอมราช พระบาทให้รางวัล
ปันผ้าเสื่อสนอบ ขอบใจสุเภาข่าว มากล่าวต้องจิตใจ บารนี้”

ผังภูมิ ตัวอย่างที่ ๒ มีสร้อยสลับวรรค

ตัวอย่างจากลิลิตพระลอ

“คลีไคลพลผาดผ้าย แลนา คลับคล้ายถึงท่งนา แลนา คลับ
คลาถึงท่งหญ้า แลนา หัวหน้าเข้าพงเลา แลนา พลเทาถึงพงแฝก
แลนา พงแขมแทรกพงคา แลนา...”

ข้อกำหนด

๑. บทหนึ่งจะมีกี่วรรคก็ได้ แต่มักมีตั้งแต่ ๕ วรรคขึ้นไป
วรรคหนึ่งมี ๕ คำ แต่อาจมีมากหรือน้อยกว่า ๕ คำก็ได้

๒. ทุกวรรคส่งสัมผัสกันโดยคำสุดท้ายของวรรคหน้า ส่งสัมผัส
ไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ของวรรคถัดไป หากส่งสัมผัสด้วยรูป
วรรณยุกต์ใดจะรับสัมผัสด้วยรูปวรรณยุกต์นั้น เช่น นื่อง-ต้อง ข่า-
กล่าว ผ้าย-คล้าย

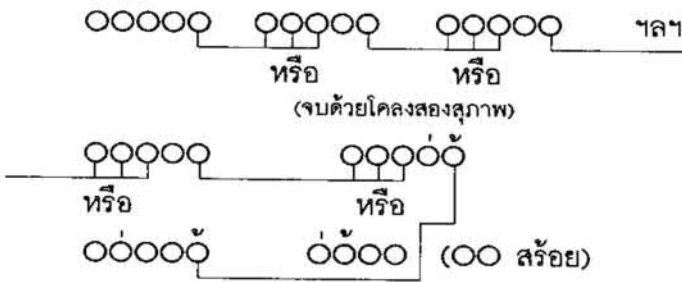
๓. ไม่นิยมใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์

๔. คำสุดท้ายของบท ห้ามใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์ เอก โท ตรี
กำกับ และห้ามใช้คำตาย

๕. อาจมีคำสร้อยเติมท้ายบทอีก ๒ คำ ดังตัวอย่างที่ ๑ หรือ
จะเติมสร้อยชุดเดียวกันสลับไปทุกวรรค ดังตัวอย่างที่ ๒ ก็ได้

๒. ร่ายสุภาพ

ผังภูมิ มีสร้อยท้ายบท

ตัวอย่างจากกลิตตะเลงพ่าย

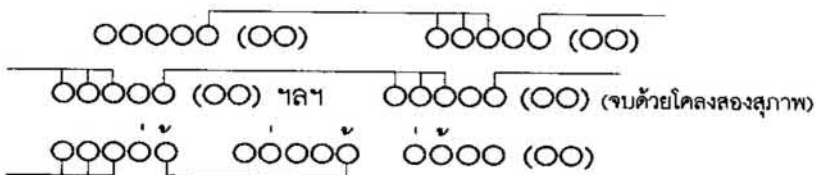
“...คู่สองเจ้าจอมสยาม เจกลักษมณรามรอนราพนธ์

ปราบอเรนทร์ทุกด้าว พลงบพิตรโทท้าว ท่านเยื้องยังฉนวน น่านา”

ตัวอย่างจากกลิตพระลอ

“หวดเหียงหวดแทนหัน จันท์จวงจันท์แจจิก ปริงปรังปริง
 ปรูปร่าง คุยแควดค้อเค็ด หมูไม้เพล็ดไม้พลอง หมูไม้ฟองไม้ไฟ หมู
 ไม้ไผ่ไม้โพ ไม้ตะโกตะกู ไม้ลำพูลำแพง หมูไม้แดงไม้ดัน ไม้สมพัน
 สารภี ไม้นนทรีพระนูน คุณกำนูนกำยาน ไม้พิมานขล้อยลาย ไม้กำ
 จายกะจับบก ไม้กะทกรกลักสน คณนามีหมูไม้ กล่าวแต่พอจำได้
 กว้านั้นยังเหลือ แลนา”

ผังภูมิ มีสร้อยสลับวรรค

ตัวอย่างจากลิลิตพระลอ

“คลี่ไคลพลคล้ายคล้าย แลนา เร่งฝ้ายเร่งคลาตคลา แลนา
 ล้วงแต่นนาแดนไร่ แลนา ไต่ทางหลวงทางหลาย แลนา
 กลายถิ่นฐานบ้านนอก แลนา ต้นหนบอกล่าบล แลนา
 ให้หยุดพลเอาทัพ แลนา ไพร่พริบจับการจวน แลนา
 แต่งตามขบวนเขบ็จ แลนา ท้าวธเศด็จพะพลาทอง แลนา
 เสนานอนนั่งเฝ้า ลอบพิตรพระเจ้า ท่านท้าวหมิมา”

ข้อกำหนด

๑. บทหนึ่งมีตั้งแต่ ๕ วรรคขึ้นไป บทละกี่วรรคก็ได้ แต่ละวรรคมี ๕ คำ และเมื่อจะจบต้องจบด้วยโคลงสองสุภาพ

๒. ทุกวรรคส่งสัมผัสกันโดยคำสุดท้ายของวรรคหน้า ส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ของวรรคถัดไป หากส่งสัมผัสด้วยรูปวรรณยุกต์ใดจะรับสัมผัสด้วยรูปวรรณยุกต์นั้น เช่น นื่อง-ต้อง ข้าว-กล่าว ฝ้าย-คล้าย

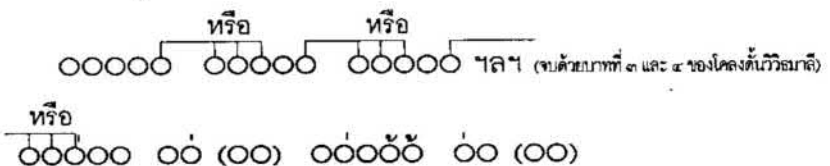
๓. ไม่นิยมใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์

๔. คำสุดท้ายของบท ห้ามใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์ เอก โท ตรีกำกับ และห้ามใช้คำตาย

๕. อาจมีคำสร้อยเติมท้ายบทอีก ๒ คำ ดังตัวอย่างที่ ๑ หรือจะเติมสร้อยชุดเดียวกันสลับไปทุกวรรค ดังตัวอย่างที่ ๒ ก็ได้

๓. ร่ายฉัน

ผิงภูมิ

ตัวอย่าง จากหลักภาษาไทย (พระยาอุปกิตศิลปสาร)

“ศรีสวัสดิวิวัฒนวิธ ขวลิขิตโลกเลื่อง เพลงพุ่มมิมณฑล
สกลแผ่นภพ สบพิลยสยาม รามนรินทร์ภิญโญศ ปราภฏกระเดื่อง
เปรี๊ญปราชญ์ปรีชาชาญ

(บาท ๓ โคลง ๔ ต้น) ขานคุณทั่วทุกทิศ ขจรขจาง

(บาท ๔ โคลง ๔ ต้น) ลือตระลอดฟ้าลั่น แห่ลงธรา”

ตัวอย่าง จากโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ ซึ่งเป็นร่ายตันโคลง
กำสรวล

“ศรีสิทธิวิธบวร นครควรชม ไกรพรหมรังสรรค์
สรวรค์แต่งแต้ม แยมพื้นแผ่นพสุธา มหาติลกภพ
นพรัตน์ราชธานี (บาท ๓) บุรียรม เมืองมิ่ง แล้วแซ (สร้อย)
(บาท ๔) ราเมศรให้ท้าวตั้ง แต่งเอง”

ข้อกำหนด

๑. บทหนึ่งมีตั้งแต่ ๕ วรรคขึ้นไป บทละกี่วรรคก็ได้ แต่ละ
วรรคมี ๓-๘ คำ และเมื่อจะจบต้องจบด้วยบาทที่ ๓ และ ๔ ของ
โคลงตันวิธมาลี

๒. ทุกวรรคส่งสัมผัสกันโดยคำสุดท้ายของวรรคหน้า ส่งสัมผัส
ไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ของวรรคถัดไป หากส่งสัมผัสด้วยรูป
วรรณยุกต์ใดจะรับสัมผัสด้วยรูปวรรณยุกต์นั้น เช่น น้อง-ต้อง ข่า-
กล่าว ฝ่าย-คล้าย

๓. ไม่นิยมใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์

๔. คำสุดท้ายของบท ห้ามใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์ เอก โท ตรี
กำกับ และห้ามใช้คำตาย

๕. อาจมีคำสร้อยเติมท้ายบทอีก ๒ คำ ดังตัวอย่างที่ ๑ หรือ
จะเติมสร้อยชุดเดียวกันสลับไปทุกวรรค ดังตัวอย่างที่ ๒ ก็ได้

๔. ร่ายยาว

ร่ายยาวมักแต่งเป็นคำสวดเรื่องต่างๆ เพื่อใช้ร้อง ใช้สวด ใช้
อ่านสู่กันฟัง ลักษณะสำคัญของร่ายยาวขึ้นอยู่กับการใช้สัมผัสอักษร
การใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับเรื่องราวกับฐานะของบุคคลในเรื่องเพื่อ
ให้กระทบอารมณ์ของผู้อ่าน

ตัวอย่าง นามกรุงเทพฯ

“กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยามหาดิลก
ภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต
ศักรทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์”

ตัวอย่าง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกันทมหาพน ของพระ
เทพโมลี (กลั่น) ตอนที่อัศจรรย์พระรัตนารมชาติ เส้นทางที่จะไป
เขาวงกตให้ชุกขัง

“พรหม ดูกรมหาพราหมณ์พรหมบุตรบวชบรรพชาชาติทิชงค
พิสัย เอส เสโล แลณัดในเบื้องหน้า โนนก็เขาใหญ่อดเยี่ยมโพยม
อย่างพยับเมฆ มีพรรณเขียวขาวดำแดงดูดิเรกดังรายรัตนนพมณี
แนมน้ำใคร่ชม ครั้นแสงพระสุริยส่องระดมก็ดูเด่นดังดวงดาวแว
วระวบบๆ ที่เว้งวัง วิจิตรจรัสจรัญรุ่งเป็นสีรุ้งพุงพันเพียงคัคณัมพรพื้น
นภากาศ บ้างก็ก่อเกิดก่อนประหลาดศิลาละลายละเลื่อมๆ ทิ้งอกง้า
เป็นแง่เงื่อมก็ชะงุ้มชะงองกะง่อนผา ที่ผุดผืนเป็นแผ่นภูตะเพิงพัก
บางแห่งเล่าก็เหียนหักหินเห็นเป็นรอยร้าวระคายควรจะพิศวง ด้วย
ธารอุทกที่ตกลงเป็นหยาดหยดหยดย้อยเย็นเป็นเหน็บหนาวในท้องถ้ำ
ที่สถิตไกรสรราชสถาน บังเกิดแก้วแก้วประการกาญจนะประกอบกัน”

อนึ่ง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกนั้น เมื่อสิ้นสุดกระแสความ
ตอนหนึ่งๆ หรือจบเรื่อง มักลงท้ายด้วยคำว่า นั้นแล นั้นเกิด นี่แล
จะนี่แล ด้วยประการฉะนี้ เมื่อลงท้ายดังกล่าวนี้ครั้งหนึ่งเรียกว่า “แหล่” หนึ่ง

ตัวอย่าง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช

“อุโก ขตติยตาปสา อันว่าพระบรมดาบสดาบสสินีศรี สมมุติ
เทเวศเกศตระกูลกษัตริย์ขัตติยทั้งสองพระองค์ โพธิสตุโต จ คือ
สมเด็จพระหน่อเนื้อพงศเพชยันดรพงศ์พุทธางกูร ผู้เป็นมิ่งมกุฏวิสุทธิ
สุขุมาลชาติเฉลิมพิภพสีพี มหุที จ คือพระยอดเยาวมลายมาศมहिษี
มัทรีสุนทรสวัสดิมัททราชธิดา สมุโหมมานา ต่างพระองค์ทรงพระ
สมัคสรโมสริกรมย์ ด้วยอุดมอัญจรวราโรบาท อันท้าวสุทัศนธานีนทร์
สุรินทรเทวราชประสาทประสิทธิโองการ วลีสุ เสด็จสถิตสำราญแรม
ผนวชพนัสพรหมจรรย์สรพภยันตรายนิราศ อสุสม ในพระอาศรม
บรมสักกหัตติยवासศิริวงกต เสวยสุขวิหารสมาธิพรหมพรตพิธิมาน
ในหิมวาวนสถานนั้นแล”

ข้อกำหนด

๑. บทหนึ่งคือความตอนหนึ่ง จะแต่งกี่วรรคก็ได้ แต่ละวรรค
ไม่ควรใช้คำเกินกว่าช่วงระยะหายใจครั้งหนึ่งและไม่ควรน้อยกว่า ๕ คำ

๒. การสัมผัส ให้คำสุดท้ายของแต่ละวรรคส่งสัมผัสไปยังคำที่
เหมาะสมในวรรคถัดไป เช่น วรรคถัดไปมี ๕ คำ ควรส่งสัมผัสไม่เกิน
คำที่ ๓ หากวรรคถัดไปมี ๘ คำ ควรส่งสัมผัสไม่เกินคำที่ ๕ หรือ
วรรคถัดไปมี ๑๐ คำ ควรส่งสัมผัสไม่เกินคำที่ ๗ เป็นต้น

๕. ร่ายพิเศษของเก่า

ร่าย ๓ บทนี้อยู่ต้นโคลงในลิลิตโองการแข่งน้ำ ที่ใช้อ่านแข่งน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา มีลักษณะเช่นร่ายยาว แต่แต่งหลายบทต่อกันโดย
คำสุดท้ายของร่ายแต่ละบทจะส่งสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรก
ในบทต่อไป และคำสุดท้ายของร่ายจะต้องส่งสัมผัสกับโคลงที่ตามมา

ตัวอย่าง ร่ายจากลิลิตโองการแข่งน้ำ

ร่ายบทที่ ๑ “โอมสิทธิสรวงศรีแก้ว แฉ่มมฤตยู เอาจูเป็น
แท่น แก่วนกลืนฟากกลืนดิน บินเอาครุฑมาขี่ สี่มือถือสังข์จักร
คทาธรณี ภีรอุदार อสุรแลลงลาญทุก ทักคินีจรรยา”

ร่ายบทที่ ๒ “โอมปรเมศวราย ผายผาหลวงอคร้าว ท้าว
เสด็จเหนือวัวเผือก เอาเงือกเกี่ยวข้าง อ่างทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรงอินท
ขญา สามตาพระแพรง แกว่งเพชรกล้า ฆ่าภิกษุณจัญไร”

ร่ายบทที่ ๓ “โอมชัยยะไชโย ไชโสฬสพรหมญาณ บานเศียร
เกล้า เจ้าคลีบัวทอง ผยองเหนือขุนห่าน ห่านรังก่อดินก่อฟ้า หน้า
จตุรทิศ ธรรมิตรดา มหากฤตราไตร อมโดยโลกศ จงตรัสกิติทธาน
พิญาณปรมาธิเบศ”

ร่ายยาวและร่ายพิเศษของเก่า จำนวนคำในแต่ละวรรคอาจ
ยาวกว่าช่วงลมหายใจของผู้ที่เริ่มฝึกอ่าน จะหยุดเพื่อหายใจในช่วงที่
เป็นคำรับสัมผัสหรือช่วงที่ความจบก็ได้

๓. สัมพันธ์อารมณ์กับเนื้อความ

ก่อนอ่านทำนองเสนาะ ควรกวาดสายตาดูให้ทราบเนื้อความ
ในแต่ละช่วงแต่ละตอนซึ่งต้องอ่านว่าอยู่ในอารมณ์ใดบ้าง เมื่อทราบ
แล้วให้นึกเปรียบเทียบกับสภาพความจริงของอารมณ์ในสภาวะนั้นๆ
เพื่อให้ใช้น้ำเสียงได้เหมาะสม สัมพันธ์อารมณ์กับเนื้อความและ
กระทบใจผู้ฟัง

เนื้อความแสดงอารมณ์เศร้า น้ำเสียงควรเบาลง ล้นเครือ
จังหวะการอ่านช้าลงกว่าปกติ

เนื้อความแสดงอารมณ์โกรธ น้ำเสียงควรหนักแน่น เน้นเสียง
เสียงดังกว่าเดิม อ่านกระชับสั้นห้วน

เนื้อความแสดงอารมณ์ขบขัน ผู้อ่านต้องควบคุมตนเองไม่ให้ขัน
ไม่ให้หัวเราะในขณะที่อ่าน แต่น้ำเสียงแสดงถึงความขบขัน

เนื้อความบรรยายหรือพรรณนา ต้องอ่านให้ได้อารมณ์ของคำหรือของความ เช่น ความงามใช้น้ำเสียงใสไม่ดังไม่เบาไป

เนื้อความศักดิ์สิทธิ์หรือแสดงความยิ่งใหญ่ ใช้น้ำเสียงหนักแน่น เน้น แต่ไม่ห้วน

เนื้อความสั่งสอน น้ำเสียงปานกลางไม่เบาไม่ดังเกินไป เน้นเสียงที่คำสอนแต่ไม่ห้วน

เนื้อความบรรยายการรับการต่อสู้ น้ำเสียงดัง หนักแน่น ห้วน กระชับ

เนื้อความแสดงอาการตกใจกลัว น้ำเสียงหนักเบาหรือเสียงสั้นตามความที่ปรากฏ

เนื้อความติดต่อว่า น้ำเสียงต่ำ เน้นบ้าง สะบัดเสียงบ้าง

ดูตัวอย่างร้ายแสดงอารมณ์ต่างๆ ท้ายบท

๔. พยายามอ่านให้จบวรรค

รายส่วนใหญ่จะมีวรรคละ ๕ คำ ซึ่งมักไม่มีปัญหาในการอ่านให้จบวรรค ภายใน ๑ ช่วงลมหายใจยกเว้นรายยาว ซึ่งแต่ละวรรคมักมีคำเกินกว่า ๕ คำ หรือเกินกว่า ๑ ช่วงลมหายใจ ซึ่งผู้อ่านต้องพยายามอ่านให้จบวรรค

จังหวะหลักของรายทุกชนิดจะอยู่ที่ปลายวรรคซึ่งเป็นคำส่งสัมผัส ส่วนจังหวะเสริมจะอยู่ที่คำรับสัมผัสในวรรคถัดไป

การอ่านรายเมื่ออ่านถึงคำรับสัมผัส ซึ่งผู้อ่านต้องเน้นเสียงหรือทอดเสียง จึงเสมือนเป็นการแบ่งจังหวะไปด้วย เช่น “ศรีสิทธิ์พิศาลภพ เลอหล้าลบล่มสวรรค์” จังหวะหลักอยู่ที่คำส่งสัมผัสคือ “ภพ” จังหวะเสริมอยู่ที่คำรับสัมผัสคือ “ลบ”

ตัวอย่าง

จังหวะหลักและจังหวะเสริมของรายสุภาพ รายดัน และรายยาว

จังหวะหลักใช้เครื่องหมาย // ส่วนจังหวะเสริมใช้เครื่องหมาย /

ร่ายสุภาพ จากลิลิตตะเลงพ่าย

จำเรต่วนจุโถม // โหม / หักเอาแต่แรก // ตีให้แตก / ย่นย่อ
// ค่อย / เบาแรงเบามือ // เร็วเร่งฮือ / เข้าห้อม // ล้อม / กรุง
เทพทวาริตี // ชิงเอาฉัตร / ตัดเชิญ // เห็น / ได้เวียงโดยสะดวก //
แล้วรสังพอก / ขุนพล // เทียบพล / ทุกทัพ // สรรพ / แต่สาม
ยามเสร็จ // ดิลิเบ็ด / นาฬิกา // จักยาตรา / ทัพขันธ // กัน /
เอารุ่งไฉนหน้า เร็วเร่งจัดอย่าช้า พุ่งเข้าเราตี เทอญนา

โปรดสังเกต โคลงสองสุภาพตอนจบร่ายนี้ ตั้งแต่ “กันเอารุ่ง
ไว...เทอญนา” จะอ่านด้วยทำนองของโคลงสองสุภาพ ซึ่งก็คือทำนอง
เดียวกับร่าย แต่จะอ่านช้าลงกว่าเดิมและอ่านเสียงต่อเนื่องไปจนจบ
บท

ร่ายตัน

จักจงพจน์ประพันธ์ // สรร / อุทาหรณ์หาญ // ขาน / คุณ
ชาวบ้านบางระจัน // ผู้เพ็ดฉันท / ภัคดีชาติ // ศาสน์ / กษัตริย์
สุจริต // กอบกิจ / ช่วยชาติตน // ผู้ศึกจน / วอดวาย // ตาย /
ด้วยความกล้าหาญ // ควรขาน / คุณสดุดี // เป็นพลี / โลมโสด //
ปรุงปราโมทย์ / มวลมิตร // สาโลหิต / แห่งสยาม // งามคู่งาม /
สยามรัฐ // ทัดเทียมเครื่องประสาธน์ // สวมสอด // พาชาติผ่อง
แผ้วพ้อง // พรรคสรวง //

โปรดสังเกต โคลงตันวิวิธมาลี บทที่ ๓ และ ๔ ตอนจบร่าย
ตั้งแต่ “ทัดเทียมเครื่อง.....พรรคสรวง” ก็จะอ่านด้วยทำนองของโคลง
ตันวิวิธมาลี และอ่านให้ถึงระดับของเสียง เช่น คำว่า “สรวง” เป็น
เสียงจัตวา ก็ควรผวนเสียงให้สูงขึ้นและดังก้อง

ร่ายยาว จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

พระคุณเจ้าเอ๋ย // ข้าพระสมภารนี้เป็นคนจนทุพพลภาพ
 สุดเข็ญ // จะหาเข้าได้กินเย็น / ก็ทั้งยาก // ครั้นนี้อุตส่าห์บ้ายาก /
 บุกป่าฝ่าพวงพินัสแสนกัณดาร // หวังจะรับพระราชทาน / พระขาลี
 กัณหาไปเป็นทาสทาสทาสี // ขอพระองค์จงทรงยกยอดปิยนุตร
 ทานบารมี / ให้แก่ข้ารชนี้เถิด

ทั้งนี้คำแต่ละคำที่ปรากฏในวรรค หากเป็นคำที่ทำให้เกิด “รส
 ภาพ” “รสคำ” “รสความ” หรือ “รสสัมผัส” ต้องเน้นคำเหล่านั้นให้
 แตกต่างจากคำอื่นๆ ด้วยการเปล่งเสียงให้เสนาะ ด้วยวิธีต่างๆ ให้ผู้
 ฟังเห็นภาพ หรือให้กระทบอารมณ์ผู้ฟังตามเนื้อความที่ปรากฏ ทั้งนี้
 อาจทำเสียงเครือ เสียงเบา เสียงหนักแน่น เน้นคำ หรือทำเสียง ๑ คำ
 ให้ลดหลั่นกัน ๓ ระดับ ๕ ระดับ (ครั้นเสียง) ดังได้กล่าวไว้ในบท
 “โคลงไพเราะเสนาะสาร”

๕. ลักหายใจตรงรับสัมผัส

เมื่อจังหวะของร่ายอยู่ที่ปลายวรรค ร่ายใดๆ ซึ่งจำกัดจำนวน
 คำไว้วรรคละ ๕ คำ การอ่านคำ ๕ คำให้เสนาะโดยเน้นที่คำรับสัมผัส
 และทอดเสียงท้ายวรรค คือ ทอดเสียงที่คำที่ ๕ คงไม่เกิดปัญหา แต่
 หากเป็นร่ายยาวซึ่งจำนวนคำของแต่ละวรรคอาจมีถึง ๑๗ คำนั้น การ
 อ่านคำทั้งหมดในวรรคให้เสนาะภายใน ๑ ช่วงลมหายใจ โดยเน้นคำ
 ที่รับสัมผัสและไปทอดเสียงที่คำท้ายวรรค อาจเกิดปัญหบ้าง แต่
 แก้ไขได้ด้วยการลักหายใจตรงช่วงคำที่รับสัมผัสนั้น หรือหากคำที่
 เหลือในวรรคยังยาวเกินกว่าช่วงลมหายใจของผู้อ่านก็สามารถ
 พิจารณาความที่พอแบ่งวรรคได้ แล้วลักหายใจตรงคำที่แบ่งวรรคนั้น

เมื่อคำท้ายวรรคต้องส่งสัมผัส ไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรค
 ถัดไป ผู้อ่านจึงต้องพิจารณาคำที่ส่งและรับสัมผัสว่าควรอ่านอย่างไร
 จึงจะถูกต้องและเหมาะสม

ตัวอย่าง จากลิลิตพระลอ ตอนที่ปู่เจ้าสมิงพรายเกณฑ์พลมีป่า
มารุกรบผีเมือง

“ผีบันดาลไฟคะคลุ้ม ให้อ้วนกลุ้มเวหา ด้วยแรงยาแรงมนตร์
ผีแดนทนต์นาค ยัก จึงฝากข่าวแก่ลม กึกก้องอมพรมี่ ลัดพลัดปรีปรึง
มา”

คำ อมพร เป็นคำรับสัมผัส ต้องอ่านว่า “อม-พอน” โดยทอด
เสียงที่คำว่า “อม” แล้วต่อด้วยคำว่า “พอน” ทั้งนี้ต้องไม่ให้เสียง
ขาดตอน จะอ่านเป็นอัมพร เพราะคิดว่าพิมพ์ผิดมิได้

ตัวอย่าง จากลิลิตยวนพ่าย ตอนต้นเรื่อง

“ในภณนนั้น บันพรหมพิษณุ อิศวรอดุลเดช”

มีทั้งคำโบราณและคำราชาศัพท์ คือ “นันน อ่าน นั้น” “บันน
อ่าน บัน” ส่วนศัพท์ “อดุลเดช” ต้องอ่านว่า อะ-ดฺ-ละ-เดด เพื่อให้รับ
สัมผัสกับคำว่า “พิษณุ”

ตัวอย่าง จากลิลิตตะเลงพ่าย

ตัวอย่างที่ ๑ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของทหารเมืองกาญจนบุรี
ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านด้านที่ติดกับมอญพม่า

“ฝ่ายนครกาญจน จัดขุนพลพวกด่าน ผ่านไปสืบเอาเหตุ ใน
ขอบเขตรามัญ เขาก็พากันรีบรัด ลัดเล็ดลอดเลาะดง ตรงไปทางแม่
กษัตริย์ จัดกันชุมนุมเป็นกอง มองเอาเหตุเอาผล ยลนิกรรามัญ เดิน
แน่นันตันองเถื่อน เกลื่อนมาทั่วออกทิศ”

การอ่านคำส่งสัมผัสและคำรับสัมผัส อ่านได้ ๒ ลักษณะ คือ

ก. อ่านคำส่งสัมผัสว่า “กาน-จะ-นะ” และอ่านคำรับสัมผัสว่า
“ขุน-พน-ละ” หรือ “ขุน-พะ-ละ”

ข. อ่านคำส่งสัมผัสว่า “กาน-จน” และอ่านคำรับสัมผัสว่า
“ขุน-พน”

ตัวอย่างที่ ๒ เป็นการเตรียมทพหน้าของไทยเพื่อไปรบกับทพมอญพม่าที่ตำบลโคกเผาเข้า “ขุนผู้คู่กำกับ เป็นทพหลังพรั่งพณท์ ชีคชินทรพาหะ นามชนะจำบัง”

ตัวอย่างนี้ การอ่านคำส่งสัมผัส “พณท์” และคำรับสัมผัส “คชินทร” อ่านได้อย่างเดียวคือ อ่านว่า “พริน” และ “คะ-ชิน”

๖. ทอดเสียงแจ่มชัดตอนจบ

การอ่านตอนจบของคำประพันธ์ทุกชนิดผู้อ่านต้องทอดเสียงให้ยาวนานกว่าการทอดเสียงท้ายวรรคอื่นๆ เพื่อให้ผู้ฟังทราบว่าเรื่องที่ฟังอยู่กำลังจะจบ และเพื่อให้ผู้ฟังประทับใจต้องการฟังอีก

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นเพียงบางส่วนที่ช่วยในการฝึกได้ ทั้งนี้ นำมาจากเรื่องลิลิตพระลอ (ร่ายโบราณ, ร่ายสุภาพ) ลิลิตยวนพ่าย ซึ่งเกิดพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ร่ายต้น) ลิลิตตะเลงพ่าย พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส (ร่ายสุภาพ) ลิลิตต้นสดุดีบ้านบางระจันของพระยาอุปกิตศิลปสาร (ร่ายต้น) ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก (ร่ายยาว)

เนื้อความเศร้า

ตัวอย่างที่ ๑ จากลิลิตพระลอ แสดงความปวดร้าว เศร้าสะเทือนใจของพระนางดาราวิดีพระชนนีของพระเพื่อนพระแพง เมื่อทราบข่าวว่าพระธิดาสั้นพระชนม์พร้อมพระลอและพี่เลี้ยงทั้ง ๔ ด้วยฝีมือของพระเจ้ายา

“ส่วนสมเด็จพระดาราวิดี พระชนนีรู้ข่าว ทะทิกท่าวสยบ ชบซอนลงพะพั้น สันหญัทยะทาว ชาวแม่ถนอมพระองค์ แล้วก็ทรงคานหาม ให้ตามเสด็จเดียวรดาษ ถึงปราสาทสองศรี ภาควดีอ่อนละลวยระหวายจุจลย์ทองท่าว น้ำตาคล่ำหลังหลาม ชูคานหามธขึ้น ถึงพ่างพั้น

เรือนรัตน์ เห็นสามกษัตริย์สิ้นชนม์ ธกัถอดตนตื้อก ผกกถึงเลือกไปมา
แม่มาหาแก้วแม่ เคียดใดแก่แม่น้า เจ้ามิเจรจาด้วยแม่ มิแต่งแ่งให้แม่ชม
มิพวิมให้แม่เซย มิเงยหน้าให้แม่จูบ มิอุบน้ำดอกไม้อั้พระองค์
มิทรงกระแจะจรงขะมด มิเสวยรสข้าวปลา สองจะลีลาสู่ฟ้า ละแม่
เป็นกำพร้า เจ้าแม่เอ้ยปรานี แม่รา”

ตัวอย่างที่ ๒ จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ของ
เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เนื้อความเศร้าสร้อยทรมานใจผู้อ่านผู้ฟัง
เป็นตอนที่พระมัทรีเสด็จกลับออกจากป่า แล้วไม่พบพระขालี พระ
กัณฑ์า จึงทรงตามหา ขอตัดตอนมาดังนี้

“ลูกรักเจ้าแม่เอ้ย เจ้าเคยมาอาศัยนั้งนอน ประทับร่อนสำราญ
ร่มรื่น สำรวลเล่นเย็นสบายพระพายรำเพยพัดมาฉิวเฉื่อย เรไรระริ
เรียร้องอยู่หึ่งๆ แต่ลูกรักของแม่ทั้งชายหญิงไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย
มหานิโครชาต อนิจจาๆ เอ้ยเห็นแต่ไพรทองถัดกันไป กิ่งก้านใบราก
ห้อยยื่นระย้า เจ้าเคยมาห้อยไทรโยนชิงช้าชวนกันแกว่งไกว แล้วเล่น
ไล่ปัดดาหาเร้นแทบหลังบริเวณพระอาวาส อีมา ตา ใบกษรณี รุมยา
เจ้าเคยมาประพาสสงสนานในสระศรี ใบกษรณีตำแหน่งนอกพระ
อาวาส นางเสด็จลีลาศไปเที่ยวเวียนรอบ จึงตรัสว่าน้ำเอ้ยเคยมาเปี่ยม
ขอบเป็นไรจึงขอذنลงชุ่มหมอง พระพายเจ้าเอ้ยเคยมาพัดต้องกลีบ
อุบล พากลิ่นสุคนธ์จรรสมารวยริน เป็นไรจึงเลื่อมทอมหายขึ้นไม่
เฉื่อยฉ่ำ ผูกปลาเอ้ยเคยมาผูกดล่ำด้าแฝงฟอง ได้ยินแต่เสียงดูเหว่า
ละเมอร้องก้องพนาเวศ พระกรรมเธอสังเกตว่าสองตรุณเยาวเรศเจ้า
ร้องขานอยู่แว่วๆ ให้หวาดว่าสำเนียงเสียงพระลูกแก้วเจ้าขานรับ
พระมารดา นางเสด็จลีลาเข้าไปหาดู เห็นหมู่สัตว์จุฑาบทกลาดกลุ่ม
เข้าสุมนอน นางก็ยั้งสะท้อนถอนพระทัยทเวษครวญ

เนื้อความแสดงความโกรธ

ตัวอย่างที่ ๑ จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส แสดงความโกรธของพระเจ้าสญชัย จากตอนที่เทพเจ้าดลใจให้ชูชกพาสองกุมาร ตัดหน้าฉานผ่านมาน้ำพระที่นั่งของพระเจ้าสญชัยโดยหมู่อำมาตย์ ราชบริพารมิได้ห้ามปราม พระเจ้าสญชัยทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสให้ให้อำมาตย์ไปพาชูชกและสองกุมารมาเฝ้าและทรงถามว่าไปนำตัวสองกุมารมาจากไหน ชูชกก็ทูลตามความเป็นจริงแต่พระเจ้าสญชัยไม่เชื่อ

“มีงันมาแกลังกล่าวกลวงล่อเล่นเจรจามุสา โก เต ต่ ทานมทุกา เออคือตัวตนบุคคลผู้ใดในโลกนี้จะมายอญบุตรกับออกอกเป็นทาน ทาสขาดแก่ชนี้ก็ผิดทาง เกณ วาจาย เปยุเณน หรือเอ็งประโลมล่อ ด้วยลั่นลมคารมอ้างเอาเล่ห์ไหน จนพระลูกกู้นี้มาหลงไหลให้สองพระ หลานปานประหนึ่งว่าชีวิตปลิดออกจากกาย”

ตัวอย่างที่ ๒ จากลิลิตตะเลงพ่าย ตอนที่พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงโกรธพระราชโอรสคือ พระมหาอุปราชาที่ไม่รับคำตันที่ทันได้ว่า จะกรีธาทัพมาเมืองไทย ตามที่ตรัสไว้

“เจ้าอูยยามีนุตร ล้วนยังยุทธ์เชี่ยวชาญ ชาญหักศึกบมีย่อ ต่อสู้ศึกบมีหยอน ไปพักนอนว่าไซ้ ให้ทวงรหาม มั่นเจ้าคร้าม เคารพทักจ จงอย่ายาตรยุทหนา เอาพิสดราสดรี สวมอินทรียสร้าง เคารพห้”

เนื้อความบรรยาย

ตัวอย่างที่ ๑ จากลิลิตพระลอ บรรยายธรรมชาติ ตามที่นางรีน นางโรยพบ ในขณะที่เดินทางไปสำนักปู่เจ้าสมิงพรายเพื่อขอให้ปู่เจ้าทำ

อาถรรพ์ให้พระลอมาทาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรอง ขอตัดตอนมา
ดังนี้

“เหลียวแลทิวทัศน์ป่า ฝ่าแฝกแซมแกมเลา ดงประเดาประดู่
หมู่ไม้ยางไม้ยุง ตะเคียนสูงสุดหมอก พะยอมดอกมุ้งเมฆ อเนกไม้
หลายพรรณ มีวัลย์เวียนเกี่ยวกิ่ง ไม้แมกมิ่งใบระบัด ลมพานพัด
ระลอก ดอกดวงพวงเปลือยข้อ กระพุ่มห่อเกสร สลอนบุษบาบาน
ตระการกลิ่นหอมทึน ขึ้นชรุกลูกเหลืองล้วน ใบอ่อนต้นลำอ้วน กิ่งก้าน
แกมงาม” ฯลฯ

“ดอกบัวผ้ายจับบัว ภมรมัวเมาซาบ อาบละอองเกสร สลอน
บุษบาบาน ตระการดอกบัวแดง แฉงบัวขาวคลี่คล้อย สร้อยสัสด
บรรณบงกช ระรวยรสกลิ่นจกกล นิโลตบลโกมุท อุบลบุษปบัวผืน
ฉลับ”

ตัวอย่างที่ ๒ จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก
บรรยายความตอนที่นางอมิตตดาเตรียมเสบียงอาหารให้ชูชก เพื่อเดิน
ทางไปขอพระราชทานพระขालี พระกัณหามาเป็นทาส

“สา ชินุปาเถยย์ ปฏิกยาเทตวา วันนั้นนางอมิตตดาสาวศรี
เมื่อจะตกแต่งเสบียงให้แก่ชู้ไปทางไกล ออเฒ่าสั่งสิ่งใดเจ้าก็ทำได้
สิ่งนั้น ทุกสิ่งสรรพเสร็จสรรพสำหรับจะเดินทาง ทั้งลูกเตื่อยข้าวฟ่าง
ต่างๆ ไม่อย่างเดียว ข้าวเหนียวข้าวเจ้าข้าวเม่าข้าวฟองเป็นของเดิน
ทาง ถั่วงาสาคุข้าวตั่ว ข้าวตากหลากหลาย ไม่น้อย ที่ใส่น้ำอ้อยยอรายดีล้ำ
น้ำผึ้งหวานฉ่ำน้ำตาลหวานเจือย เหนื่อยๆ แก้วร่อนผ่อนลงถุงได้ ยัด
ใส่ย่ามละว้านักหนาซบซ้อน อ้ายที่ไหนกินก่อนผ่อนไว้ข้างบน ที่ไหน
เมื่อจนจะได้กินนานๆ จัดลงไว้ข้างล่างต่างๆ สารพัด พุราหมณสุส
อาโรเจสิ จึงบอกแก่ท่านดาพราหมณ์ว่าเสบียงเครื่องยามก็พร้อม
เสร็จอยู่แล้วถ้วนถี่ จะไปก็ไปเสียเดี๋ยวนี้อย่าอยู่ อ้ายคนอื่นมันรู้มัน

จะจูไปเสียก่อน จะเสียทุนเสียรอนข้าวของเครื่องเสียบึงกินสิ้นเสียเปล่าๆ”

ตัวอย่างที่ ๓ จากลิลิตดั้น สดุดีบ้านบางระจัน

“ปางภูธรสยามรัฐ ฉัตรศรีอยุธยา บรมราชาที่สาม สยามราช
ร่มเกล้า คือพระเจ้าเอกทัศ ทรงจัดการกวาดขัน เพื่อป้องกันพระนคร
รวมราษฎรเข้าเวียง ขนเสียบึงเข้ากรุง บำรุงพลรบพร้อม ประจำป้อม
ปราการ ส่งพลราญรุกรัน ปล้นค่ายคอยขัดขวาง วางปืนใหญ่แย่งยุทธ์
เข้าศึกสุดสามารถ ไม่อาจเข้าคฤกลี ดึงกรุงให้แตกพ่าย จึงตั้งค่ายรอบ
นคร คูเมืองรอนราญรบ เทียวตีตลาดตระเวน เกณฑ์กองทัพเที่ยว
ปล้น ค้นทรัพย์สินเงินทอง จับเจ้าของบังคับ ให้นำจับต่อไป เข้าบ้าน
ใครคร่ำทรัพย์ จับลูกสาวหลานสาว ชาวสยามยามนั้น หมดที่กันที่กิด
หมดจารีตรักษา มักพาอพยพ หลบกายซุกซ่อนตัว ตามป่า คงอยู่
แต่บ้านร้าง เรื่อยราย”

เนื้อความพรรณนา

ตัวอย่างที่ ๑ จากลิลิตพระลอ พรรณนาลักษณะของไก่อ่ ที่
ปู่เจ้าสมิงพรายคัดเลือกมาเป็นไก่อ่ผีสิง ที่ใช้ล่อพระลอให้หลงไหล
ตามไปเมืองสรองได้สำเร็จ

“สร้อยแสงแดงพะพราย ขนเขี้ยวลายยะยับ ปีกสลับเบญจรงค์
เลื่อมลายหงสบาท ขอบตาขาดพะพริ้ง สิ่งคลั่งหลงอนพรายพรรณ
ขันขานเสียงเอาใจ เดื่อยอนไสสีระรอง สองเท้าเทียมนพมาศ เพียง
ฉลุขาดทราง ปู่ก็ใช้ผีสิงแก่ไก่อ่ ไก่อ่แก้วไสรบันมิกลัว ขุกผกหัวองอาจ
ผาดผันตีปีกป้อง ร้องเรื้อยเจื้อยฉาดฉาน”

ตัวอย่างที่ ๒ ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ของเจ้า
พระยาพระคลัง (หน) พรรณนาความไม่จริงของโลกียนาว่า

“ครั้นได้ฤกษ์แล้วให้เลิกให้ขึ้นสามลา ยิงปืนบนนาวาเสียงฆ้องฆ้องดัง คณการยืนสะพรั่งอยู่พร้อมเพรียง ศัพท์สำเนียงเสียงเฮโล เฮลา เข้าจุดคร่าสายลมอดีมีล่อล่อนอยู่ฉ่างๆ โบกธงอยู่คว้างๆ แล้ว แกว่งกวัด พระพายชายพัดติดใบบน ลำดัดันหนกมุ้งมอง ตั้งเข็มส่องกล้องสลัดโดยกำหนดชนิดคะเนหมาย นายท้ายก็ยกย้ายพายเบี่ยงเจลียงแล่นออกทะเลเล็กแลไม่เห็นฝั่งบังเกิดลมสลาตันตั้งตีเป็นลูกคลื่นอยู่ครั้นแรง ลำเภาก็โคลงเคลงไปตามคลื่นตื้นตื้น เสากระโดงหักกระเด็นกระดานแตกคลื่นใหญ่โยนกระแทกกระแทกกระแทกทั้งผิงผิงผิงผิง ลำเภาก็อับปางลงในท่ามกลางทะเลหลวง ผู้มนุษย์ทั้งปวงไม่เหลือล้วนเป็นเหยื่อแก่เต่าปลา”

ตัวอย่างที่ ๓ จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฐมหาราชของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส พรรณนาธรรมชาติยามใกล้ค่ำที่นำสะพรั่งแล้ว

“สุริเย ในเมื่อพระสุริยสายนทรมัยจะใกล้ค่ำ คล้อยตกต่ำอัสดงคต เป็นเพลหาพหัพคจตุบทันเทิงร้อง ก้องกึกพิลึกปิบประเปรี้ยงเสียงสนั่นลั่นพนัสพนาดร แห่เสียงโสนสิงคาลชาติ ประกาศศัพท์เท่าหอนสะท้อนสะท้อนไพร เสียงขะนิเหนียวไม้ให้อยู่ไหยๆ ละห้อยวังเวงวิเวกดัง เสียงผีป่าโป่งส่งศัพท์อุโฆษโหมคนางไม้ กู่ก้องคะนองไพรไหวหวั่นหวาด ฟังนี้ก็ยะเยือกเย็นทุกเส้นโลหิตชาติประหลาดล้ำพิลึกสะพรั่งกลัว เฒ่าตะแบกก็ร้อนตัวกลัวภัยพาพหัพคพญาไกรสรนิกรสัตว์อันร้ายกาจ จึงจุสองพระพี่น้องกุมารกุมาริราชเข้าสู่พุ่มพฤกษา คจฺเจ พนฺธิตุวา ผูกพระพาหาด้วยลดาวัลย์กระสันเข้ากับกอไม้ ให้สองสุริยราชคนยลงไสยศ เหนือพื้นแผ่นพสุธรศพระเกศเกยกับขอนไม้ ไข่ต่างเขนยน้าอเนจอนาถ เฒ่าชราลามกชาติก็ป็นปายขึ้นไปบนคำคอบไม้แล้วไสยา เหนือพุ่มพฤกษาสาขานั้นแล”

เนื้อความศักดิ์สิทธิ์ แสดงความยิ่งใหญ่

ตัวอย่างที่ ๑ จากลิลิตยวนพ่าย ตอนต้นเรื่อง

“ศรีสิทธิสวัสดิ์ ชัยศดุมงคล วิมลวิบูลย์ อุดุลยาติเรก เอกภูธร
กรกขทลนัข สมุขลิต วิกลิตลโรชิตม บรมนบอวิบาท บาทรโพชนะโคดม
สนุพระสัทธรรมาทิตย บพิตรมทิตติมเหพาฬร มหานดาธยาศรย
หฤทยวรงค์ ทรงทวติงฆมหานุรุชลักษณ์ อัครอัมปิเษตร บวรสัตตมงคล
อนนตญาณอนเนก อเสกษาอภิต อสิตยานุพยชนพิรณชิต ฉายฉัพพิธ-
รงงษี พยงรพิพรรณจันทรโกฏี ไชติสสรรสัชชवाल วิศาลแสงรุ่งเริ้า
เท้าหกห้องฟ้าหล้าสืบ ดารนพมณฑล สรณากิวนนทนสัทธรรมาคม
อุตมาภิวันท อรรชการยาภิบาท อาทียุคชุกเขิญ เป็นกรลีกรลำพร
ธณิตลจลพิลลต่างต่าง พ่างจะขว้าทงสีหล้า ฟ้าทงหกพกหงาย
รสายสยบภพมณฑล ในเกษณันน บันนพรหมพิษณุ อิศวรอุดลเดช
เหตุบพิตรติดกรณา ประชาราชกร อวยวจนารถทงมูล สุนภพลบสิ่ง
อจึ่งแกล้งแสรงสรบรวบเอา อัมเภามูรติมามิศร ด้วยบพิตรเสร็จ ก็
เสด็จมาอุบัติในกระษัตริ์ ทวีติวงษอภิชาติรบราชธิรูปู บูแผ่นดินให้
หงาย ทายแผ่นฟ้าบให้ขว้าล้ากรันทรตณวัตตวิ์ ตรีโลกยบให้อูหน หนุน
พระพุทศศาสนาให้ตรง ดำรงกระษัตริ์ให้กรลนต ประหารทุกขให้เกษ
ขยเกษตรให้เกษมเปรมใจราชกร ก่าจยศโยก ดิลกโลกยอาศรย
ชยชยณฤเบนทราทงเดชภูล่งดินฟ้าฟุ้ง ข่าวขจร”

ตัวอย่างที่ ๒ จากลิลิตตะเลงพ่าย ตอนต้นเรื่อง ซึ่งกล่าวถึง
พระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงปราบศัตรู
ได้ทั่วทุกทิศ ทำให้บ้านเมืองสงบสุข ทั่วโลกจึงเลื่องลือสรรเสริญ

“ศรีสวัสดิ์เดชะ ชนระชาอรินทร์ ยินพระยศเกริกเกรียง เพียง
พกแผ่นฟากฟ้า หล้าลุ่มเลื่องชัยเขวง เกรงพระเกียรติระยอ ฝ่อใจท้าว
บมิหาญ ลานูใจแกล้วยมิกล้า บค้ำอาตม์ออกรงค์ บคองอาตม์ออกฤทธิ์

ท้าวท้าวทิศทั่วเทศ ไท้ทุกเขตทุกด้าว น้าวมกุฏมานบ น้อมพิภพมานอบ
มอบบัวบาทวิบุล อตุลยานุภาพ ปราบดัสกรเกลนกลัว หัวหันหายกาย
กลาด ดาษเต็มท่งเต็มคอน พม่ามอญพ่ายหนี ศรีอโยธยารมเยศ
พิเศษสุขบำเทิง สำเร้งราชสถาน สำราญราชสถิต พิพิธโภคสมบัติ
พิพัฒน์โภคสมบุรณ์ พูนพิภพดับเข็ญ เย็นพิภพดับยุค สนุกสบสืมา
สำเสนานอบเกล้า สำสนมเฝ้าฝ่ายใน สำพลไกรเกริกหาญ สำพลสาร
สินธพ สบศาดราครเพลิง เกลิงพระเกียรติฟุ้งฟ้า ลือดลรบแหล่งหล้า
โลกล้วนสดุดี”

เนื้อความสั่งสอน

ตัวอย่าง จากลิลิตพระลอ เป็นโอวาทของพระนางบุญเหลือ
ประทานแก่พระลอผู้เป็นโอรส เมื่อพระลอจะเสด็จไปหาพระเพื่อน
พระแพงที่เมืองสรวงเพราะถูกอาถรรพ์

“พระมิ่งแม่จงจำ ยำคำแม่อย่าคลา ริตท้าวพระยาอย่าคลาด
อย่าประมาทลิมนตน อย่าระคนคนเทิจ ิริอบเสร็จจึงทำ คิดทุกคำจึง
ออกปาก อย่าให้ยากแก่ใจไพร่ ได้ความเมืองจงตรง ดำรงพิภพให้เย็น
ดับเข็ญนอกเข็ญใน ส่องใจดูทุกกรม อย่างมขมความเทิจ ิริอบเสร็จ
เกื้อทางธรรม ทิจะกันกันจงหมั้น ทิจะคั่นคั่นจงเป็นกล ส่องต้นหน
คนไข้ เลือกหาใจอันสัตย์ ดัดมนตริโดยยุกติ ปลุกใจคนให้หาญ...
ภูบาลเจ้าจงจำ ตามคำแม่โอวาท พ่อสุดสวาทแก่แม่เฮย จงสวัสดิ์แก่
เจ้าเทอญ”

เนื้อความบรรยายการรบ การต่อสู้

ตัวอย่างที่ ๑ จากลิลิตพระลอ แสดงการต่อสู้ระหว่างทหารที่
พระเจ้าย่าไข่ให้มาฆ่าพระลอ กับพระลอและนายแก้วนายขวัญ

“นายแก้วฟาดดาบฟัน นายขวัญแห่งสุดท้าว ลาวฝูงข้าฝ่ายหนี ตีกันปือขึ้นคลุก ท้าวธกัรุกรโรมฟัน ตายทับกันกลากลาด หัวขาดตก เป็นกลุ่ม เขาเร่งห่มหินผา ดากันเข้าระเร้ง ไม้ไผ่ทั้งผาหลาย ส่วน สองนายพี่เลี้ยง รำร่อนรับอยู่เพียง ดังข้างเมามัน”

“ผันเข้าคลุกกรรบก หลบหลีกปืนบให้ตอก หลบหลีกหอกบให้ ตอง เขาเร่งซ้องปืนยะย่ง ซ้องหอกพุ่งยะย่าย ข้างซ้ายเร่งมาหนา ข้างขวาเร่งมามาก เข้าทุกปลากกรรบก สองนายโถมฟันเพื่อง...”

ตัวอย่างที่ ๒ จากลิลิตตะเลงพ่าย ตอนทัพหน้าของไทยปะทะ กับทัพหน้าของพระมหาอุปราชา (ขอตัดต่อมาเพียงบางช่วง)

“ถับถึงโคกเผาเข้า พอยามเข้ายังสาย หมายประมาณโมงครบ ประทพทัพรามัญ ประทันทัพพมา กล้าตอกกล้าชิงบัน กลั่นตอกลั่นชิงรอน ศรต่อศรยิงยืน ปืนต่อปืนยิงยืน กุณฑ์ต่างตอบโต้ โล่ต่อโล่ต่อตั้ง ตั้งต่อตั้งต่อติด เขนประชิดเขนสู้ ดาวคู่คู่ดาวต่อ หอกหันร่อหอกรับ จ้าวว่าจับจ้าวประจัญ ทวนผัดผันทวนทบ รบอลวนอลเวง ต่างบเกรง บกลัว ตัวต่อตัวชิงมล้าง ข้างต่อข้างชิงชน คนต่อคนต่อรบ ของจ้าวทบ ทะกัน ต่างประชันฟอนฟาด ล้วนสามารถมือหัด ล้วนสามารถมือทาน ผลาญกันลงเต็มหล้า ผัวกันลงเต็มแหล่ แบ่งกันตายลงครัน ปืนกัน ตายลงมาก บออยากเข็ดอยากเกรง บออยากเอยอยากย่าน บัดมอญม่าน มาหลาย รายกันโอบกันอ้อม ล้อมกระหนาบหน้าหลัง ไทยประนังน้อย แ่ ผ่เอกรบบมิรอด ถอดดอยท้อรอรับ มอญยับยอกตาม หลาม เหลือล้นพลเต้า เสียงปืนตึงตั้นเร้า เร่งครั้นเครงครึก อยู่่นา”

เนื้อความแสดงความตกใจกลัว

ตัวอย่าง จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ของ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แสดงอาการตกใจกลัว ของพระชาลีและ

พระกัณหาเมื่อพบชุก และชุกแสดงความหยาบคาย พระกุมารจึงหนีไปซ่อนตัวในสระโบกขรณี

“เต กุมารา ควรจะสงสารเอ๋ยด้วยพระชาลีแม่กัณหา สุตวาเมื่อได้ฟัง ผรุสวจนี ซึ่งถ้อยคำอันหยาบซำ กิตา เจ้าก็สะดุ้งตระหนกตกพระทัยไหวหวั่นขวัญไม่มี ตั้งไปตกมฤคิอันอ่อนแอ ได้ยินเสียงพยัคฆ์คำรามแหย่ตระหนกหนี ปลายิตวา เจ้าก็พาพระน้องจรัสลีลาคลงจากอาสน์พระอาศรม เข้าไปซ่อนอยู่ในลุ่มท่มพุ่มพนมรมอันรกชัฏ ยังกลัวว่าจะไม่มีตพรหมณ์จะเห็น ออกใจนี้หรือเดินอยู่ทีกักพระพักตร์สองกุมารเมื่อคณัน พระกายสั่นระรัวริดั่งตีปลา พระชาลีจึงกระซิบบอกแก้วกัณหว่า กัณหาเอ๋ยเจ้าค่อยย่อ ครั้นเหยียบต้องใบไม้ไหวกริบ เจ้าขยิบตาให้แก้วกัณฑมอบ ครั้นเหยียบต้องใบไม้ไหวกรอบ เจ้าก็พากันหมอบอยู่แน่นิ่ง เตน เตน ปลาวิ สุ สองเจ้าก็วิ่งวนจนถึงมณฑลสระศรี สองกุมารกุมาริทรงผ้าคากกรองเข้าห่มันคง แล้วเสียรอยถอยหลังลงสู่สระศรี เอาวารีมาบังองค์ เอาใบนุขบงมาบังพระเศศหวังจะซ่อนพระบิดุเรศกับพราหมณ์ด้วยความกลัว อยู่ในสระบัวนั้นแล”

เนื้อความตัดพ้อต่อว่า

ตัวอย่าง จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก (ทานกัณฑ์) ตอนที่พระเจ้าสญชัยทรงหัดทานพระมัทรีไม่ไห้เสด็จตามพระเวสสันดรไปเขาวงกตแต่ไม่สำเร็จ พระเจ้าสญชัยจึงขอให้พระชาลีและพระกัณหาประทับในกรุงสิพีต่อไป แต่พระมัทรีไม่เห็นด้วยจึงทรงยกเหตุผลเชิงตัดพ้อต่อว่าพระเจ้าสญชัย

“พระพุทเจ้าข้า ฝ่าพระบาทตรัสห้ามมาทั้งนี้ ย่อมทรงพระปราณีพระเจ้าหลาน กลัวว่าจะต้องทุกข์ทรมานในหิมเวศ พระเดช

พระคุณทั้งนี้เป็นที่สุด ปิยปตตกา นาม พระพุทธเจ้าข้า ขึ้นชื่อว่าบุตร
 เป็นที่สุดแสนแสนหา ถึงจะชั่วช้าประการใดใจสามารถ เป็นหนาม
 เสี้ยนเบียนประชาราษฎร์ควรห้ามเฝ้า จะตัดจากลูกเด๋านั้นไม่ขาด
 เกลักระหม่อมเหมือนฝัះของธูลีพระบาท ก็คงจะตัดพระลูกขาดได้
 คล่องๆ ไม่รู้หรือว่าย่างเผือกขาวผ่องต้องพระประสงค์ จะสอยดาว
 สาวเดือนลงถวายเป็นได้ แกล้งเลือกส่งจงให้ข้าศึก นี่หากว่าชาวเมืองเขา
 คิดลี้ภัยจึงชวนกันทูลความ พระองค์ขับพระเจ้าลูกเสียดังตามท้องที่
 พระคุณเอ๋ย อันสองกุมารนี้ไม่มีผิด จะพาลโกรธลูกกระจิดกระไรได้
 ข้ามัทธียังมีอาลัยเป็นล้นพ้น กว่าจะเลี้ยงได้แต่ละคนๆ สุดแสนยาก
 ทูลกระหม่อมจะมาพรากไปจากอก ดังจะหยิบยกเอาดวงใจไปจากกาย
 จะขอลาพระกุมารหลานชายไปชมเขย พระพุทธเจ้าข้า...จะขอลา
 พระยอดฟ้าพาไปเป็นเพื่อนตัว ครั้นจะไว้ใจพระเจ้าผัวก็ไซ้ที่เกลือกว่า
 ไรดาใช้สิ่งไรมิจะได้ใช้พ่อขาลีแม่กัณหา อมยาพ่นฝ่นยาทาประสาจน”

บทที่ ๗

ชั้นชมฉันทรมณีย์

ในบรรดาบทร้อยกรองของไทย คำประพันธ์ประเภทฉันทน์นับว่าเป็นคำประพันธ์ที่แต่งยากที่สุด เพราะมีลักษณะบังคับคำหนัก-คำเบา หรือคำครุ-ลหุ และกำหนดคณะตามแบบลีลาคาถาในคัมภีร์วุตโตทัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ ฉันท์วรรณพฤติ ซึ่งกำหนดตัวอักษรวางคณะ และกำหนดเสียงหนักเบาที่เรียกว่า ครุ ลหุ เป็นสำคัญ อีกชนิดหนึ่งคือ ฉันท์มาตราพฤติ ซึ่งวางจังหวะสั้นยาวของมาตราเสียงเป็นสำคัญ คำลหุ นับเป็น 1 มาตรา คำครุ นับเป็น ๒ มาตรา

ฉันท์ที่นิยมแต่งในภาษาไทยเป็นฉันท์วรรณพฤติ เพราะแต่งง่ายกว่าฉันท์มาตราพฤติ แต่ก็นิยมแต่งเพียงบางฉันท์เท่านั้น (ราว ๒๔ ฉันท์) โดยเลือกให้เหมาะกับบทของเรื่องเป็นตอนๆ ไป ด้วยเหตุที่ฉันท์บัญญัติให้ใช้คำครุ-ลหุทุกบททุกบาท จึงยากที่จะใช้คำไทยล้วน เพราะคำลหุในภาษาไทยที่จะนำมาแต่นั้นมีน้อย จึงต้องอาศัยภาษาบาลีสันสกฤตเป็นพื้น ทำให้แต่งยาก ถ้ารู้คำบาลีสันสกฤตไม่เพียงพอ

ฉันท์ที่นำมาแต่งในวรรณคดีไทย ได้แก่ ฉันท์ ๘, ฉันท์ ๑๑, ฉันท์ ๑๒, ฉันท์ ๑๔, ฉันท์ ๑๕, ฉันท์ ๑๖, ฉันท์ ๑๘, ฉันท์ ๑๙, ฉันท์ ๒๐ และฉันท์ ๒๑ โดยถือเอาจำนวนคำที่บรรจุลงในฉันท์นั้นแต่ละบาทเป็นสำคัญ โบราณนิยมเขียนตัวเลขไว้บนเครื่องหมายตาไก่บทแรกของฉันท์ เช่น ฉันท์ ๑๑ ก็เขียนว่า ⑪ โดยไม่ต้องเขียนชื่อฉันท์ แต่ในปัจจุบันนิยมเขียนชื่อฉันท์กำกับไว้ด้วย เช่น อินทรีเขียวฉันท์ ๑๑ เป็นต้น

การแต่งฉันท์ ต้องบรรจุคำให้ครบตามจำนวนที่บ่งไว้ จะบรรจุคำให้เกินกว่ากำหนดไม่ได้ เว้นแต่อักษรानุญาตให้เกินได้บ้าง เช่น สยาม จลาต คำใดที่กำหนดให้เป็นครูและลหุ จะต้องเป็นครูและลหุจริงๆ จะใช้ครูและลหุผิดที่ไม่ได้

ลักษณะของคำครู-คำลหุหรือคำหนัก-คำเบา

คำครู ใช้เครื่องหมาย ~ หรือ ˘ คำที่ออกเสียงหนักเต็มเสียง ได้แก่ คำที่มีตัวสะกดและคำที่ประสมด้วยสระเสียงยาวในมาตราแม่ ก กา รวมทั้งคำที่ประสมด้วยสระอำ ไอ โอ เอา เช่น น้ำ ขึ้น ให้ รีบ ตัก มา ลี แสน สวย

คำลหุ ใช้เครื่องหมาย ˙ หรือ ˊ คือ คำที่ออกเสียงเบา ได้แก่ คำที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นในมาตราแม่ ก กา รวมทั้งสระอำ และ คำ บ บั ถิ ฤ กับพยัญชนะลยที่ออกเสียงอะประสมอยู่ เช่น อูระ สติ อนุ สรณะ

อนึ่ง ท่านมักแต่งกาพย์ฉมังและกาพย์สุรางคนางค์ปนกับฉันท์ และคงเรียกว่าคำฉันท์เหมือนกัน

ขอยกตัวอย่างฉันท์ที่นิยมแต่งในคำประพันธ์ไทยพอสังเขปดังต่อไปนี้

๑. อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑ ฉันท์นี้มีความหมายว่า “เพชรของพระอินทร์” เป็นฉันท์ที่ไพเราะ นิยมแต่งในความพรรณนา คร่ำครวญ รำพัน โนมน้าวใจให้หวั่นไหว อ่อนโยน บังเกิดความอาลัย สงสาร เพราะจังหวะลีลาดำเนินไปอย่างแผ่มช้า หรือใช้บรรยายความก็ได้

ตัวอย่าง

บงเนื้อก็เนื้อเด่น
ทั่วร่างและทั้งตัว
แลหลังละลามโล
เพ่งผาดอนาใจ

พิศเส้นสิริร้าว
ก็ระริกระริวไหว
หิตไธ้เลอะหลังไป
ระกะร่อยเพราะร่อยทวาย
(สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)

ฉันทลักษณ์

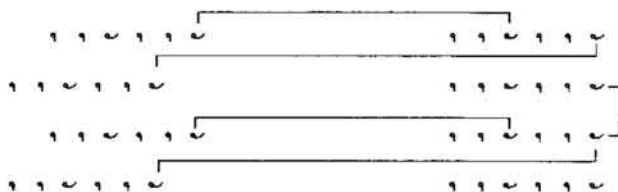
๒. โद्यกฉันท ๑๒ ฉันทนี้มีลีลาดูจนายโคบาลแทงโคด้วย
ประดัก เป็นบทสำแดงอิทธิฤทธิ์ อัจฉรย์ หรือใช้แต่งข้อความที่
สนุกสนาน

ตัวอย่าง

ประลุเกษมุต
รณรงควิชัย-
ทิชพฤตมิบุโร
ก็ประกอบกิจตาม

ทินอุตตมไกร
ะดีดีศุภยาม
หิตโกวิทพราหมณ์
นิติไสยพิธิ
(สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)

ฉันทลักษณ์

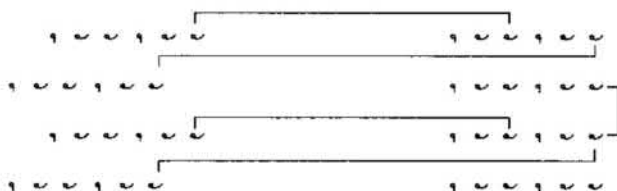
๓. กุขกประยาดฉันท ๑๒ ฉันทนี้มีลีลาดูพระยานครน้อย
นิยมแต่งพรรณนาข้อความที่มีลีลาเร่ง คึกคัก สนุกสนาน

ตัวอย่าง

สะอาดเอี่ยมประเปี่ยมน้ำ	สลอนล้ำโรหมี
พบุรุษนพสานสี	ส้างกลีบกุสมุสสรพ์
สำแดงดวงตำรูเด่น	ประดับเบญจพิธพรรณ
พิโตรดมระงมคัน	จรสรีนนำเรอฆาน

(อิตรารคำฉันท ผัน สาลักษณ์)

ฉันทลักษณ์

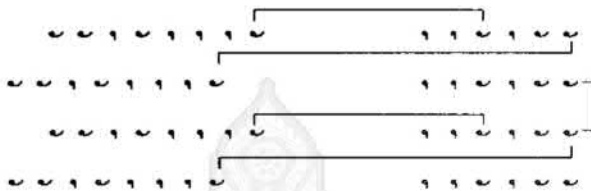

๔. วสันตติลกฉันท ๑๔ ฉันทนี้มีความไพเราะ มีลีลางามวิจิตร
ดูความงามในฤดูวสันต์ นิยมแต่งพรรณนาข้อความที่ต้องการให้เกิด
อารมณ์ซาบซึ้งใจ บทชมหรือบทคร่ำครวญ

ตัวอย่างที่ ๑

เรื่องรองพระมนทิตพิจิตร	กลพิศพิมานบน
ก่องแก้วและกาญจนระคน	รุจิเรขอลงกรณ์
ช่อฟ้าก็เพี้ยกลจะพัด	ดลฟากทิมมพร
บราลีพิไลพิศบวร	นาคูลสล้างลอย
	(อิธราชคำฉันท์ ผัน สาลักษณ์)

ฉันทลักษณ์

ตัวอย่างที่ ๒

ข้าแต่พระจอมจุฬมกุฏ	บริสุทธิกำจาย
ปรากฏพระยศระบือระบาย	ตระบะเบิกระบือบุญ
เมตดาทยาอุศุภกรรม	อุปถัมภการุณย์
สรรเสริญเจริญพระคุณสุน	ทรพูนพิบูลงาม
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)

๕. มาลินีฉันท์ ๑๕ ฉันทน์นี้มีความหมายที่ว่างามเหมือนกองดอกไม้ มักใช้แต่งในเรื่องเครื่องขรีมน้ำเกรงขาม หรือใช้แต่งพรรณาคความซ้ำๆ เป็นเชิงกลบท

ตัวอย่างที่ ๑

นิกรวิหคมีมูล

ร้องจะแจ้งจรรยา จรุงใจ

นิกรวิหคสสมัย

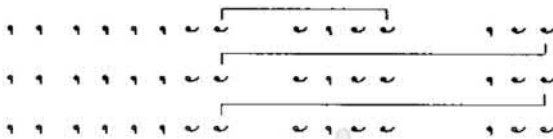
ร้องระวังไพร พนัสสถาน

นิกรวิหคขึ้นบาน

ชมพระสมภาร เสด็จจร

(อิตราคำฉันท์ ผัน สาลักษณ์)

ฉันทลักษณ์

ตัวอย่างที่ ๒

กษณะทวิชะรับฐา

นันดรและที่ว่า

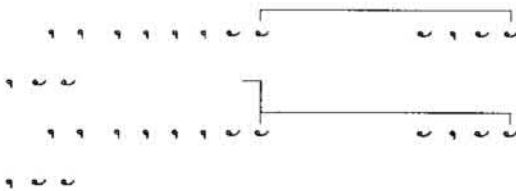
จากจารย์

นิรอลสะประกอบการ

พิริโยฬาร

และเต็มใจ

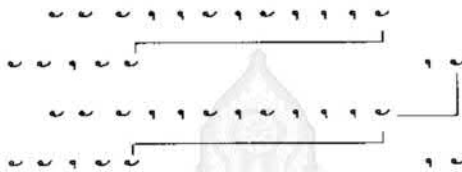
(อิตราคำฉันท์ ผัน สาลักษณ์)

๖. สัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙ ฉันทนี้มีควมหมายเรียกกันว่า
ฉันท์เสียดยองหรือเสียดะนอง สำหรับแต่งบทไหว้ครูและยอพระเกียรติ
ที่เป็นบทบรรยายกัมมบ้าง

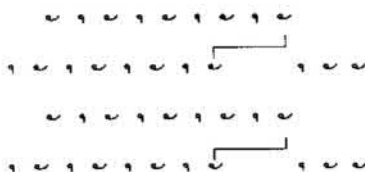
ตัวอย่าง

ไหว้คุณองค์พระสุคตอนาวรรณญาณ
 ยอดศาสตราจารย์ มุนี
 อีกคุณสุนทรธรรมคัมภีร์วิธี
 พุทธพจน์ประชุมตรี ปิฎก
 (สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)
 ฉันทลักษณ์

๗. อีทิสัจฉา ๒๐ ฉันทน์นี้เป็นบทแสดงอารมณ์รุนแรง เช่น
 โกรธ รัก หรือคิดวิตก ตื่นเต้นต่างๆ
 ตัวอย่างที่ ๑

ผันพระกายกระเทือนพระบาทและอึง
 พระศัพทสีหนาทพึง สยอภย
 เอลอูเหม่นะมิงชีข้างกระไร
 ทูทาสสฤลงน้ไฉน ก็มาเป็น
 (สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)
 ฉันทลักษณ์

ตัวอย่างที่ ๒

อ้ออะรุณแอร่มระเรื่อรุจี

ประตุจมะโนภิรมระติ

ณแรกรัก

แสงอะรุณวิโรจน์นะภาประจักษ์

แฉล้มเฉลาและโคภินัก

นะฉันได

(มีทนะพารธา รัชกาลที่ ๖)

การอ่านฉันท์ (จากตำราหลักภาษาไทย พระยาอุปกิตศิลปสาร)

๑. ต้องรู้คำครุคำลหุ และคณะฉันท์เสียก่อน จึงจะอ่านได้ถูกต้อง มีคำบางคำ เช่น “ชยฺยบาน” “เวโนยชาติ” ตามข้อบังคับให้อ่านเป็นครุว่า “ไช-บาน”, “เว-โน-ชาติ” แต่คำสามัญอ่านว่า “ไช-ยะ-บาน” และ “เว-โน-ยะ-ชาติ” อย่างคำสมาสบาลี ถ้าอ่านตรงตามบังคับ ผู้ฟังคงไม่ทราบความหมายทันที ท่านจึงให้อ่านไปทางเสียงสามัญคือ ออกเสียง ยะ เล็กน้อย

ส่วนอักษรนำซึ่งยอมให้ใช้เป็นครุพยางค์เดียวได้ เช่น “พยาธิสวาท สมัย อ่านว่า พะยาด สะหวาด สะหมัย โดยรวบเข้าเป็นพยางค์เดียว หรือแยกเป็น ๒ พยางค์เหมือนคำแสดง แกลง อ่านว่า สะแดง ละแกลง (๑ -) ก็ได้ ข้อสำคัญผู้อ่านจะต้องตรวจคณะครุลหุของฉันท์นั้นๆ เสียก่อน จึงจะอ่านได้ถูกต้อง

อนึ่ง คำ “จรตล ถลมารค” ก็ควรอ่านให้ใกล้คำสามัญว่า “จอ-ระ-ตน” “ถน-ละ-มาก” ถ้าจะอ่านว่า “จะ-ระ-ตน” “ละ-ละ-มาก” ก็ขัดหูผู้ฟัง จึงควรอ่านให้ใกล้คำสามัญแต่ให้เป็นคำลหุตามข้อบังคับ คือ “เจาะ-ระ-ตน” “โละ-ละ-มาก”

๒. การอ่านฉันท์ที่เป็นคำลหุหลายพยางค์ ควรถือเอาคำอ่านที่เป็นสามัญเป็นหลักในการอ่านเสียก่อน แล้วจึงอ่านให้เป็นเสียงสั้นๆ

(ลหุ) ตามคณะฉันท์ ตัวอย่างเช่น มาลินีฉันท์ จากกฤษณาสอนน้อง
ดังนี้

- ม รุ ร พ จ น รำ พัน (, , , , , , ,)

อ่านว่า “มะ-รุ-ระ-โพะ-จะ-นะ-รำ-พัน”

- ส ก ล วิ ท ค มั ว มู ล (, , , , , , ,)

อ่านว่า “สะ-โกะ-ละ-วิ-โทะ-คะ-มัว-มูน”

๓. การแยกคำครุออกเป็นคำลหุ ตามหลักที่ถูกต้องให้ถือตาม
ศัพท์เดิมของเขา เช่น ผล (ผะ-ละ) พล (พะ-ละ) นย (นะ-ยะ) กุศล
(กุ-สะ-ละ) สุข (สุขะ) ไทยนำมาอ่านเป็น ผน พน นัย กุสน สุก
ดังนี้ เมื่อแต่งฉันท์เราแยกอ่านให้เป็นลหุตามศัพท์เดิมของเขาได้ แต่
ขอให้ฟังง่าย จึงควรอ่านว่า โผะ-ละ, โพะ-ละ, นะ-ยะ, กุ-โตะ-ละ, สุ-
ชะ หรือจะอ่านตามศัพท์เดิมก็ไม่นับว่าผิด

๔. ต้องอ่านให้ถูกต้องจังหวะวรรคตอน คำใดมีเครื่องหมาย
ยัติภังค์คั่น ต้องอ่านคำเดิมก่อน แล้วจึงอ่านตามคณะฉันท์

ตัวอย่างการอ่าน อินทวิเชียรฉันท์ในอิศราหคำฉันท์

ภาคพื้นพนาธิญ จรแสนสราญรมย์ อ่านว่า พากพื้น, พะ-
นา-รัน จะ-ระแสน, สะ-ราน-รม

เนินราบสลับสม พิศเพลินเจริญใจ อ่านว่า เนิน-ราบ, สะ-
ลับ-สม พิ-สะ-เพลิน, จะ-เร็น-ใจ

โชดเขินสิขรเขา ณลำนเภาพนาลัย อ่านว่า โชด-เขิน, สิ-
xon-เขา นะ-ลำ-เนา, พะ-นา-ไล

สูงลิ่วละลานนัย ยนพันประมาณหมาย อ่านว่า สูง-ลิ่ว,
ละ-ลาน-นัย ยะ-นะ-พัน, ประ-มาน-หมาย

ตัวอย่างการอ่าน ภูษงคประยาตฉันท

ลำแดงดวงตำรุเด่น ประดับเบญจพิรพรรณ อ่านว่า ลำแดงดวง,
ตำรุเด่น ประดับเบน, จะพิดทะพัน

พิโตรจรมะรงมคัน- ธรสรินบำเรอฆาน อ่านว่า พิ-โตร-
จรม, ระงมคัน ทะรตริน, บำเรอคาน

๕. คำที่รับสัมผัสกัน ต้องอ่านเน้นเสียงให้ชัดกว่าปกติ ถ้าเป็น
สัมผัสนอกต้องทอดเสียงให้มีจังหวะยาวกว่าปกติ

ตัวอย่างการอ่าน อินทรวงศ์ฉันท จากอิสรราชคำฉันท

ผาณิตฉิขิตมต ฤจะอดบออาจจะมี อ่านว่า ผา-นิต
ฉิ-ขิต-มต รี-จะ-อด, บอ-อาด-จะมี

แม่เหล็กฤเหล็กดี อยะยัวิกพิวกักพัน อ่านว่า แม่-เหล็ก,
รี-เหล็ก-ดี อะ-ยะ-ยัว์, กิ-พัว-กิ-พัน

ตัวอย่างการอ่าน วสันตติลกฉันท จากสามัคคีเภทคำฉันท

ข้าแต่พระจอมจุฬมกุฏ บริสุทธิกำจาย อ่านว่า ข้า-แต่,
พระ-จอม-จุ-ละ-มะ-กุด บอ-ริ-สุต, ทิ-กำ-จาย

ปรากฏพระยศระบุระบาย ตระบะเบิกระบือบุญญ์ อ่านว่า
ปรา-กุด, พระ-ยด, ระ-บุ-ระบาย ตระ-บะ-เบิก, ระบือบน

๖. ห้ามเอื้อนเสียงที่คำลหุ เพราะมีเสียงสั้นและเบา

๗. อ่านให้ถูกทำนองและทอดเสียงคำท้ายของวรรคให้ยาวขึ้น
นิดหนึ่ง ความจริงทำนองฉันทเป็นทำนองธรรมชาติไม่ค่อยจะแตกต่าง
กันมากนัก และไม่ค่อยมีเสียงสูงต่ำ เสียงสูงต่ำขึ้นอยู่กับเสียงของคำ
ซึ่งมีทั้งเสียงสูง เสียงกลาง และเสียงต่ำ การทอดเสียงและเอื้อนเสียง
ตามลีลาของฉันทแต่ละชนิด ควรศึกษาและฝึกอ่านให้ถูกต้อง

๘. อ่านให้ได้อารมณ์ตามเนื้อหาของเรื่อง พยายามไว้จังหวะ
ในบทและบาทของฉันท ฉันทที่อ่านจึงจะไพเราะน่าฟัง

ตัวอย่างที่ ๑ ลัทธิราชันท์ ๒๑ เป็นบทไหว้ครูหรือคำนัมัสการ จาก
คำฉันท์ยอเกียรติชาวนครราชสีมา ของพระยาอุปกิตศิลปสาร ควร
อ่านทอดเสียงช้า เครื่องขริม นำเกรงขาม

ข้านบอบคุณพระศรีไตร	รตนรววิไล
ก่อกมลใส	ประสิทธิ์บุญ
ข้านบมารดาชนกคุณ	สุทททยพิบูล
ก่อสกุลสุนทร	ประสิทธิ์กาย

(คำฉันท์ยอเกียรติชาวนครราชสีมา พระยาอุปกิตศิลปสาร)

ตัวอย่างที่ ๒ ภูขงคประยาตฉันท์ เป็นบทที่แสดงอารมณ์ตื่นเต้น
เร้าใจ ปลุกใจให้ฮึกเหิม ควรอ่านเน้นเสียงคำให้หนักแน่นเข้มแข็ง

มนัสไทยประณตไท้	นรินทร์ไทยมิท้อถอน
มิผูกรักมิภักดีบร	มิพึงบารมีบุญ
ถลันจ้วงทะลวงจำ	บุรุษน่านองค์ทनु
บุรุษรุกองงค์รูน	ประจัญรวมประจัญบาน

(คำฉันท์ยอเกียรติชาวนครราชสีมา พระยาอุปกิตศิลปสาร)

ตัวอย่างที่ ๓ วสันตติลกฉันท์ ๑๔ เป็นบทสรรเสริญ ชมเชย ควร
อ่านทอดเสียงให้ไพเราะ เน้นนาบ ชัดถ้อยชัดคำ

อ้าเพศกิตติคุณของงค์	อรองค์ก็บอบบาง
ควรแต่ผดุงสิริสะอาง	ศุภลักษณ์ประโลมใจ
ยามเข็ญก็เข็ญศรีระอวย	พลช่วยผจญภัย
โอ้ควรจะเอื้อพจนไซ	คุณเลิศมหิพา

(คำฉันท์ยอเกียรติชาวนครราชสีมา พระยาอุปกิตศิลปสาร)

ตัวอย่างที่ ๔ อธิสังฉันท์ เป็นบทที่แสดงอารมณ์รุนแรง เช่น โกรธ
ควรอ่านออกเสียงดัง ห้วน แสดงอำนาจและอารมณ์โกรธรุนแรง

ท้าวกีทรงแสดงพระองค์ ฐ ปาน

ประหนึ่งพระราชหทัยลุดาล พิโรจจึง

ผันพระกายกระเทิบพระบาทและอึง

พระศัพทสีหนาทพิ้ง สยอภัย

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)

ตัวอย่างที่ ๕ อินทวิเชียรฉันท์ ในบทพราพรรณนา แสดงความ
สมเพชเวทนา สงสาร ควรอ่านช้าๆ ใส่อารมณ์ตามถ้อยคำที่ปรากฏ
ให้เกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์

พวกราชมัลโดย

พลโบยมิใช่เบา

สุดหัตถ์แห่งเขา

ขณะหวดสีผึ้งกลัว

บงเนื้อก็เนื้อเด่น

พิศเส้นสรีร์ร้าว

ทัวร่างและทั้งตัว

ก็ระริกระริวไหว

แลหลังละลามโล

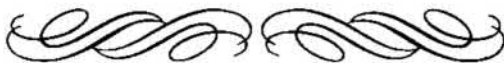
หิตไ้เลอะหลั่งไป

เพ่งผาดอนาใจ

ระกระร่อยเพราะร่อยหวาย

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ชิต บุรทัต)

๙. การอ่านตอนจะจบบทต้องเอื้อนเสียงและทอดจังหวะให้
ช้าลงจนกระทั่งจบบท

คณะกรรมการจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย
เรื่อง อ่านอย่างไรให้ได้รส
ระดับมัธยมศึกษา

ศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ นาครทรรพ	ประธานกรรมการ
นางมาลินี ฝิโลประการ	รองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วลัยรัตน์ อติแพทย์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ญาดา อรุณเวช	กรรมการ
นายพิมลศักดิ์ อุ่นวรรณธรรม	กรรมการ
นางกาญจนา รอดเชื้อ	กรรมการ
นางสาวพริ้มเพรา คงธนะ	กรรมการ
นางขวัญจิต พิจฉิก	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวสมควร เพียรพิทักษ์	กรรมการและผู้ช่วย- เลขานุการ

ผู้เขียน

- บทที่ ๑ ศาสตราจารย์รุะปะนีย์ นาครทรรพ
บทที่ ๒ นายพิมลศักดิ์ อุ่นวนรณธรรม
บทที่ ๓ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วัลย์รัตน์ อติแพทย์
บทที่ ๔ นางกาญจนา รอดเชื้อ
บทที่ ๕ นางกาญจนา รอดเชื้อ
บทที่ ๖ นางกาญจนา รอดเชื้อ
บทที่ ๗ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วัลย์รัตน์ อติแพทย์

ผู้ตรวจพิจารณา

ศาสตราจารย์รุะปะนีย์ นาครทรรพ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วัลย์รัตน์ อติแพทย์
นายพิมลศักดิ์ อุ่นวนรณธรรม
นางกาญจนา รอดเชื้อ
นางมาลินี ฝิโลประการ
นางสาวพริ้มเพรา คงธนะ

บรรณาธิการที่ปรึกษา

นางมาลินี ฝิโลประการ

บรรณาธิการ

นางขวัญจิต พิจฉิก
นางสาวสมควร เพียรพิทักษ์

ออกแบบปกและจัดทำรูปเล่ม

นายชูเกียรติ เกิดอุดม

ศูนย์วิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

อ่านอย่างไรให้ درست

ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑

หน้าปกปก

หน้าปกปก ๑๑